

M. K. Čiurlionio fenomenas

10 pamokų rinkinių

Rinkinio sudarytoja

Rūta Simutytė („Kūrybingumo mokykla“)

Autoriai

Kristupas Sabolius („Kūrybingumo mokykla“)

Rūta Simutytė („Kūrybingumo mokykla“)

Redaktorė

Rūta Bukelskytė-Jurkaitienė

Rinkinio dizainerė

Ligita Petrauskaitė

Identiteto dizaino autorius

Petras Navickas

Projekto vadovai

Julija Glosaitė

Kristupas Sabolius

Eglė Trimailovaitė

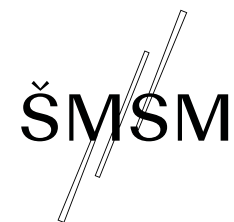
Vykdančioji projekto vadovė

Eglė Trimailovaitė

Dėkojame

Karolinai Augevičiūtei, Matui Drukteiniiui, Danutei Gruzdienei, Donatui Jankauskui-Duoniui, Barborai Karnienei, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus komandai, Irenai Raudienei, Laimai Rutkauskienei, Augustui Serapinui, Šiuolaikinio meno centro komandai

Projekto
užsakovas

Projekto
partneris

M. K. Čiurlionio fenomenas

10 pamokų rinkinių

M. K. Čiurlionio 150-osioms gimimo metinėms sukurti pamokų rinkiniai – tai kvietimas pažvelgti į ugdymą kaip į gyvą, kūrybišką tyrinėjimo procesą. Leidinys siūlo pasitelkti Čiurlionį ne tik kaip dailininką ar kompozitorių, bet ir kaip mąstytoją ir tautinį simbolį, kurio kūryba tampa atspirties tašku kalbėtis apie įvairius realaus pasaulio reiškinius. Čiurlionis įtraukiamas į mokinių kasdienybę – jis tampa jiems artimas, smalsumą žadinantis mokymosi ir tyrinėjimo palydovas. Tai natūralu: juk pats Čiurlionis buvo ir yra mokytojas, gebantis per meną ir idėjas sudominti ir įkvėpti. Tokios pamokos leidžia sujungti mokslą, meną, kalbą, istoriją ir asmeninę patirtį, o mokymasis kiekvienam mokiniui tampa prasmingas ir naudingas.

Leidinyje pristatoma dešimt temų – savotiškų kelionių, pradedamų intriguojančiais klausimais: Kaip skamba tylą? Ką dangus pasakoja apie mus? Kaip laiškas gali tapti istorijos liudininku? Kaip sapnas tampa vizija? Kaip kūryba gali padėti kalbėti apie ekologiją ir tapatybę? Tokie klausimai ne tik kviečia ieškoti atsakymų, bet ir įtraukia į diskusijas, tyrimus ir kūrybines užduotis, kuriose patys mokiniai tampa atradėjais.

Kiekvienas iš 10 rinkinių yra nuosekliai struktūruotas, kad padėtų mokytojui vesti mokinius nuo pirmojo smalsumo kibirkšties iki bendruomeninio pristatymo. Rinkinyje rasite:

- ▶ **Pirmojo sąlyčio idėja** – pasiūlymą, kaip nuo pat pradžių įtraukti mokinius į temos tyrinėjimą. Šis užsiėmimas ne tik padeda sužadinti jų susidomėjimą, bet ir suteikia platesnį kontekstą, kuris sustiprina motyvaciją ir prisideda prie kokybiškesnio tolimesnio kūrybinio darbo.
- ▶ **Kūrybinę užduotį** – veiklą, kuri daroma kartu atliekant nedidelį tyrimą. Ši veikla skatina bendradarbiavimą ir suteikia galimybę pristatyti tyrimo rezultatus kitiems.
- ▶ **Integruotų pamokų planus** – idėjas, kaip temą praplėsti įvairių dalykų pamokose, išlaikant bendrą tyrimo kryptį.
- ▶ **Pasiūlymus pradinių klasių mokytojams** – kad kūrybinis tyrinėjimas būtų prasmingas ir naudingas visai mokyklos bendruomenei, sukuriant sąlygas ir suteikiant galimybę kūrybiniais rezultatais dalintis tiek jauniausius, tiek vyriausius mokyklos mokinius.

Rinkinių temos labai įvairios – nuo sinestezijos tyrinėjimo per muziką ir dailę, paukščių giesmių klausymosi, sapnų ir vizijų analizės iki kosmoso pažinimo, kultūrinės atminties laiškuose bei gamtos stichijų interpretavimo per meną.

Leidinyje pateiktą medžiagą nesunku pritaikyti ir įvairiai naudoti – ji tinka visos mokyklos projektinėms dienoms, integruotų pamokų ciklams ar pavienėms dalykinėms pamokoms. Vykdamas projektines veiklas galima pasitelkti visą rinkinį kaip vientisą teminį kelią, vedant integruotas pamokas siūloma jungti kelis dalykus nagrinėjant pasirinktą klausimą, o dalykinėje pamokoje – naudoti tik vieną užduotį ar idėją, atsižvelgiant į savo dalyko tikslus. [Leidinio pabaigoje rasite kiekviename pamokų rinkinyje integruojamų dalykų rodyklę.](#)

Visa metodinė medžiaga parengta remiantis fenomenais grįsto ugdymo (FGU) principais. Šio metodo, plačiai naudojamo Suomijoje ir sėkmingai pritaikyto Lietuvos švietimo sistemoje, tikslas – realaus pasaulio reiškinių tyrimas iš skirtingų dalykų perspektyvos. FGU suteikia mokiniams aktyvų vaidmenį, skatina savarankišką veikimą, ryšį su artimiausia aplinka ir padeda mokymąsi paversti prasmingu ir bendruomeniškai svarbiu procesu.

Šis leidinys – tai galimybė mokymosi procesą kurti kaip menininkui – kaip tai darė M. K. Čiurlionis: smalsiai, atvirai ir ieškant gilių ryšių tarp meno, mokslo ir žmogaus patirties.

Pamokų rinkiniai

10 Sinestezija

Kas, jei galėtume matyti muziką?

28 Laiškas

Kas, jei mes parašytume laišką Čiurlioniui?

44 Paukštis

Kas, jei paukščiai galėtų mus išmokyti klausytis kitaip?

62 Tapatybė

Ką bendro turi M. K. Čiurlionis ir Š. Marčiulionis?

84 Tvanas

Kaip per Čiurlionio kūrybą galime įsivaizduoti pasaulio pabaigą: tarp mito, ekologijos ir distopijos

108 Sapnas

Kada sapnas tampa vizija?

130 Kosmosas

Ką dangus pasakoja apie mus?

148 Garsas

Kaip skamba tylą?

168 Žemėlapis

Kada pasaulis pavirsta žemėlapiu?

188 Kūnas

Kaip liaudies kūryboje susilieja kūnas, darbas ir gyvenimas?

Sinestezija

Kas, jei galėtume matyti muziką?

Sinestezija yra toks reiškiny, kai dirginant vieną juslę suaktyvėja ir kita – tos juslės susipina ir tampa įmanoma girdėti vaizdus, regėti garsus, užuosti spalvas ir pan. Šiame tarpdisciplininame užsiėmimų plane 5–8 ir 9–12 klasių mokiniai kviečiami patirti M. K. Čiurlionio simfoninę poemą „Miške“ kaip pasakojimą, kurį galima išgirsti, įsivaizduoti ir paversti tapybos kūrinio. Užduotys padeda lavinti muzikos klausymo gebėjimus, vaizduotę, meninę raišką ir bendradarbiavimą, o refleksija atveria duris į sinestezijos – pojūčių susilieimo – temą, kurią toliau siūloma plėtoti papildomose integruotose pamokose.

Šis pamokų ciklas aktualus šiuolaikiniam mokiniui, kuris gyvena vizualios, garsinės ir interaktyvios komunikacijos pasaulyje. Kūrėjų ir tyrinėtojų gebėjimas jungti skirtingų pojūčių formas – garsą, spalvą, judesį ar tekstą – tampa ne tik meninio, bet ir mokslinio mąstymo dalimi. Tokios temos kaip sinestezija, kūrybinė raiška, pojūčių pavertimas kitais pojūčiais, pvz., garsų – vaizdais, vaizdų – kvapais ir pan., padeda mokiniams sąmoningiau suvokti savo pojūčius, reflektuoti meno kūrinius ir sieti juos su asmenine patirtimi.

M. K. Čiurlionis yra ypač tinkamas kūrėjas tokiam tyrinėjimui – jis vienas pirmųjų Lietuvoje muziką ir dailę pateikė kaip vieną raiškos būdą, o ne kaip atskiras sritis. Sinestezija siejama su jo meniniais gebėjimais ir kūrybos originalumu. Sinestezijos temai skirtame pamokų rinkinyje jo simfoninė poema „Miške“ ir vizualinė kūryba įkvepia kalbėti apie pojūčių susilieimą, struktūrinį pasakojimą, garso ir šviesos bangų pasaulį ir kūrybą kaip vienų pojūčių pavertimą kitais.

Pagrindinės sąvokos

Sinestezija, garso bangos, šviesos bangos, simfoninė poema, kūrinio sandara (struktūra)

Pirmasis sąlytis

01

Dalykai: muzika | lietuvių kalba ir literatūra | dailė

 Santrauka:

Mokiniai klausosi kūrinio „Miške“ ir kuria keturių skyrių pasakojimą: kiekvienam skyriui sugalvoja pavadinimą, įvardija nuotaiką, muzikinį tempą ir iškilusį vaizdinį.

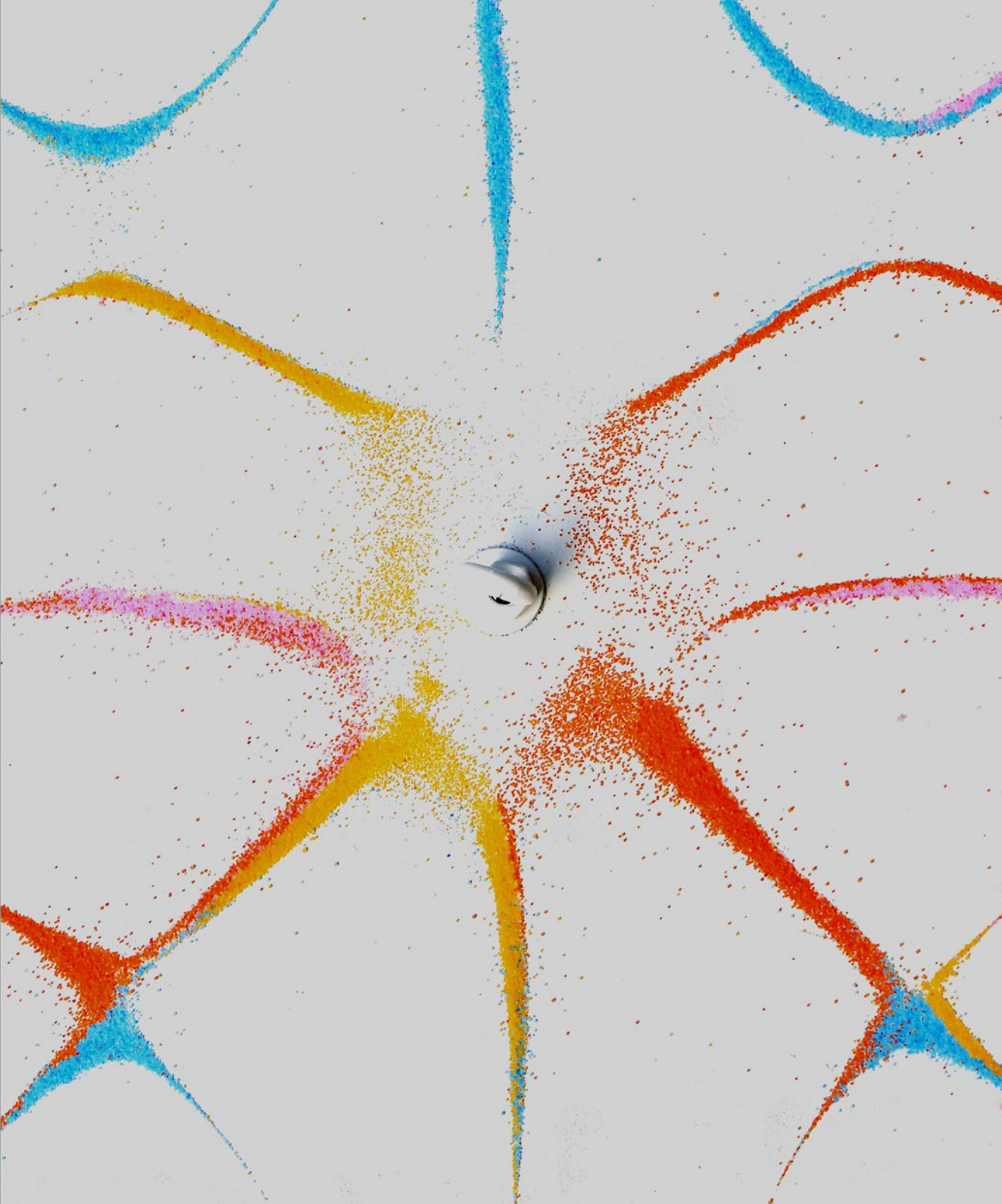
Klausykite simfoninės poemos „Miške“

Individuali užduotis

Paprašykite mokinių išklausti simfoninę poemą „Miške“ ir atlikti užduotis:

- 01 Atidžiai išklausk simfoninę poemą „Miške“. Rask ramią vietą, kur gali susitelkti į muziką. Klausydamas pabandyk įsivaizduoti, kad tai yra keturių dalių pasakojimas.
- 02 Jei ši muzika būtų istorija, kaip vadintųsi keturi jos skyriai? Sugalvok jų pavadinimus, tarsi tai būtų knygos ar filmo dalys, ir užrašyk.
- 03 Apie ką pasakotų kiekvienas skyrius? Pabandyk trumpai juos apibūdinti. Koks vaizdinys iškyla klausant kiekvienos iš dalių? Kokios jų nuotaikos? Koks muzikos tempas: lėtas, greitas, ramus, permainingas, intensyvus ir pan.?

SKYRIUS	PAVADINIMAS	NUOTAIKA	MUZIKOS TEMPAS	VAIZDINYS
Pvz.	„Pabudimas“	Rami	Lėtas	Blausi prieblanda, iškritusi rasa.
01	-	-	-	-
02	-	-	-	-
03	-	-	-	-
04	-	-	-	-

Carlos Andrés Reyes „Chladni“, 2013 m.

Kūrybinės užduoties idėja

02

Dalykai:

muzika | lietuvių kalba ir literatūra | dailė

👁 Santrauka:

Mokiniai grupėje pristato savo pasakojimus, vieną išrenka ir pasiskirstę skyrius juos iliustruoja. Beje, pasakojimas gali būti sudarytas iš skirtingų mokinių pasakojimų skyrių. Tuomet žaidžiamas žaidimas: grupės apsieičia piešiniais ir bando juos sudėti pagal pasakojimo tvarką.

Darbas grupėse

Padalinkite klasę į grupes po 4 mokinius ir paskirkite užduotis:

- 01 Pristatymas.** Paeiliui vienas kitam pristatykite savo 4 skyrių pasakojimą. Kiekvienas sau pasižymėkite, kam geriausiai pavyko nusakyti kiekvieno skyriaus esmę.
- 02 Išrinkite vieną pasakojimą.** Pasakojimas gali būti sudarytas iš skirtingų mokinių pasakojimų skyrių.
- 03 Pasiskirstymas.** Pasistenkite skyrius pasiskirstyti taip, kad galėtumėte iliustruoti sau labiausiai patikusį. Jei nepavyksta susitarti, traukite burtus.
- 04 Pasiruošimas mainams.** Išdėliokite savo grupės piešinius pagal skyrių eigą ir nufotografuokite. Ant piešinio nenurodykite pavadinimo ir vaizduojamo skyriaus numerio.
- 05 Mainai.** Perduokite savo piešinius grupei iš kairės. Iš kitos grupės gautus piešinius pabandykite sudėlioti tokia tvarka, kad ji kuo tiksliau atspindėtų miško istoriją, kaip ji pasakojama simfoninėje poemoje.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis „Pasaulio sutvėrimas“ (fragmentas), II paveikslas iš 13 paveikslų ciklo, 1905 m.

👁️ Santrauka:

Grupės pristato savo interpretacijas, diskutuoja apie muzikinio ir vaizdinio pasakojimo panašumus ir skirtumus. Refleksijos klausimai kviečia susimąstyti, ar garso pavertimas vaizdu pats savaime yra kūryba. Taip užmezgamas pirmasis sąlytis su sinestezijos tema.

Pristatymas ir refleksija klasėje

Kiekviena grupė trumpai pristato iš kitos grupės gautų piešinių seką ir papasakoja, kaip interpretavo klasės draugų piešinius. Kokia piešinių tvarka pasirinkta? Ar piešinių tvarka atitiko simfoninės poemos pasakojimą? Ar pavyko pajusti muzikinę tėkmę, intensyvumą, kulminaciją? Pristatymo pabaigoje grupė, kurios piešiniai komentuojami, atskleidžia tikrąją piešinių eilės tvarką.

Refleksija atliekama bendros diskusijos metu. Siūlomi tokie pagalbiniai klausimai:

- 01** Kaip piešinys gali perteikti tai, ką girdi ar jauti klausydamasis muzikos?

Tai įžanginis klausimas, kuris leidžia mokiniams pasamprotauti apie garsų vizualizavimą. Jis atveria duris kalbėti apie liniją, spalvą, formą, judesį ir ritmą – t. y. apie vaizdines priemones klausos pojūčiams perteikti.

- 02** Ar buvo muzikinių akimirkų, kurių tiesiog neįmanoma nupiešti? Kodėl?

Šis klausimas leidžia labiau suvokti, kur muzika ir vaizdas ima skirtis – kai emocijos ar garsiniai reiškiniai (pvz., aidai, vibracijos, harmonijos) nebėra aiškiai vaizduojami, bet tik jaučiami. Taigi galima išplėtoti mintį apie pojūčių ribas ir jų susiliejimą.

- 03** Ką supratai apie tai, kaip skirtingi žmonės girdi tą pačią muziką?

Šis klausimas parodo muzikinio suvokimo subjektyvumą – kaip garsas virsta skirtingais vaizdais, skirtingomis istorijomis ir emocijomis. Tai puikus perėjimas prie klausimo – gal kai kurie žmonės iš tikrųjų girdi spalvas?

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis „Pasaulio sutvėrimas“ (fragmentas), VI paveikslas iš 13 paveikslų ciklo, 1905–06 m.

Integruotų pamokų ciklo idėja

Kas yra sinestezija?

Dalykai:

biologija | chemija | psichologija | dailė | informacinės technologijos

Santrauka:

Mokiniai tyrinėja sinesteziją kaip neurologinį reiškinį. Su mokytojų pagalba renkama informacija apie tai, kas sukelia sinestetinius pojūčius, kaip dažnai jie pasitaiko, kokios joslės dažniausiai susilieja ir kaip sinestezija vertinama moksle – kaip sutrikimas, kūrybingumo forma ar natūrali neurologinė įvairovė. Taip pat galima nagrinėti sinestezijos atvejus meno istorijoje. Skirtingos mokinių grupės nagrinėja skirtingus sinestezijos pavyzdžius ir savo atradimus pristato klasėje.

Probleminiai klausimai:

Kuo galime laikyti sinesteziją? Ar tai liga, pranašumas ar kitokio suvokimo išraiška?

Grupių temų pasiūlymas:

- ▶ **Ką apie sinesteziją sako mokslas?** Kas vyksta smegenyse? Kaip tai paaiškina neurologai?
- ▶ **Ar sinestezija dažna?** Ar daug žmonių ją patiria? Ar mes visi jos turime „šiek tiek“? Jei taip – kodėl?
- ▶ **Ar sinestezija – sutrikimas, dovana ar natūralus reiškinys?** Kaip ją apibūdina psichologai, mokslininkai ir patys sinestetikai?
- ▶ **Kokių būna sinestezijos formų?** Ne tik garsas ir spalva, bet ir skonis, forma, skaičiai, asmenybės ir pan. Kiekviena joslė turi savo meninę išraišką – nuo regos iki propriocepcijos ar uoslės. Pasamprotaukite, kaip skirtingos meninės formos gali sukelti įvairius pojūčius ir leisti patirti sinestezijos reiškinį / fenomeną.
- ▶ **Ką apie sinesteziją pasakoja meno kūriniai?** Kuo ji susijusi su kūrybingumu? Ar sinestezija būdinga menininkams? Kokių garsių meno kūrinių pavyzdžių žinote?

Garsas ir šviesa: bangų pasaulis

Dalykai:

fizika | chemija | muzika | dailė | matematika | informacinės technologijos

Santrauka:

Mokiniai tyrinėja garsą ir šviesą kaip bangų reiškinius. Lyginami jų pagrindiniai fizikiniai parametrai: dažnis, amplitudė, greitis, energija. Analizuojama, kaip šios savybės susijusios su mūsų pojūčiais: kaip skirtingo dažnio garsai tampa muzikinėmis natomis, o elektromagnetinio spektro bangos – spalvomis. Diskusijose ir praktinėse užduotyse keliama prielaida, kad garsas ir spalva yra giminingi reiškiniai, tik pasireiškiantys skirtingu bangų dažnių diapazonu. Mokiniai patys ieško, kur šie reiškiniai susipina: pojūčiuose, muzikoje, mene, technologijose (pvz., spektrogramos, garso vizualizacijos).

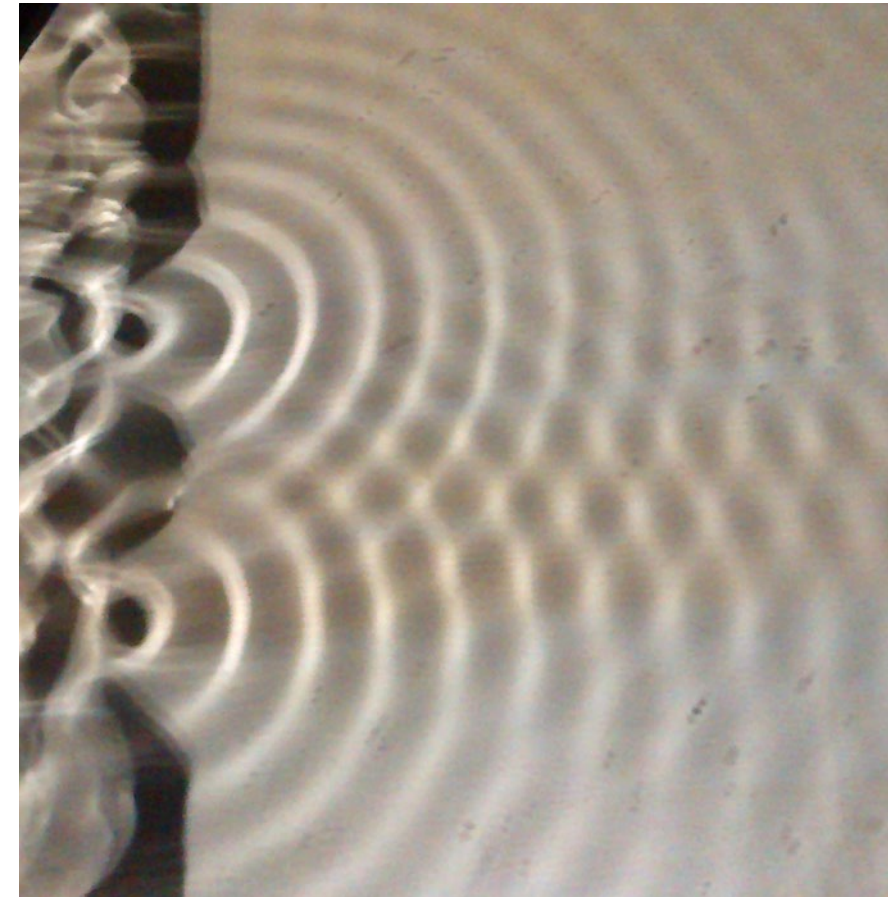
Probleminis klausimas:

Ar garsas ir spalva gali būti dvi vienos bangos pusės?

Tiriamasis užsiėmimas grupėse arba porose
„Kaip bangos tampa pojūčiais?“

Užduotys:

- ▶ Palyginkite garsą ir šviesą kaip bangas: koks jų dažnis, greitis, matavimo vienetai?
- ▶ Kaip mūsų jutimo organai (ausys, akys) šiuos reiškinius paverčia girdimais ar matomais?
- ▶ Kaip dažnis susijęs su natomis? Su spalvomis? Ar galima susieti spalvų ir garsų skales?
- ▶ Sukurkite savo spalvų ir garsų atitikmenų skalę, pvz., kokia spalva galėtų atitikti tam tikrą natą, intervalą ar akordą.
- ▶ Naudodamiesi savo sukurta atitikmenų skale, spalvomis atvaizduokite pasirinktą melodiją.
- ▶ Papildomai: nagrinėkite realius bandymus muziką vizualizuoti – nuo Skriabino spalvoto fortepijono iki spektrogramų ar garso vizualizacijos programų.

Psgs123xyz „Dviejų šaltinių interferencijos 3D vizualizacija bangolaidėje“, 2014 m.

Kokiu būdu muzika pasakoja istorijas?

Dalykai:

muzika | lietuvių kalba ir literatūra | istorija | dailė

Santrauka:

Mokiniai tyrinėja muzikines kompozicijas kaip naratyvus. Kaip garsas gali turėti įžangą, vystymą, kulminaciją ir pabaigą? Supažindinama su pagrindinėmis muzikinėmis formomis – sonata, fuga, preliudu – ir jų struktūra. Lyginama, kaip muzikoje ir literatūroje veikia pasakojimo struktūros principai: ekspozicija, veiksmo užuomazga, veiksmo eiga, kulminacija, atomazga, epilogas. Diskutuojama, ar muzika gali kalbėti, ar ji sugeba perteikti istoriją be žodžių. Mokiniai pasirinktą muzikos kūrinį analizuoja kaip pasakojimą ir lygina jo struktūrą su žinomomis literatūrinėmis ar vizualinėmis kompozicijomis.

Probleminis klausimas:

Kaip muzika pasakoja istoriją be žodžių?

Užduotis

Analizuoti muzikos kūrinį kaip pasakojimą:

- ▶ Klausantis muzikos, pvz., sonatos ar fugos, suskirstyti ją į dalis – kas galėtų būti įžanga, kulminacija, atomazga?
- ▶ Įvardyti temą (-as) – ką būtų galima laikyti pasikartojančiomis „mintimis“?
- ▶ Apibūdinti, kaip muzikinės temos keičiasi – tarsi veikėjai literatūroje.
- ▶ Pasirinktai daliai priskirti literatūrinį ar vizualinį atitikmenį, pvz., sonatos forma → kaip trijų veiksmų drama.
- ▶ Papildomai: sukurti grafinę partitūrą – schemą ar vaizdą, kuris atspindėtų muzikos struktūrą kaip istoriją.

Sinestezija kaip vieno pojūčių pavertimas kitais

Dalykai:

muzika | lietuvių kalba ir literatūra | dailė | etika | filosofija | teatras | šokis

Santrauka:

Šioje pamokoje kūryba reflektuojama kaip pojūčių virsmas: kai garsas virsta spalva, judesys – vaizdu, žodis – ritmu. Mokiniai kelia klausimą, ar tai kūrybiškas būdas išreikšti patirtį, ar tik spontaniškas / atsitiktinis bandymas pojūčius perteikti kita forma. Pamoka paremta idėja, kad kiekvieną juslę galime įsivaizduoti kaip savitą kalbą, o sinesteziją – kaip gebėjimą „išversti“ vieną kalbą į kitą. Analizuojama, ar sinestezija tai meno forma ar tik suvokimo klaida, kuri tampa raiškos galimybe.

Probleminis klausimas:

Ar sinestezija – kūryba ar tik nesėkmingas bandymas pojūčius išreikšti kita forma?

Užduotis

„Sugedęs telefonas“ – kai gerai žinomas posakis keliauja per pojūčius. Grupė (4 mokiniai) arba visi kartu klasėje pagal nustatytą seką interpretuoja vieną garsų posakį jį perteikdami skirtingomis raiškos formomis:

- ▶ Pirmasis mokinys gauna žinomą posakį, pvz.: „Tyla – gera byla“, „Laikas – pinigai“, „Nespręsk apie knygą iš viršelio“, „Kur du pešasi – trečias laimi“. Jo užduotis – nupiešti šio posakio vaizdinę interpretaciją. Tai gali būti simbolinis piešinys, koliažas, spalvinė kompozicija ar net schematiška scena – bet kas, kas, jo nuomone, perteikia šio posakio esmę.
- ▶ Antrasis mokinys mato tik piešinį, kurį interpretuoja kūno judesiu: tai gali būti viena poza, gestų seka, choreografinis fragmentas arba pantomima. Judesys turėtų būti ekspresyvus, bet ne per ilgas (iki 15 sek.).
- ▶ Trečiasis mokinys mato tik judesį. Jis turi užrašyti vieną sakinį, kuris, jo manymu, perteikia šio judesio prasmę. Tai gali būti interpretacinė mintis, naujas posakis ar net metafora.
- ▶ Ketvirtasis mokinys mato tik tą paskutinį sakinį. Jo užduotis – spėti, koks galėjo būti pradinis posakis, kuriuo prasidėjo visa grandinė.

Refleksijos klausimai:

- ▶ Kurioje sekos vietoje įvyko didžiausias pasikeitimas?
- ▶ Kada buvo aišku, kad vyksta pojūčių vartimas kitais pojūčiais, o kada – kad atsirado visai naujas turinys?
- ▶ Kaip piešinys ir judesys keičia pradinį posakį?
- ▶ Ar nesusipratimas gali būti kūrybos forma?

1-4 klasių pamokos idėja

„Spalvų orkestras“

Dalykai:

muzika | dailė

👁️ Santrauka:

Remdamiesi M. K. Čiurlionio kūryba, kurioje garsų struktūra persikelia į tapybos ciklus, mokiniai tyrinėja, kaip muzika gali būti perteikiama spalvomis. Klausydamiesi styginių kvarteto c-moll (I d. Allegro moderato), kas minutę vaikai pasirinkta spalva parodo garsų sukeltą nuotaiką ir kuria individualias muzikos juostas. Taip jie praktiškai patiria sinestetinį ryšį tarp garso ir vaizdo, o pakartotinio klausymo metu darydami bendrą spalvų bangą palygina savo interpretacijas ir supranta, kad muzika gali būti matoma skirtingai, kaip kadaise ją matė pats Čiurlionis.

★ Priemonės:

Kiekvienam mokiniui – 1 siaura balta popieriaus juosta, 6 spalvų kreidelės ir 6 tos pačios spalvos lapeliai (svarbu, kad pirmame pamokos etape mokiniui būtų lengva greitai spalva padengti didesnį plotą, o antrame pamokos etape – pakėlus spalvotą lapelį gerai matytųsi, kokia spalva iškelta), kolonėlė muzikai klausyti, laikmatis (60 sek.).

❓ Probleminis klausimas:

Kaip spalvos gali padėti pamatyti muziką?

Individuali užduotis

01

👁️ Santrauka:

Mokiniai klausosi M. K. Čiurlionio muzikos, pavyzdžiui, styginių kvarteto c-moll (I d. Allegro moderato), įrašo (rekomenduojama muzikos kūrinių parinkti pagal individualius mokinių grupės poreikius), o mokytojas kas vieną ar dvi minutes trumpai sustabdo muziką. Po kiekvienos pauzės vaikai pažymėtą siauros popieriaus juostos vietą nuspalvina tokia spalva, kuri, jų manymu, geriausiai atspindi ką tik girdėtą muzikos dalį. Vietų spalvinti turėtų būti tiek, kiek kartų mokytojas stabdys muziką. Pasibaigus kūriniui kiekvienas vaikas turi asmeninę spalvų muzikos istoriją.

- 01** Paaiškinkite užduoties taisyklę: „Klausomės muzikos. Kas 1 min. ji stabdoma. Tuo metu turite pasirinkti spalvą, kuri labiausiai tinka ką tik girdėtai muzikos daliai apibūdinti, ir nuspalvinti vieną juostos dalį.“
- 02** Vaikai klausosi muzikos dalių. Kiekvieną kartą sustabdžius jie nuspalvina kvadratėlį tinkamoje vietoje (iš kairės į dešinę). Išklausius visą muziką kiekvienas turi individualų spalvų siužetą.

👁️ Santrauka:

Kūrinys leidžiamas antrą kartą be ilgesnių stabdymų. Mokytojas kas minutę pakelia ranką arba duoda trumpą signalą. Tuo metu vaikai pakelia didesnę kortelę tos spalvos, kuri jų juostoje žymi atitinkamą kūrinio dalį. Taip visa klasė sinchroniškai sukuria gyvą spalvų bangą, vizualiai perteikiančią muzikos nuotaikų kaitą.

- 03** Išdalinkite po 6 didesnes korteles, atitinkančias vaiko juostos spalvas.
- 04** Dar kartą paleiskite kūrinį ir nestabdykite jo. Kas minutę mokiniams duokite signalą, kad laikas pakelti kortelę su savo pasirinkta spalva.
- 05** Mokiniai, pamatę mokytojo ženklą, pakelia atitinkamos spalvos kortelę. Taip klasė sukuria spalvų bangą, atspindinčią bendrą klausymo patirtį.

Refleksija ir aptarimas

03

👁️ Santrauka:

Po klausymo mokiniai aptaria, kuriose kūrinio vietose spalvos labiausiai sutapo ar skyrėsi, kokias emocijas jie siejo su tamsesniais ar ryškesniais atspalviais ir kaip spalvų skirtumai rodo individualų muzikos išgyvenimą. Diskusija padeda suprasti, kad muziką galima matyti įvairiai, o spalvinė interpretacija atskleidžia ir bendrą, ir asmeninę klausymo patirtį.

Klasėje aptariama:

- ▶ Kurioje muzikos kūrinio vietoje spalvos labiausiai skyrėsi?
- ▶ Kokiomis spalvomis dažniausiai pavaizduota didžiausia kūrinio įtampa?
- ▶ Kaip skirtingas spalvų pasirinkimas parodo, kad tą pačią muziką jaučiame skirtingai?

2

Laiškas

Kas, jei mes parašytume laišką Čiurlioniui?

Laiškas – tai ne tik bendravimo būdas, bet ir jausmų, minčių, santykio išraiška. Jis jungia laikus, žmones ir pasaulėvaizdžius – kartais tampa vieninteliu ryšio būdu, ypač tada, kai artumas įmanomas tik mintimis ar atmintimi.

M. K. Čiurlionis kartu su savo broliu Povilu buvo sukūrę slaptą ženklų kalbą, kuria susirašinėdavo. Tai liudija, kad laiškai jam buvo ne tik informacijos perdavimo, bet ir pasitikėjimo, kūrybos, net žaidimo erdvė. O jo sužadėtinės Sofijos Kymantaitės atsakymai – kruopščiai rašyti, bet sąmoningai sudeginti po vyro mirties – paliko mūsų rankose tik vieną pusę šio jautraus dialogo.

Šiame tarpdisciplininame pamokų plane 9–12 klasių mokiniai kviečiami įsivaizduoti save kaip vieną iš Čiurlioniui artimų žmonių ir, remiantis istorinėmis žiniomis bei kontekstu, sukurti autentišką laišką, kuris galėjo būti parašytas XIX a. pab.–XX a. pr.

Mokiniai tyrinės istorinį ir geografinį kontekstą – kokia kalba tuo metu būtų rašoma, kaip keliaudavo laiškai, kur buvo Čiurlionis ir ką jis kūrė, ką veikė jį supantys žmonės. Kiekvienas laiško fragmentas taps menine, istoriškai pagrįsta užuomina apie tai, kaip atrodė to laikmečio pasaulis – kasdienybė, kūrybos erdvės, asmeniniai ryšiai.

Užduotys lavina gebėjimą ieškoti informacijos, skaityti kūrybingai ir istoriškai, jungti tekstą su vaizdu, kalbą su jausmu. Refleksijos metu mokiniai analizuoja ne tik tai, ką parašė, bet ir kodėl taip galėjo jaustis jų personažas – kaip formuojasi ryšys tarp kūrėjo ir aplinkos, tarp laiško siuntėjo ir adresato.

Šis pamokų ciklas padeda šiuolaikiniam mokiniui užmegzti santykį su praeitimi, išmokti apie ją kalbėti savais žodžiais. Čiurlionis čia tampa ne tik nacionaliniu simboliu, bet žmogumi, kuriam galima parašyti. Kūrybinės užduotys įtraukia per tekstą, istoriją, kalbą, meną, o pabaigoje – suburiama ir bendruomenė, kai surišti laiškai siunčiami jaunesnei klasei kaip edukacinė dovana. Jos pagrindu siūloma kūrybinė užduotis 1–4 klasių mokiniams.

👁 Pagrindinės sąvokos

Laiškas, adresatas, istorinė vaizduotė, kalbinė raiška, personažas, kontekstas, kultūrinė atmintis

Pirmasis sąlytis

01

Dalykai:

lietuvių kalba ir literatūra | istorija | geografija | ekonomika

Individuali užduotis

- 01** Padalinkite klasę į grupes po 4 arba 5 mokinius ir kiekvienai grupei paskirkite po vieną personažą.

PERSONAŽAS	LAIKOTARPIS	TURINYS IR KONTEKSTAS
Sofija Kymantaitė	1908 m. vasara (Palanga, Plungė, Druskininkai)–1909 sausis	Susižadėję, kelionės po pajūrį, šeimos vietas, rašo lietuvių, kitomis kalbomis; pašto terminas tarp gyvenviečių kelios dienos.
Mecenatas (-ė) / draugijos narys (-ė)	1909 m. pavasaris–ruduo (Sankt Peterburgas)	Domisi kūryba, gali būti, kad neteisingai interpretuoja meną, apie parodą rašo formaliai. Rašo rusų kalba.
Bičiulis (-ė) menininkas (-ė)	1906 m. (Varšuva, Leipcigas)	Bendrauja laisvai, nagrinėja studijų, kūrybinių eksperimentų patirtis. Rašo lenkų kalba.
Sesuo / brolis	1909 ruduo–1910 ruduo (Druskininkai, Markos)	Palaiko sergantį Čiurlionį, diskusijos apie gydymą, šeimos įtaka, laišškai į sanatoriją. Rašo lenkų ir / arba asmenine ženklų kalba.

- 02** Kiekvienos grupės paprašykite atlikti užduotį:
Pasiruošimas rašyti laišką. Pasidalinkite vaidmenimis ir atlikite tyrimą, kurio reikia, kad jūsų rašomas laiškas būtų istoriškai tikslus. Žemiau pateikti galimi vaidmenys ir atsakomybės.

VAIDMUO	KĄ DARO?
1 istorikas	Tyrinėja, ką tuo metu veikė Čiurlionis (kur buvo, ką kūrė, kokia sveikata, kas rūpėjo).
2 istorikas	Tyrinėja, ką tuo metu veikė jų personažas (gyvenamoji vieta, veikla, santykiai su Čiurlioniu).
Kalbininkas	Nustato, kokia kalba rašomas laiškas (pvz., rusų, lenkų, lietuvių, net slapta ženklų sistema broliui), ir atkreipia dėmesį į kalbos stilistiką – svarbu, kad laiško tekstas atspindėtų to laikmečio dvasią.
Vertėjas	Išverčia laišką į reikiamą kalbą ir užrašo.
Laiško apipavidalintojas	Tyrinėja, kaip galėjo atrodyti to meto laiškai, ir pagal surinktą informaciją kuria laiško dizainą: popieriaus tekstūrą, rankraštis, pašto ženklas, atspaudas, laiško lankstymas.
Redaktorius	Koordinuoja dalis, padeda fragmentus sujungti į bendrą visumą.

 Santrauka:

Mokiniai suskirstomi į grupes po 4–5 ir kiekvienai grupei paskiriamas vienas su Čiurlioniu susijęs asmuo. Grupės nariai pasiskirsto vaidmenimis (istorikai, kalbininkas, apipavidalintojas ir kt.) ir atlieka tyrimą apie Čiurlionio gyvenimo laikotarpį, jam artimą asmenį, jų tarpusavio ryšį, apie laiško kalbą ir istorinį kontekstą. Turinys ir kontekstas gali būti išplečiami arba siaurinami atsižvelgiant į tai, kokio sudėtingumo užduotį mokiniams norima duoti.

Robin Tewes „Maneş nêra namie,
palikite žinute“, 1999 m.

02

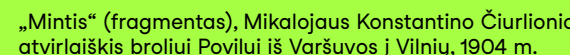
lietuvių kalba ir literatūra | istorija | dailė | informacinės technologijos |
kalbos (rusų, lenkų, prancūzų, vokiečių)

Atlikę tyrimą, grupės nariai vieni kitiems pristato surinktą informaciją ir ją remdamiesi kartu kuria laišką Čiurlioniui. Kiekvienas mokinsys parašo po vieną aiškiai apibrėžtą laiško dalį (sveikinimą, asmeninę žinutę, santykio apmąstymą ir kt.). Visi fragmentai sujungiami į vientisą tekstą, verčiami į istoriškai tinkamą kalbą ir estetiškai ranka perrašomi ant autentiškai atrodančio popieriaus su pašto ženklų ir antspaudu.

01 Laiško kūrimas. Atlikę savo tyrimo dalį paeiliui pristatykite savo surinktą informaciją kitiems grupės nariams. Naudodamiesi įgytomis žiniomis, kartu parašykite laišką Čiurlioniui. Pasiskirstykite, kurią iš laiško dalių kiekvienas rašysite, ir visas jas sujunkite į vieną bendrą tekstą. Žemiau pateiktos laiško dalys, kurias turėsite parengti.

STRUKTŪRINĖ DALIS	TURINYS
Pradžia	Vieta, data, pasisveikinimas (stilistiškai autentiškas).
Asmeninė žinutė	Trumpas pasidalinimas apie rašančiojo gyvenimą tuo metu.
Santykio atspindys	Mintys apie patį Čiurlionį, jų ryšį, rūpestį, džiaugsmą ar nerimą.
Reakcija į Čiurlionio laišką (pasirinktinai)	Jei buvo rasta tikra Čiurlionio ir laišką rašančiojo korespondencija, išgalvojama reakcija į prieš tai Čiurlionio siųstą laišką.
Pabaiga, linkėjimai	Atsisveikinimas, užrašas, parašas.

- 02 Apipavidalinimas.** Visų grupės narių parengti laiško fragmentai sujungiami į vieną tekstą. Vertėjas išverčia laišką į sutartą kalbą. Apipavidalintojas perrašo visą laišką gražiai ranka ant „senovinio“ popieriaus naudodamas, pvz., arbata patamsintą lapą. Nupiešiamas pašto ženklas, uždedamas antspaudas.

👁 Santrauka:

Klasėje garsiai perskaitomi visų grupių sukurti laiškai Čiurlioniui. Jie vertinami pagal tyrimo tikslumą, kalbinę raišką, kūrybingumą, komandinį darbą ir estetinį pateikimą (arba kitus mokytojo numatytus kriterijus). Tada visi laiškai surišami į ryšulėlį ir perduodami jaunesnei klasei kaip edukacinė dovana. Pradinukai skaito, išsirenka mėgstamiausią ir sukuria Čiurlionio atsakymą, kuris grįžta pas vyresniuosius toliau jį aptarti ir interpretuoti.

Pristatymas ir refleksija klasėje

01 Refleksija. Klasėje perskaitomi visų grupių sukurti laiškai Čiurlioniui. Klausydami klasės draugų, kiekvieną laišką aptarkite, įvertinkite ir išrinkite geriausią kiekvienoje kategorijoje. Vertinti rekomenduojama pagal tokius kriterijus:

- ▶ tyrimo išsamumas ir tikslumas,
- ▶ kalbinė raiška (stiliaus ir kalbos atitikimas),
- ▶ kūrybingumas ir vaizduotė,
- ▶ komandinis darbas ir atsakomybės pasidalinimas,
- ▶ estetinis pateikimas.

02 „Siuntimas į kitą laiką“. Visi laiškai užklijuojami ir surišami į ryšulėlį – kaip vienas archyvinis dokumentas. Ryšulėlis „siunčiamas“ (perduodamas) jaunesnei klasei (pvz., 2–4 kl.), kuri gauna užduotį laiškus perskaityti (gali įrašyti į diktofoną) ir išsirinkti mėgstamiausią. Mokiniai atrašo į šį laišką kurdami Čiurlionio atsakymą. Tai gali būti:

- ▶ atvirukas,
- ▶ piešinys,
- ▶ užšifruotas laiškas, kurį gavėjai turėtų iššifruoti.

Atsakymas gali būti „siunčiamas“ atgal į vyresniųjų klasę, kur mokiniai jį skaito, pristato, interpretuoja, iššifruoja ir pan. Galima įtraukti ir teatrinių elementų, pavyzdžiui, tolimesnį atstumą keliaujančius laiškus „atsiųsti“ tą dieną vėliau.

Integruotų pamokų ciklo idėja

Ką pasako popierius, rašysena ir ženklai?

Dalykai:

technologijos | dailė | istorija | lietuvių kalba ir literatūra

Santrauka:

Mokiniai susipažįsta su istoriniais laiškais kaip ne tik tam tikro žanro tekstais, bet ir materialios kultūros objektais. Analizuodami XIX a. pab.–XX a. pr. autentiškus laiškus (pvz., M. K. Čiurlionio korespondenciją), jie tyrinėja rašto stilistiką, medžiagas, dizainą ir simboliką. Vėliau grupėse kuriamas pasirinktą istorinį laikmetį atspindintis laiško komplektas, kur kiekvienas mokinys yra atsakingas už vieną jo elementą: voką, popierių, pašto ženklą, antspaudą ar rašyseną.

Probleminis klausimas:

Kodėl svarbu laišką matyti ne tik kaip tekstą, bet ir kaip objektą?

- 01 Įžanga.** Mokytojas pristato pamokos temą ir probleminį klausimą „Kodėl svarbu laišką matyti ne tik kaip tekstą, bet ir kaip objektą?“. Trumpai parodomi keli XIX a. pab.–XX a. pr. laiškų pavyzdžiai (pvz., M. K. Čiurlionio ar jo amžininkų). Diskusijoje pabrėžiama, kad kiekvienas laiško elementas – popierius, rašysena, antspaudas – gali perteikti nuotaiką, statusą, laikmetį.
- 02 Istorinių pavyzdžių analizė.** Mokiniai suskirstomi į grupes po 4–5. Kiekviena grupė gauna istorinį laiško pavyzdį (ar jo faksimilę / nuotrauką). Grupės analizuoja: koks popierius naudotas, kokia rašysena, kokie ženklai ar antspaudai matomi, ar laiško forma ką nors pasako apie siuntėją ir turinį. Pastebėjimai trumpai aptariami visiems mokiniams diskutuojant.
- 03 Kūrybinės dirbtuvės.** Grupės imasi kurti stilizuotą laiško rinkinį, atspindintį pasirinktą istorinį laikmetį. Kiekvienas narys atsakingas už vieną elementą:
 - ▶ vokas (forma, lankstymo būdas, simboliai),
 - ▶ popierius (tekstūra, sendinimas, spalva),
 - ▶ pašto ženklas (simbolika, spalva, laikmečio stilistika),
 - ▶ antspaudas (forma, datos, simboliai),
 - ▶ rašysena (autentiško braižo imitacija, įrašas).Galima naudoti natūralias medžiagas (arbata popieriui sendinti, žymekliai rašyti, stampai ir pan.).
- 04 Paroda.** Grupės pristato savo darbą – paaiškina, kodėl pasirinko tokį dizainą ir ką kiekvienas elementas reiškia. Diskutuojama, kaip pasikeičia laiško suvokimas, kai dėmesį atkreipiame ne į tekstą, bet į išorinę laiško formą. Taip pat keliamas probleminis klausimas: kokią informaciją gali perteikti ne žodžiai, o forma?

Šifrai ir simboliai: kai kalba virsta žaidimu

Dalykai:

lietuvių kalba ir literatūra | etika | istorija

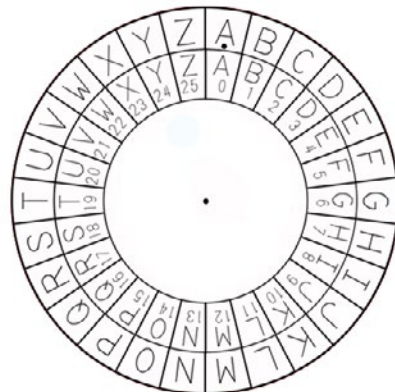
Santrauka:

Mokiniai sužino apie M. K. Čiurlionio ir jo brolio Povilo naudotą slaptą ženklų kalbą ir tyrinėja šifrų fenomeną istoriniame ir emociniame kontekste. Pamokoje pristatomos paprastos šifravimo sistemos (pvz., Cezario šifras, simbolių kalba, piktogramų žodynas), aptariama, kodėl žmonės slepia informaciją ar ją išreiškia netiesiogiai. Grupėse mokiniai kuria savo šifruotas žinutes ir siunčia jas kitai grupei, kuri turi pabandyti „išversti“ žinutės prasmę. Refleksijoje svarstoma, kokį vaidmenį šifruoti laišškai gali atlikti santykiuose ir kodėl Čiurlionio šeimai buvo svarbu turėti savitą ženklų kalbą.

Probleminis klausimas:

Kaip užšifruoti žinutę?

- 01 Įžanga.** Pamoką pradėkite trumpu pasakojimu apie M. K. Čiurlionio ir jo brolio slaptą ženklų kalbą. Paaiškinkite, kad žmonės žinutes šifruoja dėl įvairių priežasčių: privatumo, žaidimo, kūrybingumo ar saugumo. Galite užsiminti ir apie tai, kad Sofijos laišškai nėra išlikę. Mokiniai kviečiami pamąstyti, ar jie kada nors yra rašę kažką, ką norėjo, kad suprastų tik vienas žmogus.
- 02 Įvadas į šifravimo būdus.** Pristatomi keli paprasti ir vaikams suprantami seni istoriniai šifravimo būdai: Cezario šifras (kai raidės perstumtos), simbolių kodai (kai vietoj raidžių – ženklai ar piešiniai), vizualiniai raštai. Kiekvienas pavyzdys trumpai pademonstruojamas, o mokiniai gali pabandyti vieną iš jų dekoduoti. Aptariama, kuo kiekvienas šifras skiriasi ir kada kuris tinkamesnis.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25

- 03 Šifro kūrimas porose.** Mokiniai susiskirsto poromis. Kiekviena pora sukuria savo šifravimo sistemą – tai gali būti ženklai, simboliai, spalvos ar raidės ir jų vertimas, keitimas kitais. Svarbu, kad šifras būtų paprastas, bet nuoseklus, kad juo būtų galima užrašyti bent vieną sakinį.
- 04 Žinutės šifravimas ir siuntimas poroje.** Kiekvienas poros narys koduoja trumpą žinutę (1–2 sakinius), skirtą savo partneriui. Tai gali būti linkėjimas, pastebėjimas ar klausimas. Partneris, naudodamasis poros sukurtu šifru, turi ją iššifruoti ir atsakyti tuo pačiu kodu. Taip įvyksta vienas apsikeitimas.
- 05 Aptarimas.** Poros trumpai apibendrina, kaip sekėsi šifruoti ir iššifruoti. Klasės diskusijoje aptariama: kokius jausmus sukelia slaptas bendravimas? ką reiškia turėti „savo kalbą“? kodėl žmonės renkasi kalbėti ne visiems suprantamu būdu ir ką tai sako apie jų santykį? Rekomenduojami klausimai:
- ▶ Kodėl, jūsų manymu, Sofija nusprendė sunaikinti savo laiškus Čiurlioniui?
 - ▶ Kaip tai keičia mūsų požiūrį į Čiurlionio laiškus?
 - ▶ Ką apie mūsų kultūrą sako tai, kad moters balsas šioje meilės istorijoje dinga?
 - ▶ Jei turėtumėte galimybę perskaityti tuos laiškus, bet žinotumėte, kad Sofija sąmoningai jų nenorėjo palikti, ar skaitytumėte? Kodėl? Kodėl ne?

Sužinokite daugiau
apie M. K. Čiurlionio
šifrus ir simbolius

1-4 klasių pamokos idėja

Slaptas laiškas Čiurlioniui

Dalykai:

lietuvių kalba | dailė

👁️ Santrauka:

Pamokoje vaikai sužino, kad žinutę galima parašyti taip, kad ją suprastų tik vienas žmogus – net jei jis iš praeities. Remdamiesi žinia, kad M. K. Čiurlionis su broliu Povilu naudojo slaptą ženklų kalbą, mokiniai mokosi paprasto šifro (raidžių perstūmimo), gamina šifravimo ratuką, o tada sukuria anoniminį užšifruotą klausimą pačiam Čiurlioniui – tokiam, koks jis buvo jų amžiaus. Klausimai „siunčiami“ slapta, iššifruojami kito mokinio, o refleksijos metu aptariama, ką norėjome sužinoti ir ką Čiurlionis galbūt būtų atsakęs.

🌟 Priemonės:

Kiekvienam mokiniui – du popieriaus lapai, vokelis ir rašymo priemonės.

❓ Probleminis klausimas:

Kaip sukurti laišką, kuris turi paslaptį?

Pamoka apie šifravimą

01

👁️ Santrauka:

Pamokos pradžioje mokiniai susipažįsta su faktu, kad Čiurlionis su broliu Povilu naudojo slaptą ženklų kalbą. Aptarę, kodėl žmonės renkasi šifruotą bendravimą, jie mokosi labai paprasto kodavimo principo – raidžių perstūmimo. Tuomet kiekvienas mokinys pasigamina šifravimo ratuką ir išbando jį praktiškai.

01 Mokytojas trumpai papasakoja apie Čiurlionį ir jo brolių Povilą, kurie buvo susikūrę savo ženklų kalbą. Parodomas labai paprastas šifravimo pavyzdys ($A \rightarrow B$, $B \rightarrow C$) ir trumpai aptariamas klausimas, kodėl žmonės kartais kalba slapta kalba?

02 Kiekvienas vaikas pasigamina savo šifravimo ratuką – iš dviejų popieriaus apskritimų, susegėtų viduryje. Ant viršaus užrašomos raidės nuo A iki Ž, o vidiniame rate – tos pačios raidės, tik besiskiriančios per vieną poziciją. Vaikai išmoksta naudotis ratuku – pasukę mato, kuri raidė kuria virsta.

Santrauka:

Vaikai sukuria po vieną trumpą asmenišką klausimą Čiurlioniui, tarsi bendrautų su juo kaip su bendraamžiu. Klausimai užšifruojami pasigamintu ratuku ir anonimiškai sudedami į pačių dekoruotus vokelius. Vėliau mokytojas juos išdalina atsitiktine tvarka, o kiekvienas mokinys iššifravęs gautą žinutę perskaito, ko kažkas norėtų paklausti Čiurlionio.

- 03 Kiekvienas vaikas sugalvoja trumpą klausimą Čiurlioniui – kaip vaikui, pvz.: „Ar tu bijai tamsos?“, „Ką piešei būdamas liūdnas?“. Klausimas užšifruojamas ratuku ir užrašomas ant popieriaus juostelės. Žinutė įdedama į nedidelį dekoruotą vokelį be vardo („siunčiama“ anonimiškai).
- 04 Mokytojas surenka visus vokelius ir atsitiktine tvarka išdalina mokiniams. Kiekvienas iššifruoja gautą klausimą naudodamasis ratuku.

Aptarimas

03

Santrauka:

Iššifruoti klausimai skaitomi garsiai visai klasei ir mokiniai kartu spėlioja, ką Čiurlionis galėtų į kiekvieną jų atsakyti. Per refleksiją vaikai dalinasi mintimis, kuris klausimas jiems pasirodė jautriausias ar įdomiausias, ir pabando į jį atsakyti Čiurlionio vardu. Pokalbio metu aptariama, kodėl kai kurias žinutes norisi siųsti slapta, tik vienam žmogui.

- 05 Iššifruoti klausimai skaitomi balsu ir klasė svarsto, ką Čiurlionis galėtų atsakyti, jei būtų juos gavęs.

Klasėje aptariama:

- Koks klausimas tave labiausiai sujaudino?
- Ką tu atsakytum, jei būtum Čiurlionis?
- Kodėl kartais norime kalbėti tik vienam žmogui – ne visiems?

Moriz Jung „Tête-à-Tête dangoraižio 968-ajame aukšte (Tête-à-Tête am Wolkenkratzer 968 Etage)“, 1911 m.

Paukštis

Kas, jei paukščiai galėtų mus išmokyti klausytis kitaip?

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis labai mėgo ilgus pasivaikščiojimus gamtoje, kurie tapo jo kūrybos impulsu. 1905 m. jis užrašo miniatiūrą pianinui „Lakštingala“, kurią kurdamas panaudoja autentiškus šio paukščio giedamus garsus. Klausantis šio kūrinio galima suprasti, kokią svarbią vietą Čiurlionio kūryboje užėmė įsiklausymas kaip gamtos perpratimo būdas. Tačiau gyvūnai yra ne tik kompozitoriaus įkvėpimas – per dėmesį paukščiams atsiskleidžia laiką pralenkęs ekologinis mąstymas, kurio centre – jautrumas nežmogiškoms būtybėms, jų gyvenimo būdai ir ekosisteminiam vaidmeniui.

Per paukščio figūrą atsiskleidžia tai, ką galima vadinti žmogui įgimtu ekologiniu jautrumu – gebėjimas pastebėti, įsiklausyti ir gerbti tai, kas nėra žmogus, nors dažnai gyvena visai greta mūsų. Paukščiai Čiurlionio kūryboje tampa ne vien estetinė figūra, bet ir etinės, kultūrinės, net egzistencinės įtampos ženklai. Ar galime jų klausytis ne tik kaip kompozitoriai, bet ir kaip rūpestingi bičiuliai?

Šiame tarpdisciplininame pamokų cikle 5–8 ir 1–4 klasių mokiniai kviečiami stebėti, klausytis ir kurti – pažvelgti į paukščius ne tik kaip į gamtos dalį, bet kaip į kvietimą mąstyti kitaip. Mokinės ir mokiniai susipažins su lakštingalos simbolika mene, jos biologiniais ypatumais, skleidžiamų garsų ypatumais, kultūrine šio paukščio reikšme. Galiausiai jos ir jie patys taps kūrėjais: transformuos paukščio giesmę į vaizdą, garsą ar istoriją.

👁 Pagrindinės sąvokos

Įsiklausymas, intersubjektyvumas, ekosisteminis mąstymas, rūšių įvairovė, žmogaus ir gamtos santykis, metafora, simbolis, pasipriešinimo menas

Tyrimas

Pamoka prasideda nuo pasivaikščiojimo miške, pievoje, parke ar kitoje vietoje greta mokyklos, kur galima aptikti paukščių. Mokinėms ir mokiniams nėra iš anksto pasakomas tokios išvykos tikslas – jis laikomas paslapyje, kol visa grupė nepasieks reikiamos vietos. Tuomet pristatomos pirmosios užduotys:

- 01 Atidus klausymasis.** Klausytis ir iš klausos atpažinti kiek įmanoma daugiau paukščių. Šios užduoties metu negalima naudoti jokių technologijų. Mokiniai pasižymi, ką išgirdo. Jeigu jų spėjimas teisingas, biologijos mokytoja (-as) skiria taškus.
 - 02 Patikrinimas technologijomis.** Klausantis naudojama programėlė, skirta paukščiams atpažinti („Merlin Bird ID“, „BirdNET“ ar kitos). Palyginama, kaip skiriasi atpažinimo rezultatai klausantis natūraliai ir naudojant programėles.
 - 03 Paukščių pristatymas.** Biologijos mokytoja (-as) surašo pastabas apie sutiktas paukščių rūšis (laikas, aplinka, elgsena), taip pat aptaria jų ekosisteminius vaidmenis, migracijos maršrutus, populiacijos pokyčius, kitą biologinę specifiką. Svarbu, kad pirmiausia būtų nagrinėjami tie paukščiai, kuriuos pavyko aptikti šios išvykos metu. Surengiamas balsavimas ir išrenkami labiausiai patikę paukščiai.
 - 04 Paukščio pasirinkimas.**
 - ▶ Muzikos mokytoja (-as) pasiūlo mokinėms ir mokiniams išsirinkti po vieną patinkantį paukštį ir jo garsus įsirašyti naudojant atitinkamą programėlę.
- ARBA
- ▶ Dailės mokytoja (-as) pasiūlo išsirinkti po vieną patinkantį paukštį, jį nufotografuoti, nupiešti arba vizualizuoti naudojant atitinkamą programėlę.

👁 Santrauka:

Mokiniai ir mokinės per asmeninį potyrį gamtoje mokosi klausytis paukščių garsų, stebėti jų elgseną ir visa tai susieti su ekologiniais bei estetiniais aspektais. Pamoka sujungia gamtos stebėjimo praktiką, biologines žinias ir kūrybines veiklas.

Ernst Haeckel „Trochilidae – Kolibris / Hummingbirds“, apie 1899 m.

Kūrybinės užduoties idėja

02

Dalykai:

biologija | muzika | dailė | informacinės technologijos | medijų menas

👁 Santrauka:

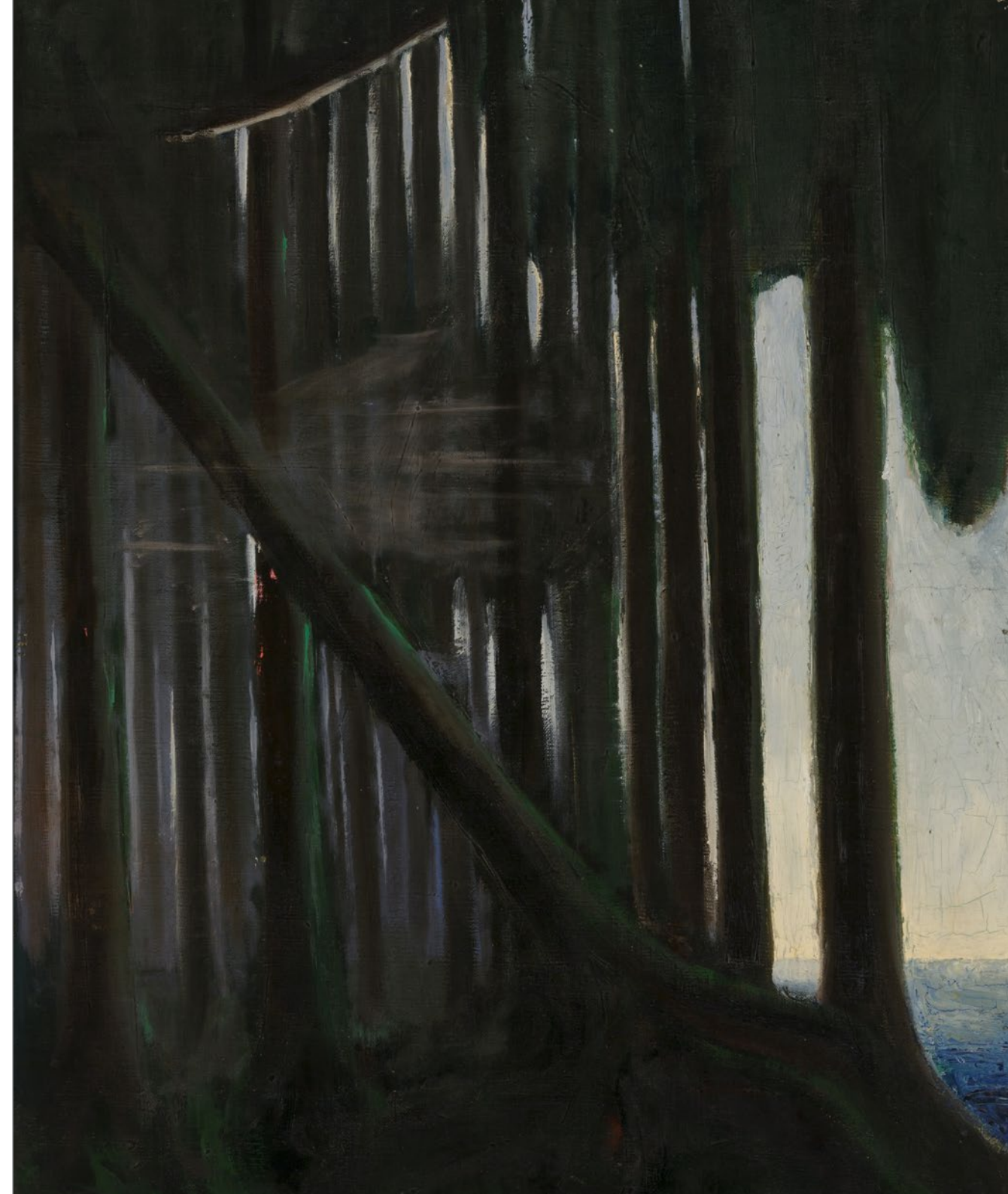
Mokiniai, pasirinkę konkretų paukštį, interpretuoja jį meninėmis priemonėmis: per garsą, vaizdą ar jų kombinaciją. Kūrybiniame procese naudojama pirmojo etapo metu surinkta medžiaga, o rezultatai pristatomi bendruomeniniame renginyje, skatinančiame ekologinį sąmoningumą ir meninę raišką.

Individuali užduotis

01 Meninės rūšies ir atlikimo būdo pasirinkimas. Mokinys pasirenka sau tinkamą būdą interpretuoti norimą paukštį:

- ▶ **Muzika.** Mokiniams pristatomos įvairios skaitmeninės priemonės, kurios leidžia kurti muziką remiantis įrašytais garsais. Naudojant paprastas programėles (pvz., „Chrome Music Lab“), išbandomas trumpas kompozicijos sukūrimas, ieškomas tinkamas ritmas. Aptariamas garso redagavimas, ritmų, garsinių efektų pridėjimas, paukščio balso transformacija, elementarūs kompozicijos pagrindai. Taip pat supažindinama su žanrais (elektroninė muzika, klasikinė muzika, hiphopas ir t. t.).
- ▶ **Dailė.** Pristatomos programėlės, skirtos nuotraukoms redaguoti arba vaizdui transformuoti. Mokiniai gali naudoti ir tradicinius meninės raiškos būdus: tapybą, piešimą, grafiką.

02 Kūrinio sukūrimas. Pasirinkę norimą meno rūšį ir priemonę, mokiniai sukuria kūrinį, skirtą pasirinktam paukščiui. Kūrinyje būtina panaudoti pirmojo sąlyčio metu surinktus garsus arba vaizdus.

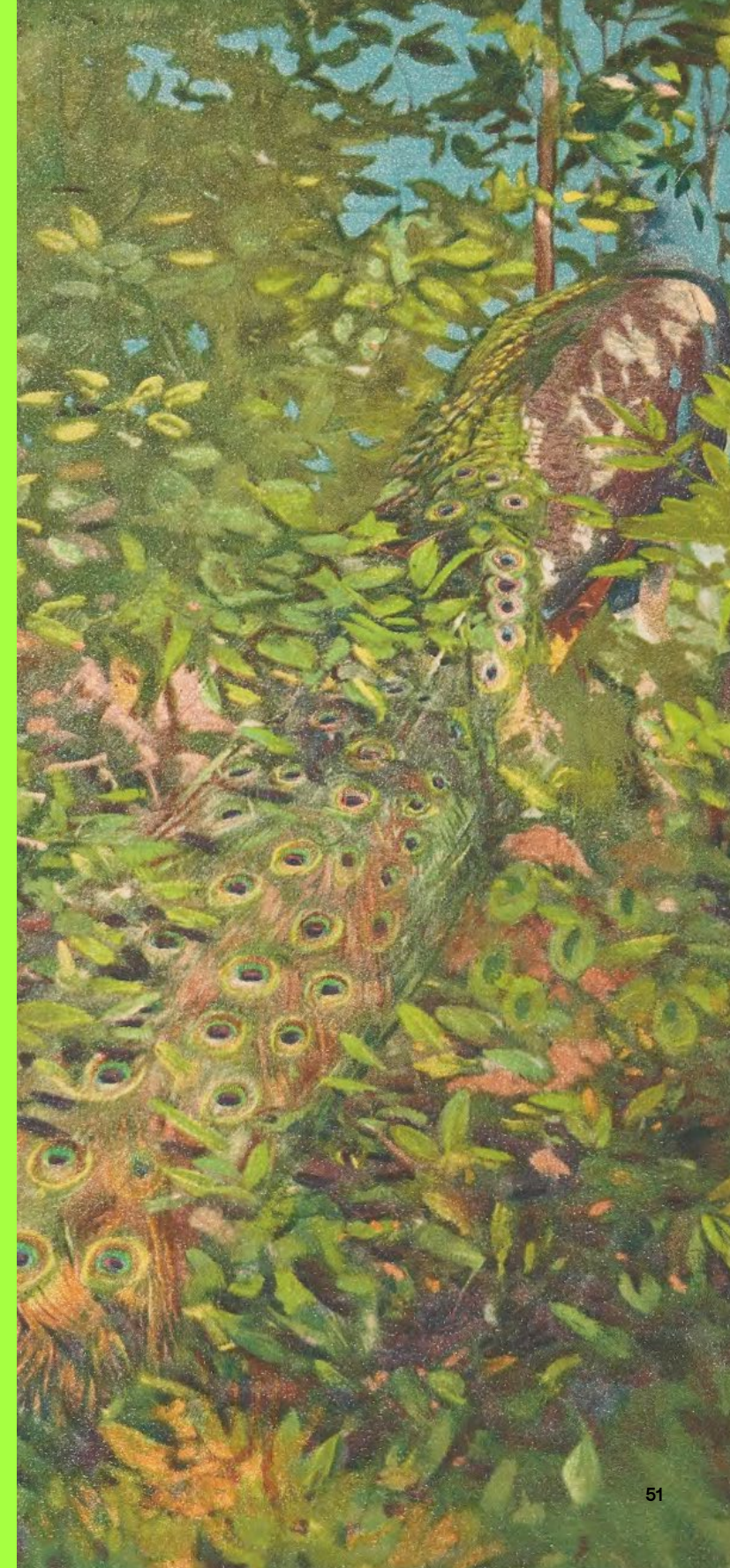
Pristatymas ir refleksija klasėje

- 01 Ekspertų komisija.** Pakviečiami paralelinės klasės mokiniai ir mokytojai ir iš jų suformuojama ekspertų komisija, kuri vertins draugų (-ų) kūrybą. Įsteigiami įvertinimai, kurie turi simbolinę prasmę (įdomiausias, išmintingiausias, netikėčiausias, draugiškiausias ir pan. kūriny).
- 02 Kūrinių pristatymas.** Surengiamas meninės kūrybos festivalis „Paukščiai“. Mokiniai eksponuoja vizualinio meno darbus ir atlieka muzikinius kūrinius. Ekspertų komisija juos aptaria grupėje ir paskiria apdovanojimus.
- 03 Diskusija.** Surengiama bendra diskusija, kurią moderuoja patys mokiniai, ir ant scenos pakviečiami joje dalyvauti nugalėtojai. Čia keliami tokie klausimai:
- ▶ Ką naujo sužinojau apie paukščius kurdamas šį kūrinį?
 - ▶ Kodėl Čiurlionis pasirinko paukščio balsą kaip įkvėpimo šaltinį? Ar dar žinome panašių įkvėpimo šaltinių?
 - ▶ Kaip kuriami nauji kūriniai? Ar toks kūrybos būdas yra mėgdžiojimas? Kaip kūrinys atsiranda kažkas naujo?
 - ▶ Koks gamtos ir meno santykis? Ar galima sakyti, kad paukščiai giedodami irgi kuria? Koks jų balso panaudojimo vaidmuo gamtoje?
 - ▶ Kodėl paukščius galime vadinti tarpininkais tarp gamtos ir žmogaus? Juk jie aptinkami ir miestuose, ir atokiose vietovėse, kur žmogus negyvena. Kodėl paukščiai prisitaiko prie žmogaus?
 - ▶ Kokių dalykų galima išmokyti stebint paukščius? Kur ir kada jie gali tapti mūsų mokytojais?
 - ▶ Kodėl lakštingala užima išskirtinį vaidmenį kultūroje? Kuo šis paukštis ypatingas?

👁 Santrauka:

Šiame etape mokiniai ne tik pristato savo kūrybą, bet ją pasitelkia kaip refleksijos įrankį. Kalbėdami apie savo darbus, jie mėgina suprasti, kas yra kūryba ir jos įkvėpimo šaltiniai, koks santykis tarp natūralių ir dirbtinių elementų, svarsto apie meno kilmę ir vietą. Paukščių tyrimas leidžia analizuoti kūrybos vaidmenį gamtoje. Kokį vaidmenį natūralioje aplinkoje užima įvairios išraiškos priemonės? Ar gamtoje esama kūrybos? Kam reikalingas balsas ir komunikacija? Koks informacijos perdavimo ir kūrybos vaidmuo žmonių ir gyvūnų pasaulyje?

Gerald H. Thayer „Povas miške“, 1909 m.

Integruotų pamokų ciklo idėja

Kaip paukščio balsas skamba muzikoje?

Dalykai:

muzika | biologija | psichologija | fizika

Santrauka:

Mokiniai tyrinėja, kaip paukščio giesmė gali būti perkeliama į muzikos kalbą. Aptariamas skambesio ir muzikos santykis, garsų klausymasis susiejamas su natūraliais gamtos ritmais, balso variacijomis ir išraiška. Keliamas klausimas: „Kai natūralių garsų virtinė tampa prasminga visuma, kokiomis aplinkybėmis garsai virsta komunikacija?“ Tiriamos garso ir skambesio pažinimo ribos, pateikiamas garso bangų ir triukšmo supratimas pagal fizikos mokslą. Muzikinė analizė integruojama su biologiniu klausymu – skiriamas dėmesys skambesiui imituoti ir interpretuoti.

Probleminiai klausimai:

Kas paukščio giesmę paverčia muzika? Kuo skiriasi triukšmas ir skambesys? Kada garsai tampa prasmingi?

- 01 Paslaptingas klausymasis.** Leidžiamas Čiurlionio kūrinys „Lakštingala“, nenurodant nei autoriaus, nei pavadinimo. Mokiniai užsirašo, ką jaučia, ką įsivaizduoja, kokius garsus atpažįsta. Ar girdimas paukščio čiulbėjimas? Ar galima paukštį atpažinti?

Skenuokite ir
klausykite
M. K. Čiurlionio
kūrinio „Lakštingala“

- 02 Teorinis kontekstas.** Pristatomas M. K. Čiurlionio kūrinys ir jo sukūrimo aplinkybės. Aptariama, kokią reikšmę Čiurlioniui turėjo pasivaikščiojimai gamtoje, natūralių garsų klausymasis ir kaip menininkas tai perkėlė į muzikinio kūrinio kompoziciją.

Klausykite
simfoninės
poemos
„Jūra“

Klausykite
simfoninės
poemos
„Miške“

- 03 Garso analizė.** Išklausomi paukščių giesmių įrašai – ypač lakštingalos – ir ieškoma atitikmenų muzikoje (trelių struktūra, ritminiai impulsai, pauzės). Aptariami gamtos garsų imitacijos metodai: ostinato, tremolo, motyvų pasikartojimas, registru šuoliai.
- 04 Biologinė funkcija.** Biologijos mokytoja (-as) trumpai papasakoja apie lakštingalos čiulbėjimo biologinę funkciją – kas vyksta jos organizme, kodėl jos giesmė svarbi bendraujant ir žymint teritoriją.
- 05 Fizikinė funkcija.** Trumpai paaiškinama, kad paukščio čiulbėjimas – tai mechaninės bangos, sklindančios oru. Paukščio viduje susidarantys virpesiai sukelia oro molekulių tankėjimo ir retėjimo seką, kurią mes suvokiame kaip garsą. Aptariamas dažnis ir amplitudė. Parodoma, kad paukščių giesmė pasižymi labai aukštais dažniais (pvz., lakštingalos čiulbėjimas siekia 7–9 kHz, o žmogaus kalba – apie 0,5–3 kHz). Klausimai diskusijai: „Kodėl paukščiai gieda tokiais aukštais dažniais?“, „Ar visus jų garsus mes galime išgirsti?“.
- 06 Emocijos ir garsai.** Nagrinėjamos garsų ir emocijų sąveikos. Ar visi jausmai turi garsinę išraišką? Kokie garsai veikia raminausiai? O kas sukelia įtampą? Ar galima įsivaizduoti tokį jausmą, kuriam išreikšti nebūtų tinkamo garso?
- 07 Grupinė užduotis.** Mokiniai pasidalina grupėmis ir pasirenka paukštį. Išnagrinėja jo balso specifiką ir pamėgina paukščio balsu papasakoti jo istoriją iš vienos ar kitos rūšies perspektyvos. Koks tai būtų kūrinys? Kas paukščiui rūpi ir kodėl jis tai pasakoja? Likusieji mokiniai bando atspėti istorijos prasmę. Galima naudoti muzikos instrumentus, balsą ar programėles (pvz., „Chrome Music Lab“).

Kas yra lakštingala?

Dalykai: biologija | geografija | pasaulio pažinimas | lietuvių kalba ir literatūra | užsienio kalbos

Santrauka:

Ši pamoka leidžia suprasti dvejopą lakštingalos prasmę – kaip gyvo organizmo ir kaip kultūrinio įvaizdžio. Analizuojamos biologinės lakštingalos savybės, buveinės, paplitimas Lietuvoje ir pasaulyje. Siekiama atskleisti ir platesnį šio paukščio kontekstą: migracija, ekologinė reikšmė, santykiai su kitomis rūšimis. Šios paukščio savybės lyginamos su jos metaforiniu įvaizdžiu literatūroje. Kodėl lakštingalą taip pamėgo poetai ir menininkai? Išskiriamos lakštingalos įvaizdžio savybės, kurios literatūroje perteikiamos kaip kūrybos, vienatvės, ilgesio ar laisvės metafora. Mokiniai mėgina patikrinti, ar metaforinė prasmė atitinka biologinę paukščio charakteristiką.

Probleminiai klausimai:

Kurie biologiniai individai įgauna ypatingą vaidmenį kultūroje? Kokios aplinkybės lemia jų reikšmę? Koks ryšys tarp gamtinės tikrovės ir kultūros simbolių?

- 01 Įvadas.** Mokiniai susipažįsta su lakštingalos biologine charakteristika: kokio ji dydžio, kokia jos mityba, kada ji migruoja, kiek trunka gyvenimo ciklas. Trumpai palyginama su kitais giedančiais paukščiais.
- 02 Migracijos žemėlapis.** Per geografijos prizmę analizuojamas lakštingalos migracijos kelias: kur ji žiemoja, per kur keliauja, kokių pavojų patiria. Aptariama klimato kaitos įtaka, santykiai su kitomis rūšimis.
- 03 Biologinė adaptacija.** Paaiškinama, kaip lakštingala girdi, kaip jos balsas susiformuoja fiziologiškai. Analizuojama, kodėl lakštingalos kūno sandara leidžia jai giedoti taip įvairiai ir melodingai.
- 04 Poetiniai tekstai.** Analizuojami Aisčio, Nėries, Maironio, taip pat šiuolaikinių autorių tekstai, kuriuose aptinkamas lakštingalos motyvas. Norint platesnio konteksto, galima pasitelkti ir Shakespeare'o ar senovės graikų šaltinius. Mėginama palyginti, kaip skirtingose kultūrose skiriasi lakštingalos interpretacijos.
- 05 Simbolio reikšmė.** Diskutuojama, ką simbolizuoja lakštingala: laisvę, meilę, tremtį, tylą, melancholiją ir liūdesį, mirtingumą, pasiaukojimą. Kokiuose kontekstuose jos giesmė suvokiama kaip dovana, skundas, malda, šauksmas?

- 06 Sugretinimas su biologija.** Ką apie šiuos vaizdinius pasakytų biologas? Ar lakštingalos iš tikrųjų negali nečiulbėti? Kada giesmė yra instinktas? Kokius jausmus galėtų išreikšti pati lakštingala? Ar galima rasti atitikmenų tarp žmogaus sukurto lakštingalos įvaizdžio ir jos biologinės tikrovės?
- 07 Užduotis.** Remdamiesi biologine lakštingalos charakteristika, jos migracijos keliais ir ekologine reikšme, mokiniai pamėgina sukurti naują kurio nors garsaus eilėraščio ar literatūros kūrinio interpretaciją. Joje siekiama pavaizduoti tikrąjį lakštingalos pasaulį, atsižvelgiant į tai, kas šiam paukščiui yra svarbu. Kokių metaforų čia atsirastų? Kokie literatūriniai įvaizdžiai būtų pasitelkiami?

John Goud „Lakštingala“, iš paveikslų serijos „Europos paukščiai“, 1837 m.

Ekologinė krizė ir tylos metafora

Dalykai:

gamtos mokslai | geografija | etika | filosofija | muzika | dailė

Santrauka:

Šioje pamokoje paukščio klausimas atveria šiuolaikines ekologines temas, atkreipdamas dėmesį į gamtą, kuri laipsniškai tyla: mažėjantis paukščių skaičius, natūralios garsinės aplinkos nykimas, industrinio ir dirbtinio triukšmo paplitimas ir aplinkos taršos poveikis. Mokiniai diskutuoja, ką reiškia tylinti lakštingala šiuolaikiniame pasaulyje ir kokie mūsų veiksmai gali padėti atkurti gamtą.

Probleminiai klausimai:

Kaip garsas siejasi su aplinkos patyrimu? Koku būdu garsinis fonas liudija ekologinę situaciją? Ar dar įmanoma išgirsti lakštingalą mūsų aplinkoje? O jei ne – kodėl?

- 01 Įvadas.** Pasitelkiami viešai prieinami aplinkos garsų įrašų archyvai (pvz., „Sonic Field“, „Sound Ecologies“ ar kt.). Mėginama suprasti, kaip per paskutinius 50 metų pakito garsinis fonas. Atskiras dėmesys skiriamas paukščių garsams ir jų pokyčiams.
- 02 Tyla.** Nagrinėjamas tylos ir triukšmo ryšys. Kas yra tyla? Kokie menininkai tyrinėjo tylą? Šiame kontekste pristatomas ir Čiurlionio paveikslas „Tyla“ bei John'o Cage'o kūrinys 4'3“.

Sužinokite daugiau apie paveikslą „Tyla“

Klausykite John'o Cage'o kūrinio 4'33“

- 03 Paukščio giesmė.** Aptariama, kaip paukščiai leidžia garsus – kas yra siringa ir kuo ji skiriasi nuo žmogaus balso stygų. Analizuojami spektrogramos pavyzdžiai.
- 04 Ekologiniai faktai.** Garsinio peizažo ir ekologinės situacijos ryšys. Mokytojas pristato duomenis apie paukščių nykimą Lietuvoje ir pasaulyje. Aptariamos pagrindinės priežastys: klimato kaita, urbanizacija, pesticidai, miškų kirtimas.
- 05 Biocheminis kontekstas.** Pateikiami faktai apie pesticidų, sunkiųjų metalų ar plastiko poveikį paukščiams. Aptariama, kaip cheminės medžiagos kaupiasi organizme ir ką tai reiškia populiacijoms.
- 06 Filosofinė refleksija.** Kuriamos vizijos, kurios leidžia paukščius paversti pilnateisiais mūsų visuomenės nariais. Kaip turėtų pasikeisti žmogus? Kaip reiktų transformuoti miestus? Ko turėtume atsisakyti?
- 07 Užduotis.** Mokiniai simuliuoja paukščių valstybę, valdomą čiulbėjimo ir tylos įstatymais. Kokia būtų šios valstybės konstitucija? Kokie potvarkiai ją reguliuotų? Kokios joje būtų institucijos? Kokios technologijos? Kaip joje veiktų mokykla? Ką, norėdamas tapti paukščių valstybės nariu, turėtų pakeisti žmogus? Pasiskirstę grupėmis, mokiniai pristato atskiras analizuojamas šios valstybės sritis.

1-4 klasių pamokos idėja

Lakštingala

Dalykai:

lietuvių kalba | dailė

👁️ Santrauka:

Sekant Čiurlionio pavyzdžiu, šioje pamokoje ugdomas dėmesingumas gamtos garsams, atskleidžiamos sąsajos tarp gamtinių garsų ir emocijų, parodoma, kaip garsai virsta muzika, nagrinėjamas tylos vaidmuo, aptariamos ekologinės temos.

★ Priemonės:

Klausymo lapai, spalvoti pieštukai, kreidelės arba flomasteriai, planšetė ar telefonas su „Merlin Bird ID“ arba „BirdNET“ programėle, reprodukcijos, vaizduojančios paukščius, ar ekranas, kuriame galima parodyti paukščių nuotraukas, Čiurlionio kūrinio „Lakštingala“ įrašas, garsą leidžiantis įrenginys (kolonėlė, kompiuteris, telefonas).

❓ Probleminiai klausimai:

Ką galime išgirsti tyloje? Ką mums sako paukščių balsai? Kaip paukščių čiulbėjimą paversti muzika?

Atidus klausymasis

01

👁️ Santrauka:

Šio etapo tikslas – ugdyti vaikų dėmesį garsinei aplinkai ir supažindinti su sąmoningu klausymusi. Per tylos patyrimą ir paukščių balsų girdėjimą vaikai mokosi atpažinti gamtinius garsus, įvardyti jų savybes ir išreikšti juos paprastomis vizualinėmis formomis. Tai padeda lavinti garsų suvokimą, emocinį jautrumą ir gamtos stebėjimo įgūdžius.

- 01 Paslapties momentas.** Prieš išvykstant tikslas vaikams neatskleidžiamas. Mokytojas taria: „Šiandien eisime klausytis tylos. Ką ji jums pasakys?“ Kelionės metu vaikai nekalba, o tik stebi ir klausosi. Norint, kad vaikai būtų kuo ramesni, galima sužaisti įvairius žaidimus (pvz., „Tylos karalių“). Ilgiausiai ištylėjęs gauna prizą.
- 02 Klausymasis.** Atvykus į pasirinktą vietovę (mišką, pievą, parką), mokytojas sustabdo grupę ir pasiūlo: „Užmerkite akis ir pabandykite išgirsti paukščius. Kaip jie skamba? Ar jie kalba tyliai ar garsiai? Ar jų balsas greitas ar lėtas? Aukštas ar žemas?“
- 03 Žymėjimas.** Vaikai gauna klausymo lapus, kuriuose žymi paukščio balsą naudodami:
 - ▶ simbolius (pvz., kintantis garsas, žemas, aukštas, aiškiai girdimas);
 - ▶ linijas (pvz., banguotas, tiesus, kampuotas garsas);
 - ▶ spalvotus taškus ar potėpius.

Įvedami garso sąvokų pradmenys: aukštas / žemas garsas, trumpas / ilgas garsas, garsiai / tyliai.

Kūrybinis darbas

02

👁️ Santrauka:

Vaikai perkelia girdėtus garsus į vaizdines formas. Naudodami spalvas, linijas ir potėpius, jie piešia išgirstas paukščių giesmes. Šis veiksmas skatina reflektuoti, kaip garsas gali turėti emocinę išraišką ir vizualinę struktūrą. Šio etapo veikla jungia meninę raišką su klausymosi patirtimi ir moko garsą suvokti kaip vaizduotės įkvėpimą.

- 04 Garsų piešimas.** „Kaip atrodo balsas?“ Grįžus (arba vietoje, jei leidžia sąlygos) vaikai gauna didesnius lapus ir naudodami spalvas, linijas ir potėpius piešia išgirstą paukščių giesmę. Mokytojas gali kelti tokius klausimus:
 - ▶ Kokios spalvos buvo tas balsas?
 - ▶ Jei jis būtų forma – kokia ji būtų?
 - ▶ Ar paukščio balsas labiau panašus į žvakės liepsną ar į šokinėjantį kamuolį?

Santrauka:

Baigiamojo etapo metu mokiniai susipažįsta su realiomis paukščių rūšimis ir jų giesmių ypatumais. Naudodamiesi skaitmeninėmis priemonėmis, jie lygina girdėtus garsus su realiais įrašais, o pamoką vainikuoja pažintis su M. K. Čiurlionio kūriniu „Lakštingala“. Mokiniai reflektuoja savo patirtį ir atranda, kaip menas gali perteikti gamtos garsus.

- 05 Paukščių atpažinimas.** Mokytojas naudodamasis „Merlin Bird ID“ ar „BirdNET“ programėle realiu laiku identifikuoja, kokie paukščiai gieda. Vaikams rodomos nuotraukos ir trumpai aptariamas paukštis: jo pavadinimas, buveinė, išvaizda. Papasakojama, kad kai kurie paukščiai dainuoja tik ryte, kiti – tik tuoktuvių metu.
- 06 Aptarimas.** Grįžus į klasę, mokiniams siūloma pasiklausyti Čiurlionio kūrinio „Lakštingala“. Diskutuojama, kokie garsai girdimi, kokius paukščius jie primena. Mokytojas papasakoja, kaip šis kūrinys buvo sukurtas.

Skenuokite ir klausykite
M. K. Čiurlionio kūrinio
„Lakštingala“

4

Tapatybė

Ką bendro turi M. K. Čiurlionis ir Š. Marčiulionis?

Donato Jankausko-Duonio kūrinys „Marčiurlionis“ gimė, kaip pats menininkas sako, iš „švelnaus chuliganizmo“ – žaismingo ir drąsaus santykio su Čiurlionio įvaizdžiu, kai vaikystės knygelė su dailininko darbais tapo eksperimentų ir piešinių pagrindu. Vėliau šis procesas išsiplėtė į menines parodas, kuriose Duonis perdirbo Čiurlionio figūrą įvairiomis formomis: nuo autoportretinių fotografijų iki instaliacijų, atkartojančių Čiurlionio muziką ir simboliką visa tai perkuriant. Jis „apsivilko“ Čiurlionio įvaizdį, net šukuoseną, ir parodė, kaip lengvai šis gali tapti nebe asmenybe, o kultūriniu prekės ženklu, kurį atpažįstame, tačiau retai permąstome. Duonio kūryba šmaikščiai, bet taikliai kelia sudėtingus klausimus: kaip kuriami nacionaliniai simboliai, kas turi teisę juos perkurti ir ką reiškia atpažinti Čiurlionį taip pat kaip Čė Gevarą – tik iš šukuosenos ir marškinėlių?

Šis tarpdisciplininis pamokų ciklas kviečia 9–12 klasių mokinius tyrinėti, kaip kultūriniai simboliai įgyja (ir praranda) prasmę, kas juos kuria ir ar mes galime juos keisti. Čiurlionis šiame cikle pasirodo kaip nacionalinis simbolis, kuris gali būti perkuriamas – net žaismingai ir prieštarinčiai – ir iš naujo apmąstomas.

Mokiniai ne tik interpretuos vizualinę mediją, bet ir patys taps tapatybės kūrėjais – įsivaizduos Čiurlionį kaip šiuolaikinį prekės ženklą, socialinių tinklų figūrą ar gyvenimo būdo simbolį. Kūrybinius eksperimentus lydės kritinė refleksija: kada toks perkūrimas tampa reikšmingas, o kada – tuščias? kiek esame atsakingi, kai naudojame simbolius, svarbius savo ir kitoms bendruomenėms? ar ir mūsų pačių tapatybė nesusideda iš pasirinktų ženklų, įvaizdžių, nuorodų?

Šiame procese susitinka menas, kalba, etika, ekonomika ir vizualinė kultūra – visa tai kartu padeda jaunam žmogui ne tik suprasti, ką reiškia būti kultūros dalimi, bet ir įgyti drąsos ją interpretuoti.

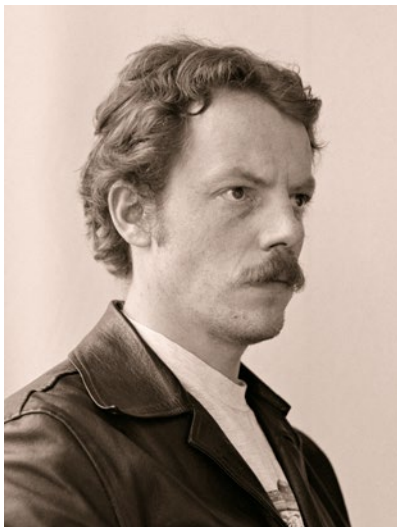
👁 Pagrindinės sąvokos

Kultūrinis simbolis, tapatybė, prekės ženklas, vizualinė kultūra, reprezentacija, nacionalinė tapatybė, kultūros industrija, meninė provokacija

Individuali užduotis

Parodykite mokiniams Donato Jankausko-Duonio kūrinį „Marčiurlionis“ (fotografija kairėje). Nieko neaiškinkite ir paprašykite individualiai raštu atsakyti į klausimus:

- ▶ Kaip manote, kas pavaizduotas šiame portrete?
- ▶ Iš kokio laikotarpio, jūsų manymu, šis žmogus? Kodėl?
- ▶ Ką galite apie šį žmogų pasakyti? Ką jums sako jo laikysena, žvilgsnis, apranga?

Mokiniams užrašius atsakymus, parodykite M. K. Čiurlionio fotografiją ir pateikite trumpą informaciją:

„Pirmoji nuotrauka yra šiuolaikinio menininko Donato Jankausko-Duonio autoportretas. Menininkas specialiai vaizduoja save taip, kaip Čiurlionis atrodo geriausiai žinomame savo portrete.“

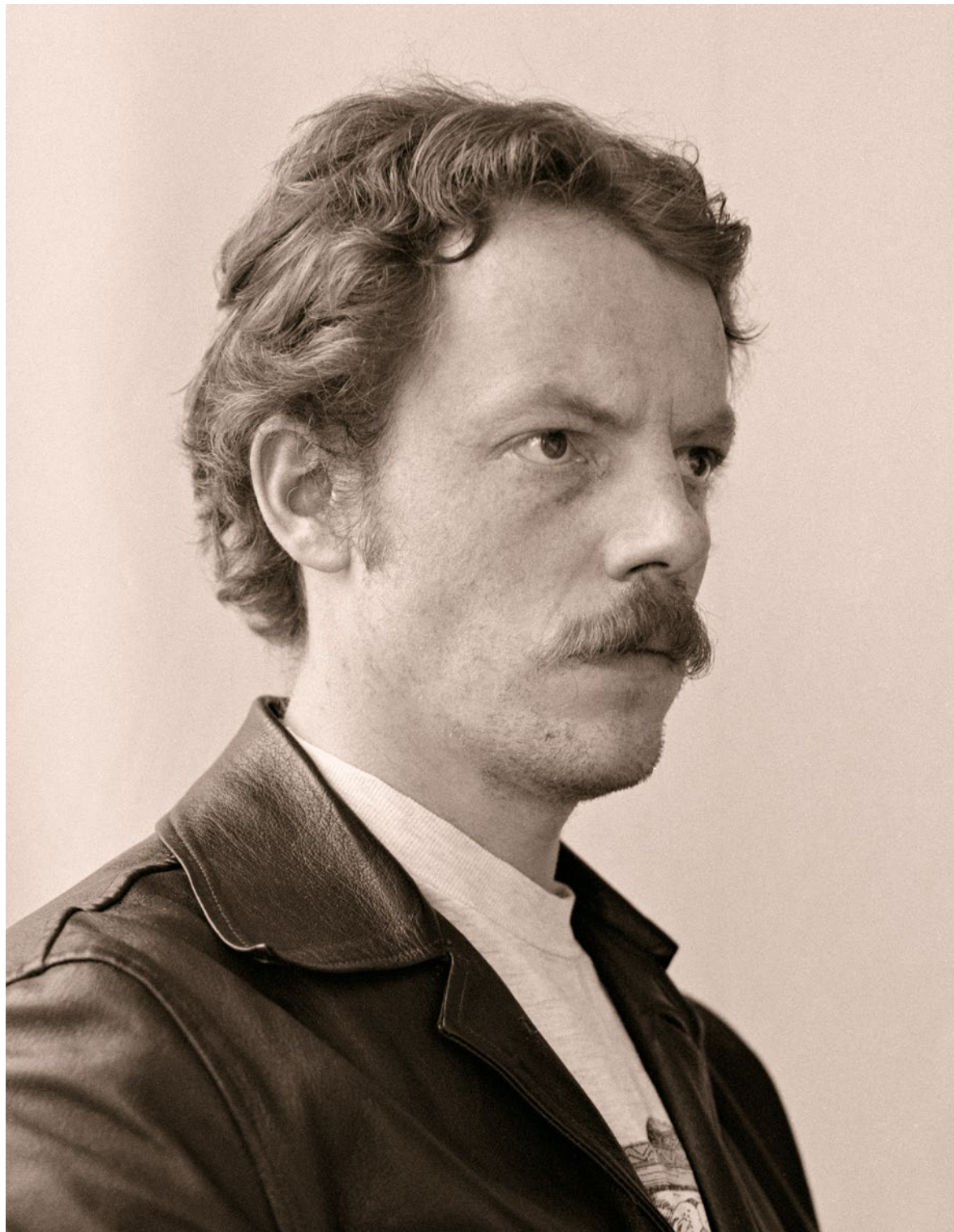
Santrauka:

Pirmasis sąlytis su kūrinio grindžiamas netikėtumo efektu – mokiniai be jokio konteksto susiduria su Duonio kūrinio „Marčiurlionis“ (1999), kuris iš pirmo žvilgsnio primena Čiurlionio portretą. Ši pradinė interpretacijos klaida tampa atspirties tašku giliau reflektuoti, kaip veikia mūsų kultūrinė vaizduotė, kokie bruožai leidžia atpažinti tautinį simbolį ir kaip lengvai simboliai tampa prekės ženklais. Vėliau, lyginant su tikruoju Čiurlionio portretu ir išgirdus kūrinio pavadinimą, mokiniai kviečiami mąstyti apie menininko intenciją, kultūrinių sferų (meno ir sporto) susikirtimą ir šiuolaikinės įtakos formas. Tai sąmoningas žingsnis į gilesnį suvokimą, kas šiandien formuoja mūsų identitetą ir kam leidžiame tapti mūsų kultūros veidais.

Žurnalas
„Escape as
a Journal“

Makrofotografija: piršto atspauda raštas baltame fone. Sukurta dirbtinio intelekto

Leiskite mokiniams toliau reflektuoti ir grupėje aptarti savo atsakymus į klausimus:

01 Kodėl mes taip lengvai atpažįstame Čiurlionį net tada, kai jis nėra Čiurlionis?

Šio klausimo tikslas yra išsiaiškinti, kaip veikia mūsų išankstinis žinojimas apie kultūros simbolius, ir skatinti mokinius suvokti, kaip vizualiniai kodai (laikysena, stilius, aura) kuria įvaizdį. Tai veda link minties, kad Čiurlionis jau yra prekės ženklas – Čiurlionis atpažįstamas iš stiliaus.

02 Kaip manai, kodėl Duonis pasirinko vaizduoti save kaip Čiurlionį? Ar tai pagarba, ironija, o gal ir viena, ir kita?

Šie klausimai kviečia analizuoti atliktą meninį gestą ir jo dvilypumą.

03 Ar tau atrodo, kad toks žaidimas su Čiurlioniu yra leistinas? Kodėl? O kodėl ne?

Klausimai skatina etinę refleksiją apie paveldą ir meninę laisvę.

04 Šį kūrinių menininkas pavadino „Marčiurlionis“, į vieną žodį sujungdamas garsaus krepšininko Šarūno Marčiulionio ir Čiurlionio pavardes. Kokių minčių tau kyla?

Klausimu siekiama skatinti reflektuoti, ką gali reikšti toks meninis gestas ir kaip mūsų kultūra ir lūkesčiai formuoja interpretaciją.

Pamatykite Šarūno Marčiulionio nuotraukų galeriją

05 Ką reiškia, kai žmogaus veidas tampa atpažįstamas tarsi logotipas? Ar tai stiprina jo reikšmę, ar silpnina?

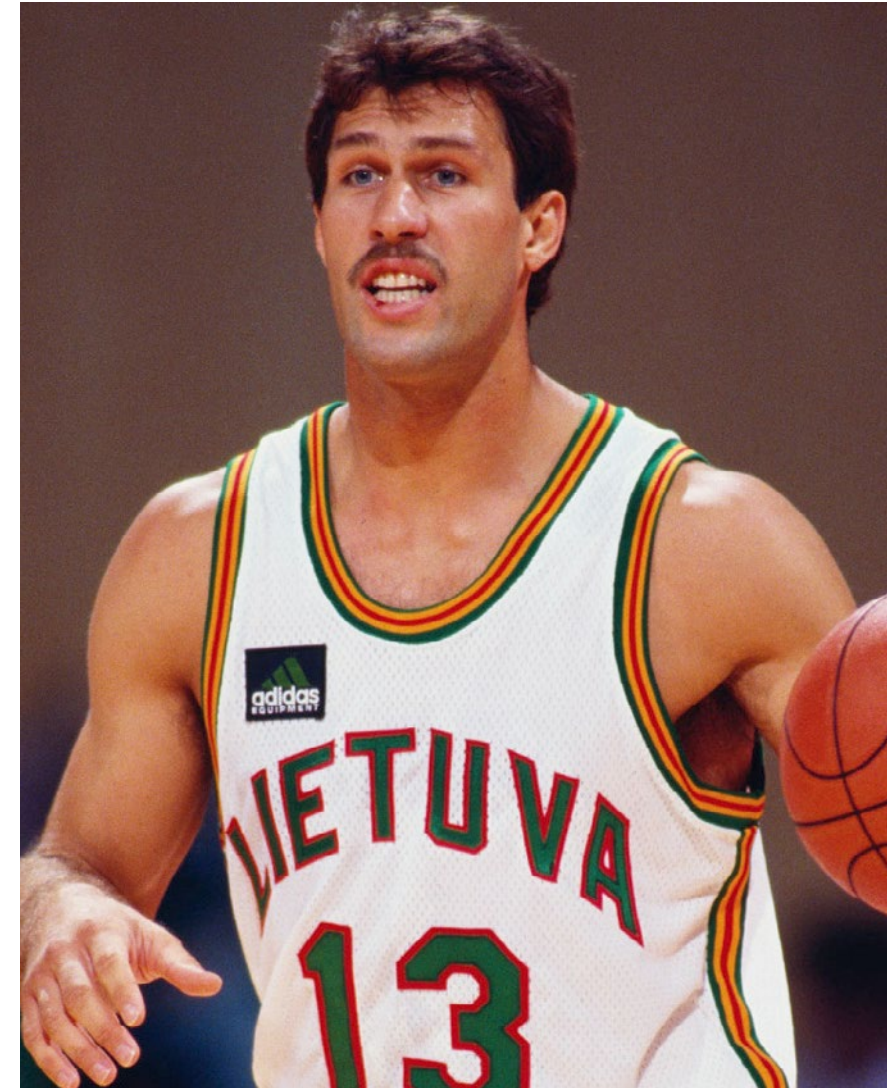
Užduodant šiuos klausimus diskusija perkeliama į simbolių ir vizualinės kultūros lauką.

06 Kaip manai, ar menininkai turi teisę perkurti kultūros simbolius? Ar tai būdas juos nuvertinti ar atgaivinti?

Šie klausimai padeda suprasti postmodernios kūrybos principus.

07 Kokie žmonės šiandien daro didžiausią įtaką visuomenei: menininkai, sportininkai, nuomonės formuotojai? Kodėl?

Klausimo tikslas – palengva nukreipti diskusiją į temą apie nuomonės formuotojus, sujungiant ją su kultūrinės įtakos tema.

Šarūnas Marčiulionis, 1992 m.

Kūrybinės užduoties idėja

02

Dalykai:

informacinės technologijos | medijų menas | dailė | kalbos dalykas

📌 Santrauka:

Šiame etape mokiniai kviečiami kūrybingai įsivaizduoti, kaip Čiurlionis galėtų save reprezentuoti šiuolaikinėje viešojoje erdvėje – kaip socialinių tinklų veikėjas, prekės ženklas ar gyvenimo būdo simbolis. Remdamiesi ankstesne diskusija apie vizualinį įvaizdį, kultūrinius simbolius ir jų perkūrimą, mokiniai kuria šiuolaikinius Čiurlionio įvaizdžio variantus, tyrinėdami, kaip formuojasi autoritetai ir ką reiškia būti kultūrinės įtakos figūra šiandien.

Darbas grupėse

Paskirstykite mokinius poromis ir paprašykite kartu išsirinkti ir įgyvendinti vieną iš kūrybinių eksperimentų, pateiktų žemiau:

- 01 Socialinių tinklų profilis.** Sukurkite šiuolaikinio Čiurlionio socialinio tinklo paskyrą. Apgalvokite, kaip atrodytų jo profilio aprašymas, kokias temas jis keltų, kokio stiliaus turinį publikuotų. Pateikite 3–5 pavyzdinius įrašus su tekstais, nuotraukų idėjomis ir grotažymėmis.
- 02 Prekės ženklo pristatymas.** Įsivaizduokite, kad Čiurlionis – šiuolaikinis prekės ženklas, panašus į „Nike“ ar „Tesla“. Pagalvokite, kokias paslaugas galėtų teikti arba kuo prekiauti Čiurlionio prekės ženklas. Sukurkite 1–2 produktų pavyzdinius aprašymus, juose glaustai paaiškinkite, kaip produktas atitinka prekės ženklo idėją.

„Juodaodės gražuolės Budo Billikeno dienos parade Dr. Martino L. Kingo gatvėje“, 1973–1974 m.

Pristatymas ir refleksija klasėje

01 Socialinių tinklų profilio kūrėjai.

Atrinkite 3–5 įrašus, kuriuos norite parodyti kitiems. Juos galite atspausdinti arba nupiešti. Įrašus pakabinsime ant klasės arba koridoriaus skelbimų sienos. Visi mokiniai gaus po 3 širdeles ir galės patinkinti labiausiai patikusius įrašus.

02 Prekės ženklo pristatymas.

Įsivaizduokite, kad jūs – Čiurlionio prekės ženklo kūrėjai, o šiandien klasėje vyksta reklamos mugė. Paruoškite savo stendą: jame turėtų būti matomas logotipas, šūkis ir 1–2 produktų pristatymas. Kiti mokiniai gaus po 2 talonus, reiškiančius investiciją. Apsilankę prie jūsų stendo kaip smalsūs vartotojai ar investuotojai, patikusiems produktams finansuoti jie skirs vieną arba du savo talonus.

03 Refleksija. Po pristatymų konstatuojama, kurie įrašai surinko daugiausia širdelių ir kurie produktai daugiausia talonų. Populiariausius įrašus ir geriausias produktų idėjas galite apdovanoti. Darbams aptarti rekomenduojami tokie klausimai:

- ▶ *Ką jūs ir kiti bandė pasakyti savo idėjomis – ar tai buvo žaidimas, pagarba, kritika, provokacija?*
- ▶ *Kaip manote, ar jūsų klasės idėjos išlieka artimos įprastai Čiurlionio interpretacijai, ar sąmoningai ją perkuria? Kokiu būdu?*
- ▶ *Ar kūrėte galvodami apie auditoriją? Kaip skyrėsi tai, ką norėjote išreikšti, nuo to, kaip jus suprato klasės draugai?*
- ▶ *Ką jautėte kurdami apie žmogų, kuris tapęs tautiniu simboliu? Ar tai jus riboja, ar kaip tik skatino kurti?*
- ▶ *Ką jūsų pačių sukurti Čiurlionio įvaizdžiai pasako apie tai, kaip mes šiandien suprantame lietuvišką tapatybę?*
- ▶ *Ar po šios užduoties kitaip žiūrėsite į tautinius simbolius viešojoje erdvėje? Kodėl?*

👁 Santrauka:

Šiame etape mokiniai pristato savo kūrybinius darbus pasitelkdami skirtingas pasirinktos užduoties formą atitinkančias veiklas: socialinių tinklų įrašai eksponuojami ant skelbimų sienos, o prekės ženklai pristatomi kaip mugėje. Refleksijos metu aptariama, kaip pavyko interpretuoti Čiurlionio įvaizdį šiuolaikinės kultūros kontekste ir kokius klausimus apie mūsų pačių tapatybę ši užduotis leidžia kelti.

Raffaello Sanzio „Mažoji Kauperio Madona“, apie 1505 m.

Integruotų pamokų ciklo idėja

Kaip kuriami nacionaliniai simboliai?

Dalykai:

istorija | lietuvių kalba ir literatūra | pilietinis ugdymas | dailė | etika

Santrauka:

Ši integruota pamoka kviečia mokinius tyrinėti, kaip istoriniai asmenys, reiškiniai ar objektai tampa nacionaliniais simboliais, ir patiems pasiūlyti naujų simbolių. Pirmoje dalyje mokiniai analizuoja esamus nacionalinius simbolius – nuo Čiurlionio iki šaltibarščių – nagrinėdami jų kilmę, prasmę ir reikšmės kismą šiuolaikiniame kultūriniame kontekste. Antroje dalyje mokiniai kūrybingai reflektuoja, kokie simboliai galėtų reprezentuoti Lietuvą ateityje, ir kuria savo simbolių vizijas. Pamoka lavina istorinio sąmoningumo, kritinio mąstymo, kultūrinio raštingumo ir kūrybinės saviraiškos gebėjimus.

Probleminis klausimas:

Kaip kuriami nacionaliniai simboliai?

01 Pirmą integruotos pamokos dalis skiriama nacionaliniams simboliams tyrinėti.

Įžanga. Mokytojas kviečia mokinius vardyti viską, kas jiems asocijuojasi su nacionaliniu simboliu. Žodžiai užrašomi lentoje. Mokytojas padeda išplėsti sąrašą klausdamas, ar simbolis gali būti maistas, žmogus (pvz., politikas, mokslininkas, menininkas), šventė, spalva, vieta, gyvūnas, muzika ar net garsas? Taip formuojamas simbolių laukas, kurį mokiniai matys kaip galimą tyrimo lauką.

Simbolio pasirinkimas ir analizė. Kiekvienas mokinių (arba pora) pasirenka vieną simbolį iš sąrašo ir atsako į klausimus:

- ▶ Koks tai simbolis? Kaip jį apibūdintum vienu sakiniu?
- ▶ Kada ir kaip jis atsirado? Ar yra aiškus jo istorinis kontekstas?
- ▶ Kaip ir kur jis naudojamas šiandien (šventės, prekės ženklai, kultūra, socialiniai tinklai)?
- ▶ Kokias emocijas jis kelia? Kokias vertybes atspindi?
- ▶ Ar visiems jis atrodo vienodai svarbus? Kokių prieštarų nuomonių gali būti?

Simbolio pristatymas ir aptarimas. Mokiniai susiburia į grupes pagal pasirinktą simbolį (tie, kurie rinkosi maistą, viena grupė, kurie rinkosi žmones, kita grupė, ir pan.). Grupėse aptariama, ką įdomaus apie kiekvieną simbolį pavyko sužinoti. Bendrame aptarime kiekvienos grupės atstovas su klase pasidalina 3 įdomiausiais faktais. Klasėje aptariami klausimai: ar visi šie simboliai šiandien atspindi tapatybę? ar jų reikšmė vis dar aktuali?

02 Antra integruotos pamokos dalis skiriama kūrybiniam darbui.

Diskusija. Pamoka pradedama pokalbiu, ar simboliai atsiranda natūraliai, ar juos galima sukurti tiksliai? Kas turi teisę: visuomenė, menininkas, institucijos? Mokiniai diskutuoja, dalinasi nuomonėmis.

Kūrybinė užduotis. Mokiniai individualiai arba porose kuria naują nacionalinį simbolį ateities Lietuvai (tarkime, Lietuvai po 100 metų). Jie gali perkurti jau egzistuojantį simbolį arba sugalvoti visiškai naują. Simbolis gali būti daiktas, maistas, gyvūnas, ženklas, spalva, judesys, net virtualus veikėjas. Dirbdami atsako į klausimus: kokią reikšmę simbolis perduoda, kam jis skirtas, kur jis būtų naudojamas?

Paroda. Kiekviena pora ar mokinys trumpai (1–2 min.) pristato sukurtą simbolį. Darbus galima pateikti bendroje klasės galerijoje (ant sienos ar virtualiai). Klasės draugai dalinasi savo mintimis, kuris simbolis jiems įsiminė labiausiai ir kodėl.

Baigiamoji refleksija. Visiems pristčius savo simbolius, pamoka baigiama pokalbiu apie tai, kaip mokiniai įsivaizduoja ateities Lietuvą, kas apibrėš ateities piliečių nacionalinį identitetą ir ką jų siūlomos idėjos sako apie dabartinę nacionalinę kultūrą – jos trūkumus ir stiprybes.

Kas mane daro tuo, kuo esu?

Dalykai:

lietuvių kalba ir literatūra | istorija | pilietinis ugdymas | etika

Santrauka:

Kai galvojame apie M. K. Čiurlionį kaip lietuvių kultūros simbolį, dažnai pamirštame, kad lietuviškai jis išmoko tik vėliau gyvenime. Jo tapatybė nebuvo savaime duota – ji buvo sąmoningas pasirinkimas. Šioje pamokoje mokiniai kviečiami tyrinėti savo tautinę tapatybę: kas ją formuoja – gimtoji kalba, šeimos istorija, vieta, kurioje gyvena, ar asmeniniai sprendimai? Pamoka prasideda nuo individualios refleksijos, o vėliau pereinama prie istorinių asmenybių (Čiurlionio, Mickevičiaus, Kudirkos) atvejų analizės. Diskusijoje mokiniai lygina savo patirtį su istorinių asmenybių sprendimais ir svarsto, kaip šiandien keičiasi mūsų supratimas apie tautinę tapatybę – ar tai paveldimas dalykas, ar tai, kuo nusprendžiame būti?

Probleminis klausimas:

Ar įmanoma pasirinkti tautinę tapatybę?

- 01 Įžanga.** Pradėkite pamoką klausimu „Kas man leidžia jaustis lietuviu (ar kitos tautybės atstovu)?“. Paprašykite mokinių savarankiškai apmąstyti ir užsirašyti kuo daugiau dalykų, kurie, jų nuomone, formuoja jų tautinę tapatybę.
- 02 Aptarimas.** Mokiniai susiburia į mažas grupes (po 3–5) ir pasako, kokius tautinės tapatybės pagrindus jie pasižymėjo. Grupėse ieškoma panašumų ir skirtumų. Kiekviena grupė trumpai pasiruošia klasėje atsakyti į klausimus:
 - ▶ Koks dažniausiai minimas tapatybės pagrindas?
 - ▶ Ar buvo netikėtų ar unikalių atsakymų?
 - ▶ Ką galima pasakyti apie mūsų grupės supratimą apie tautinę tapatybę?
- 03 Istoriniai atvejai.** Trumpai (pasakojant arba rodant skaidres) pristatomos kelios istorinės asmenybės, siejamos su lietuviškumu. Kalbant apie jų tautinę tapatybę pabrėžiama, kad ją ne visada formavo tie patys veiksniai, t. y. įvairiais laikotarpiais jie buvo suprantami skirtingai. Rekomenduojama aptarti M. K. Čiurlionio, A. Mickevičiaus, V. Kudirkos ir kitus panašius į ugdymo programą įtrauktus atvejus.

04 Pokalbis. Mokiniai kartu svarsto, kuo jų samprotavimas apie savo tapatybę skiriasi nuo to, kaip apie tai mąstė aptartos istorinės asmenybės. Rekomenduojami tokie pagalbiniai klausimai:

- ▶ Kuo mano mąstymas apie tautinės tapatybės pagrindus panašus į Čiurlionio ar Mickevičiaus? O kuo skiriasi?
- ▶ Ar kalba, kuria kalbu, lemia, kad priklausu tautai, kurios tai kalba? Kodėl?
- ▶ Ar žmogus gali sąmoningai pasirinkti tautinę tapatybę? Kodėl?
- ▶ Ką reiškė būti lietuviu XIX a.? Ką tai reiškia dabar – mano aplinkoje?
- ▶ Ką reiškia turėti daugiau nei vieną tapatybę? Ar šiandien tai įmanoma?

Mikalojaus Konstantino Čiurlionio parašas

1-4 klasių pamokos idėja

Kas šis žmogus?

Dalykai:

lietuvių kalba | dailė

👁️ Santrauka:

Šioje tarpdisciplininėje pamokoje pradinukai žaismingai tyrinėja, kaip garsūs žmonės tampa atpažįstamais kultūros simboliais. Remdamiesi Donato Jankausko-Duonio kūrinio „Marčiurlionis“, mokiniai aptaria, kaip išvaizdos detalės – šukuosena, drabužiai ar laikysena – padeda atpažinti žinomus žmones. Pamokos kūrybinėje dalyje mokiniai kuria žinomų lietuvių karikatūras, sąmoningai pabrėždami atpažįstamus bruožus, o paskui dalyvauja klasės spėjimo žaidime. Taip ugdomas ne tik vizualinis mąstymas, meninė raiška, bet ir kritinis požiūris į tai, kaip išvaizdos elementai tampa kultūrinės tapatybės ženklų dalimi.

★ Priemonės:

Donato Jankausko-Duonio kūrinio „Marčiurlionis“ atvaizdas, M. K. Čiurlionio nuotrauka, piešimo priemonės, popierius, lipnūs lapeliai spėjimams. Nebūtina, bet naudinga iš anksto paruošti sąrašą su vaikams žinomų lietuvių vardais ir nuotraukomis.

❓ Probleminis klausimas:

Kaip asmeniniai išvaizdos elementai tampa simboliais ir ženklais?

Pamoka apie Donato Jankausko-Duonio kūrinį „Marčiurlionis“

01

👁️ Santrauka:

Pamoka prasideda nuo netikėto susidūrimo su Duonio kūrinio „Marčiurlionis“, kuris atrodo kaip Čiurlionio portretas. Mokiniai spėlioja, kas vaizduojamas, ir aptaria, kaip išvaizdos detalės padeda atpažinti garsius žmones. Sužinoję, kad tai – šiuolaikinio menininko interpretacija, mokiniai diskutuoja, kodėl menininkai perkuria simbolius ir kaip veidas ar šukuosena gali tapti ženklu. Pokalbis pereina į refleksiją apie tai, kas daro žmogų garsų – jo darbai ar išvaizda – ir kaip mes, net nežinodami visos istorijos, atpažįstame kultūrinius simbolius.

- 01 Mokiniais parodomas Donato Jankausko-Duonio kūrinys „Marčiurlionis“. Mokiniai kviečiami spėti, kas šis žmogus – iš kokio laikotarpio jis galėtų būti, ką apie jį sako plaukai, drabužiai, žvilgsnis? Atsakymai užrašomi ant lentos. Tada parodomas Čiurlionio portretas. Kalbamasi apie tai, kad kai kurie žmonės atrodo pažįstami, net jei jų nepažįstame asmeniškai.
- 02 Tuomet mokiniams paaiškinama, ką jie matė. Pirmoji nuotrauka – ne Čiurlionis, o menininkas Duonis, kuris specialiai pozavo kaip Čiurlionis. Diskutuojama, kodėl Duonis taip pasielgė: ar norėjo pagerbti Čiurlionį, o gal pajuokauti ar pasakyti, kad Čiurlionis lietuviškos kultūros kontekste nebėra vien žmogus – jis ir simbolis. Kartu su mokiniiais svarstoma, kaip suprantame, kad kažkas yra garsus. Ar garsus žmogus visada atpažįstamas iš darbų? Gal kartais tik iš šukuosenos?
- 03 Klasėje vyksta diskusija:
 - ▶ Ką prisimename apie garsius žmones?
 - ▶ Ar svarbiau, kaip žmogus atrodo, ar ką jis daro?
 - ▶ Ar galima pasipuošti kaip kitas žmogus ir būti panašiam į jį?
 - ▶ Ar mes žinome, kuo garsus Čiurlionis? O Marčiulionis?

Taip mokiniai vedami link supratimo, kad kartais išvaizda tampa simboliu, o simboliai – tai būdas prisiminti žmogų ar jo darbus.

Santrauka:

Antroje pamokos dalyje kiekvienas mokinys pasirenka žinomą lietuvių asmenybę – menininką, sportininką ar visuomenės veikėją. Vaikai piešia šio žmogaus karikatūrą, stengdamiesi perteikti atpažįstamus išvaizdos bruožus ar būdo savybes. Užduotis skatina susimąstyti, kas padaro žmogų atpažįstamą ir kaip išvaizda tampa atpažįstamu ženklu. Piešdami mokiniai mokosi atpažinti, perteikti ir reflektuoti apie kultūrinių įvaizdžių galią.

- 04** Kiekvienas vaikas pasirenka žinomą lietuvių asmenybę (pvz., R. Meilutytę, J. Meką, V. Landsbergį, M. Mikutavičių ir kt.). Asmenybių sąrašą galite sudaryti kartu su mokiniais klasėje arba paruošti iš anksto. Kiekvienas mokinys piešia karikatūrą pabrėždamas išvaizdos ar charakterio bruožus, dėl kurių žmogus lengvai atpažįstamas.

Spėjimo žaidimas

03

Santrauka:

Mokinių sukurtos karikatūros eksponuojamos klasėje – ant sienos ar suolų. Kiekvienas mokinys, remdamasis vizualinėmis užuominomis: drabužiais, daiktais, šukuosena ar poza, bando atspėti, kokia žinoma asmenybė pavaizduota. Galima balsuoti už labiausiai atpažįstamą ar kūrybiškiausią karikatūrą. Šis žaismingas užsiėmimas ne tik stiprina bendraklasių ryšį, bet ir padeda suprasti, kaip įvaizdžiai tampa atminties ir atpažinimo simboliais kultūroje.

- 05** Sukurtos karikatūros kabinamos lentoje ar eksponuojamos ant suolų. Klasės draugai, atkreipdami dėmesį į pažįstamus dalykus – drabužius, šukuoseną, sporto inventorių ar kitus ženklus, stengiasi atspėti, kas pavaizduotas. Galima balsuoti už labiausiai atpažįstamą arba įdomiausią karikatūrą. Tai linksmas, bet kartu prasmingas būdas parodyti, kaip simboliai veikia mūsų kultūroje. Jei turite galimybę, karikatūrų piešimo užduotį atlikite kartu su kita klase ir paskui apsikeiskite karikatūromis – taip žaidimas bus įtraukėnis ir galėsite drąsiai skirti taškus už taikliausias karikatūras.

Giuseppe Arcimboldo „Rudolfas II kaip Vertumnas“, apie 1590 m.

5

Tvanas

Kaip per Čiurlionio kūrybą
galime įsivaizduoti pasaulio
pabaigą: tarp mito, ekologijos
ir distopijos

M. K. Čiurlionio kūryboje, ypač darbuose „Audra“, „Tvanas“ ir „Rūstybė“, tvano motyvas įgauna universalią, ne vien religinę ar mitologinę prasmę. Šie vaizdiniai yra sapniški, fragmentiški, neretai postžmogiški – juose pasaulis vaizduojamas esantis už žmogaus ribos, kur žmogus nebėra vienintelė centrinė figūra. Tvano temai skirtas pamokų rinkinys siūlo žvelgti į pasaulio pabaigos vaizdinius kaip į kultūrinį reiškinį, kuris jungia senąsias mitologijas, šiuolaikines ekologines krizes, mokslinius scenarijus ir meninės vaizduotės formas. Tvanas čia suprantamas ne tik kaip gamtos įvykis ar mitinis pasakojimas, bet ir kaip metafora, atskleidžianti kolektyvinę baimę, viltį atsinaujinti ir trapų žmogaus santykį su pasauliu, praradusiu pusiausvyrą.

Šiame tarpdisciplininame pamokų plane 5–8 ir 9–12 klasių mokiniai kviečiami žvelgti į M. K. Čiurlionio kūrybą kaip į ekologinės vaizduotės išraišką, kur senieji mitai susilieja su šiuolaikinėmis distopijomis. Audros ir tvano motyvai analizuojami kaip simboliai, vaizduojantys pasaulio išsiderinimą, klimato krizės nuojautą ir žmogaus ribotumą. Meninė kalba tampa priemone kalbėti apie ekologinį jautrumą, kolektyvines baimes ir viltį.

Pagrindinės sąvokos

Ekologinė krizė, tvanas, distopija, atsakomybė, ekologija, mitas, pasaulio pabaiga

Dalykai:

tikyba | etika | istorija | biologija | pilietinis ugdymas

Santrauka:

Mokiniai analizuoja žinomus pasaulio pabaigos scenarijus, tyrinėja jų kilmę ir mokslinį aiškinimą. Diskutuodami mokosi atskirti realias ekologines grėsmes nuo spekuliatyvių ar mitinių vizijų ir įvertinti pastarųjų poveikį visuomenės vaizduotei.

Tyrimas

Pamoką pradėkite nuo tvano motyvų M. K. Čiurlionio kūryboje ir tekstuose. Parodykite mokiniams tapybinius ciklus „Audra“ ir „Rūstybė“. Taip pat kartu paskaitykite ištrauką iš knygos „Apie muziką ir dailę. Laiškai, užrašai ir straipsniai“ (1960, 271–272 psl.), kurioje M. K. Čiurlionis aprašo savo sapnuotą košmarą, kurio vaizdiniai labai panašūs į tvano:

„Sapnavau baisų sapną, labai baisų. Buvo tamsi naktis, pylė šniokštė liūtis, o aplink tuštuma, tamsiai pilka žemė. Aš bijojau lietaus, norėjau bėgti, pabėgti, bet kojos klimpo baloje. <...> O lietus didėjo, su juo ir baimė, ir kada norėjau rėkti ir šauktis pagalbos, šalto vandens srovė užpildavo man gerklę. Staiga blykstelėjo pašėlusios mintis: viskas žemėje paskendo, viskas: miestai, kaimai, trobos, bažnyčios, miškai, bokštai, laukai, kalnai – viską užpylė vanduo. Žmonės nieko apie tai nežino, nes naktis, ir ramiausiai miega pirkiose, rūmuose, vilose, viešbučiuose. Miega giliu miegu; bet juk tai skenduoliai, balti, išpurte, sustingę... <...> Baisus lietaus šniokštimas, beviltiškas sielvartas, beribė baimė.“

„Audra“.
6 paveikslų
ciklas

„Rūstybė“.
3 paveikslų
ciklas

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis „Audra“ (fragmentas), III paveikslas iš 6 paveikslų ciklo, 1904 m., A. Juraičio fotografija

Paprašykite mokinių atlikti užduotis:

01 Pasaulio pabaigos scenarijai populiariojoje kultūroje. Mokiniai užsirašo arba trumpai pagalvoja, kokius pasaulio pabaigos scenarijus jie yra girdėję ar matę filmuose, serialuose, knygose, meno kūriniuose, tinklalaidėse, radijuje, žiniasklaidoje ar artimiausioje aplinkoje. Tai gali būti tiek moksliniai, tiek fantastiniai ar mitiniai scenarijai. Akcentuojama, kad scenarijai nebūtinai turi būti tikri, svarbu, kad asmeniškai mokiniams paveikūs ir įsimintini.

02 Darbas grupėse. Padalinkite klasę į grupes po 3–4 mokinius ir paprašykite:

- ▶ Paeiliui papasakoti apie savo scenarijus.
- ▶ Išrinkti kelis: įspūdingiausius, tikroviškiausius, mažiausiai tikroviškus.
- ▶ Apie kiekvieną jų pasidomėti papildomai: kas scenarijaus autorius, kada pirmą kartą jis paminėtas, kodėl apie jį kalbėta, kokiais moksliniais duomenimis jis paremtas.

03 Pristatymas. Kiekviena grupė trumpai pristato savo pasirinktas pasaulio pabaigos vizijas. Jei turite laiko, siūloma naudoti plakatus, skaidres ir pan. Pristatymams aptarti rekomenduojami tokie klausimai:

- ▶ Ką šie scenarijai mums sako apie šiuolaikinį žmogų – ko jis bijo, ko tikisi, kuo tiki?
- ▶ Ar klausydami pristatymų pastebėjote, kaip keičiasi pasaulio pabaigos vaizdavimas laikui bėgant? Kas krito į akis?
- ▶ Kurie scenarijai skatina veikti, o kurie – atgraso nuo atsakomybės?
- ▶ Kiek mūsų pačių, klasėje susirinkusiųjų, gyvenimo būdas yra susijęs su šių scenarijų realumu?

Kurz & Allison „Siaubinga Galvestono nelaimė“, apie 1900 m.

Kūrybinės užduoties idėja

02

Dalykai: biologija | tikyba | etika | dailė | muzika | šokis | teatras | lietuvių kalba ir literatūra

Santrauka:

Mokiniai kuria siaubo istoriją apie pasaulio pabaigą – ji paremta moksliniais faktais apie ekologinę krizę ir įkvėpta mitinių bei meninių tvano vaizdinių. Vėliau pasirinktinai gali būti kuriamas literatūrinis tekstas, piešinių serija, šokis ar teatrinė interpretacija.

Kūrybinės dirbtuvės

- 01 Pasiruošimas kūrybinei užduočiai.** Per biologijos pamoką pristatomos svarbiausios šiuolaikinės ekologinės grėsmės: klimato kaita, biologinės įvairovės nykimas, išteklių eikvojimas, oro ir vandens tarša. Per tikybos arba etikos pamoką mokiniai susipažįsta su pasaulio tvano vaizdiniais religiniuose ir kultūriniuose šaltiniuose. Vyresniųjų klasių mokiniams gali būti pateikta nedidelė ištrauka iš Skaidros Trilupaitytės teksto „Tvano pėdsakais“ ir aptariama, kaip menas leidžia kalbėti apie visuomenės baimes ir egzistencinius virsmus.

Biologijos, etikos ir tikybos pamokų metu mokiniai išsirenka 3 jiems svarbiausius mokslinius faktus apie ekologines grėsmes.

„Tvanas“.
5 paveikslų
ciklas

02 Dirbtuvės. Mokiniai suskirstomi į mažas grupes po 3–4. Kiekviena grupė kuria pasakojimo atmosferą, pavyzdžiui, susisupa į pledus ar pasislepia klasės kampe, išjungia šviesas, įsijungia tylų foninį garsą, sustiprinantį pasakojimo įspūdį. Tuomet kiekvienas grupės narys paeiliui seka siaubo istorijas apie pasaulio pabaigą. Istorijos turi atitikti šiuos kriterijus:

- ▶ trukmė 4–5 min.,
- ▶ panaudoti 3 moksliniai faktai apie ekologines grėsmes,
- ▶ jei norite užduotį padaryti sudėtingesnę, istoriją turėtų sudaryti visos struktūrinės pasakojimo dalys.

03 Apipavidalinimas. Mokiniai pasirenka kūrybos kryptį, kuria norėtų toliau vystyti siaubo istoriją. Pasiūlykite mokiniams vieną iš variantų:

- ▶ parašyti trumpą literatūrinį kūrinį,
- ▶ sukurti piešinių ciklą ar komiksą,
- ▶ režisuoti šokį ar šešėlių teatro miniatiūrą,
- ▶ sukurti garsinę kompoziciją,
- ▶ sukurti vaizdo įrašą.

Svarbiausia, kad į kūrybinį darbą būtų integruotas bent vienas mokslinis faktas arba interpretuojama nors viena populiari mokslinė ar mitinė pasaulio pabaigos vizija.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis „Audra“, IV paveikslas
iš 6 paveikslų ciklo, 1904 m., A. Juraičio fotografija

👁 Santrauka:

Šiame etape mokiniai pristato savo kūrybinius darbus bendrame renginyje, skirtame klasei arba mokyklos bendruomenei.

Renginys ir refleksija

- 04 Renginys.** Kūriniai pristatomi renginyje. Tai gali būti „Šiurpių vakaras“, paroda, bendruomenės vakaras ar kelių klasių susibūrimas.
- 05 Aptarimas.** Po pristatymo mokiniai kviečiami atsakyti į klausimus, kodėl pasirinko būtent tokią istoriją, kaip jų pasakojimas atspindi ekologinę grėsmę ir ką jautė kurdami. Diskutuojama apie meninės išraiškos galią paveikti mūsų aplinkos suvokimą ir galbūt net paskatinti veikti. Svarstoma, kaip jausmai ir vaizduotė gali sustiprinti mūsų supratimą apie pavojus, atsakomybę ir ryšį su gyvybę palaikančiomis sistemomis.

Integruotų pamokų ciklo idėja

Ką bendro turi ir kuo skiriasi mitinė pasaulio pabaiga ir mokslinė?

Dalykai:

biologija | geografija (geologija) | etika | filosofija

Santrauka:

M. K. Čiurlionio kūryboje, kaip ir daugelio kitų menininkų darbuose, pasirodo distopinė vaizdinija ir aptinkama pasaulio pabaigos tema. Pasaulio pabaigos idėja be galo įdomi tuo, kad vienodai žadina tiek meninę, tiek mokslinę vaizduotę. Šioje pamokoje mokiniai nagrinės, kuo skiriasi ir kuo panašūs mitiniai ir moksliniai pasaulio pabaigos vaizdiniai, ir rinks informaciją apie įvairius pasaulio pabaigos mitus arba masinius rūšių išnykimo įvykius Žemės istorijoje. Užsiėmimas baigiamas diskusija ir refleksija, padedančia suprasti, kodėl žmonija nuolat kuria pasakojimus apie pasaulio pabaigą, ką jie mums reiškia ir kaip parodo skirtingus – meninius ir mokslinius – mūsų mąstymo apie pasaulį būdus.

Probleminis klausimas:

Kuo panašios ir kuo skiriasi mitinės ir mokslinės pasaulio pabaigos?

01 Pasiruošimas. Klasė padalinama į dvi dalis – tvano mitų tyrinėtojus ir didžiųjų išnykimų tyrinėtojus. Kiekvienam tvano mitų tyrinėtojų paskiriamas vienas tvano mitas, o kiekvienam didžiųjų išnykimų tyrinėtojų – vienas didysis išnykimas. Rekomenduojama nagrinėti šiuos mitus ir geologinius įvykius:

- ▶ Gilgamešo epo tvanas
- ▶ Deukaliono laikų tvanas
- ▶ Biblinis tvanas
- ▶ Šeštasis išnykimas
- ▶ Triaso-juros masinio išnykimo įvykis
- ▶ Kreidos-paleogeno masinio išnykimo įvykis
- ▶ Permo-triaso masinio išnykimo įvykis
- ▶ Vėlyvojo ordoviko masinio išnykimo įvykis

02 Individuali užduotis. Mokiniai gauna laiko (apie 10–12 min.) savarankiškai atsakyti į keturis klausimus.

Tvano mitų tyrinėtojai atsako į šiuos klausimus:

- ▶ Kas sukėlė pasaulio pabaigą šiame mite?
- ▶ Kas išliko gyvas ir kodėl?
- ▶ Kokia šio mito pamoka arba prasmė?
- ▶ Ar ši pabaiga reiškė galutinį sunaikinimą ar naują pradžių? Kodėl?

Didžiųjų išnykimų tyrinėtojai atsako į šiuos klausimus:

- ▶ Kokios buvo priežastys, dėl kurių išnyko rūšys?
- ▶ Kokia rūšis ar gyvybės forma išliko? Kodėl?
- ▶ Kaip pasikeitė gyvenimas Žemėje po šios „pabaigos“?
- ▶ Ar galima šį įvykį vadinti pasaulio pabaiga? Kodėl?

Ši veikla padeda mokiniams labiau įsigilinti į skirtingus „pabaigos“ pasakojimus ir pasiruošti vėlesnei lyginamajai diskusijai.

03 Diskusija. Mokytojas veda pokalbį, kviesdamas mitų ir geologinių įvykių tyrinėtojus pasidalinti savo įžvalgomis. Lentoje sudaroma dviejų stulpelių lentelė: „Mitinės pabaigos“ ir „Mokslinės pabaigos“. Joje kartu su mokiniais surašomi atsakymai pagal temas: priežastys, išlikusieji, pasekmės, prasmė. Diskusija padeda mokiniams aiškiau suprasti, kuo šie du pasaulio pabaigos vaizdiniai yra panašūs ir kuo skirtingi.

04 Refleksija. Mokiniais užduodama keletas klausimų, kurie padeda apmąstyti pagrindinę pamokos problemą – kuo skiriasi ir kuo panašūs mitiniai ir moksliniai pasaulio pabaigos vaizdiniai. Klausimai gali būti užrašyti lentoje arba ant lapelių ir išdalinti, o mokiniai atsako raštu ar žodžiu:

- ▶ Kuo skiriasi priežastys, dėl kurių pasaulis „baigiasi“ mituose ir moksle?
- ▶ Ką apie žmonių elgesį sako mitai, o ką – moksliniai pasakojimai?
- ▶ Kodėl žmonėms reikia pasakojimų apie pasaulio pabaigą – tiek seniau, tiek dabar?
- ▶ Ar mokslinė „pabaiga“ visada yra tik pabaiga? O mitinė?

Kodėl pasaulio pabaiga – tai potvynis?

Dalykai:

chemija | biologija | etika | tikyba

Santrauka:

Šioje integruotoje chemijos, biologijos ir etikos pamokoje analizuojamas vandens, kaip gyvybę palaikančios, bet kartu ir ją griaušančios stichijos, vaidmuo. Remiantis Čiurlionio kūrybos interpretacijomis ir įvairių kultūrų tvano mitais, siekiama suprasti, kodėl vanduo tapo vienu iš universaliausių pasaulio pabaigos simbolių. Pamokoje pristatomos pagrindinės biologinės ir cheminės vandens savybės (nuo vandens svarbos ekosistemų pusiausvyrai iki jo išskirtinių molekulinio ypatybių), padedančios paaiškinti, kodėl vanduo toks reikšmingas simbolis. Pamoka baigiama mokinių refleksijomis, kuriose derinamos mokslinės žinios ir kultūrinė interpretacija.

Probleminis klausimas:

Kodėl vanduo tampa pagrindiniu pasaulio atsinaujinimo ir sunaikinimo motyvu tiek moksle, tiek mituose?

- 01 Įžanga: vanduo apokalipsės vaizdiniuose ir mituose.** Pamoka pradedama trumpa M. K. Čiurlionio ciklų „Tvanas“ ir „Audra“ paveikslų peržiūra. Mokiniai kviečiami pasidalinti savo įspūdžiais – kokią nuotaiką kuria šie vaizdai? Mokytojas atkreipia dėmesį, kad kai kurių menotyrininkų interpretacijose ciklas „Audra“ siejamas su tvaną primenančia apokaliptine vizija. Pažymima, kad vanduo dažnai figūruoja pasaulio pabaigos vaizdiniuose tiek mene, tiek mituose, ir iškeliamas klausimas, kokios vandens savybės žadina kultūrinę vaizduotę.

„Audra“.
6 paveikslų
ciklas

„Tvanas“.
5 paveikslų
ciklas

- 02 Individuali užduotis.** Mokinių paprašoma išklausti biologijos ir chemijos pamokų medžiagą apie vandens reikšmę gyvybei ir savo nuožiūra pasižymėti 5 sužinotus mokslinius faktus apie vandens biologinį ir cheminį išskirtinumą.
- 03 Biologijos pamoka.** Nagrinėjamas klausimas, kodėl vandens stygius ir perteklius yra vienodai pavojingi gyvybei. Analizuojami tokie reiškiniai kaip sausros, intoksikacija vandeniu, ligų plitimas drėgnose ekosistemose ir ekstremali gyvūnų

adaptacija prie sausros ar perteklinės drėgmės. Galima pateikti pavyzdžių iš skirtingų ekosistemų ir parodyti, kaip vanduo lemia jų stabilumą.

- 04 Chemijos pamoka.** Nagrinėjamas klausimas, kokios vandens cheminės savybės daro jį labai svarbų gyvybei Žemėje. Mokiniai supažindinami su pagrindinėmis vandens cheminėmis savybėmis, lemiančiomis jo gyvybinę funkciją: tirpumas, šiluminė talpa, faziniai virsmai, paviršiaus įtempis. Taip pat galima paaiškinti vandenilinių ryšių svarbą ir vandens išskirtinumą kitų skysčių atžvilgiu.
- 05 Pokalbis.** Pamokos pabaigoje mokiniai kviečiami sugrįžti prie pradžioje iškeldo klausimo apie vandens reikšmę apokaliptiniuose vaizdiniuose. Jie pasirenka vieną pasaulio pabaigos mitą ar kultūrinį pasakojimą (pvz., Nojaus tvaną, Gilgamešo epą, Deukaliono mitą ar šiuolaikinį kino kūrinį) ir parašo trumpą (5–10 sakinių) refleksiją. Rekomenduojami refleksijos klausimai:
- ▶ Kokia konkreti vandens savybė tavo nagrinėtame mite ar pasakojime pasireiškia stipriausiai ir kodėl ji svarbi tiek gamtoje, tiek kultūroje?
 - ▶ Kaip tavo pasirinktas pasakojimas apie tvaną ar potvynį padeda apmąstyti šiuolaikines ekologines problemas (pvz., klimato krizę, potvynius, sausras)?
 - ▶ Ar mokslinės – biologijos, chemijos – žinios keičia tavo požiūrį į senus mitus ar pasakojimus apie vandens stichiją? Kodėl?
 - ▶ Jeigu šiandien turėtum sukurti naują pasaulio pabaigos viziją, kurioje svarbiausias elementas – vanduo, kokį vaidmenį jam skirtum ir kodėl?

Refleksijos gali būti pristatomos klasėje arba paliekamos kaip individualus darbas. Pamoka užbaigiama bendru aptarimu, kaip gamtamokslinis pasaulėvaizdis papildo kultūrinį gamtos reiškinių supratimą.

1-4 klasių pamokos idėja

Siaubo istorija iš paveikslo: pasaulį keičiančios audros

Dalykai:

lietuvių kalba | dailė | etika

🎯 Santrauka:

Pamoka kviečia pradinių klasių mokinius pažinti pasakojimo struktūrą per tvano mitų motyvus ir M. K. Čiurlionio ciklą „Audra“. Vaikai mokosi atpažinti istorijos dalis – nuo ramaus pasaulio pradžios iki pasikeitimo po nelaimės – ir kuria savo siaubo istoriją, remdamiesi paveikslų nuotaika. Ši kūrybinė veikla skatina pasitelkti vaizduotę, suprasti pasakojimo logiką ir išreikšti emocijas per piešinį ir pasakojimą.

🌟 Priemonės:

Projekcinė įranga arba spausdinti M. K. Čiurlionio ciklo „Audra“ paveikslo, į keturias dalis padalinti užduočių lapai istorijai kurti, piešimo priemonės, lenta ir rašiklis arba skaidrė keturių žingsnių pasakojimo struktūrai pavaizduoti.

❓ Probleminis klausimas:

Kaip audra gali sugriauti pasaulį ir atverti galimybę pradėti iš naujo?

Kas yra istorija apie pasaulio pabaigą?

01

🎯 Santrauka:

Pamoka prasideda nuo trumpo supažindinimo su vienu iš tvano mitų. Mokiniai paaiškinama pasaulio pabaigos pasakojimo struktūra – nuo ramybės iki atsinaujinimo. Tuomet jiems pristatomi keli M. K. Čiurlionio ciklo „Audra“ paveikslo, kuriuos jie mokosi susieti su skirtingais pasakojimo žingsniais. Šis etapas padeda vaikams suvokti, kaip dailės kūriniai gali pasakoti istoriją.

- 01 Mokytojas trumpai pasakoja vieną iš žinomų tvano mitų (pvz., Nojaus, Gilgamešo arba Deukaliono) vaikams suprantama kalba. Paaiškinama, kad tai istorijos apie laiką, kai pasaulis po didelės nelaimės labai pasikeičia ir kuriasi iš naujo.
- 02 Mokiniai supažindinami su keturių dalių pasakojimo seka:
 - ▶ idilė, ▶ išsigelbėjimas,
 - ▶ nelaimė, ▶ nauja pradžia.
- 03 Parodomi 4–5 M. K. Čiurlionio ciklo „Audra“ paveikslo. Kiekvieną kartą mokytojas kviečia mokinius svarstyti, kurią pasakojimo dalį paveikslas galėtų vaizduoti. Kartu aptariama, kokią nuotaiką sukelia kiekvienas vaizdas ir kokie pasakojimo elementai galėtų būti jame paslėpti.

Santrauka:

Remdamiesi išmokta keturių dalių pasakojimo struktūra ir įkvėpti Čiurlionio paveikslų, mokiniai kuria savo baisių potvynio istoriją. Jie piešia arba rašo po vieną epizodą kiekvienoje užduočių lapo dalyje – nuo idilės iki pasikeitusio pasaulio po audros. Ši kūrybinė užduotis padeda vaikams pasakojimo struktūrą įtvirtinti per meninę raišką.

- 04** Mokiniai gauna užduočių lapą, padalintą į keturias dalis – kiekviena skirta atskirai pasakojimo daliai. Jie gali nupiešti ir (jei moka) trumpai užrašyti, kas vyksta jų istorijoje nuo ramaus pasaulio pradžios iki naujos pradžios po audros. Tai gali būti jų sugalvotas pasaulis, gyvūnai, fantastiniai veikėjai ar jie patys. Rekomenduojama, kad istorijoje mokiniai nurodytų ir savo mėgstamus veikėjus. Tai gali būti pasakojimas, kaip jų augintinis, labiausiai patinkantis pliušinis žaislas arba animacinis personažas išgyvena baisią audrą.

Pokalbis

03

Santrauka:

Pamokos pabaigoje keli mokiniai savanoriškai pristato savo sukurtas istorijas. Klasė diskutuoja, kurių istorijų pabaigos viltingos, kurių – liūdnos ar netikėtos. Mokytojas apibendrina, kad pasaulio pabaigos istorijos dažnai slepia ne tik baime, bet ir galimybę viską pradėti iš naujo. Tai padeda mokiniams reflektuoti apie permainas, nepasidavimą ir viltį.

- 05** Keletas mokinių ne raginami, o patys nusprendę pristato savo potvynio istoriją. Mokytojas kviečia klasę paklausti ir užduoda klausimus: kas labiausiai įsiminė, kaip baigėsi istorija, ar ji buvo baisesnė ar teikianti vilties? Pamoka baigiama mintimi, kad net tamsiausios istorijos dažnai suteikia galimybę viską pradėti iš naujo.

Sapnas

Kada sapnas tampa vizija?

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis ne kartą savo laiškuose ir užrašuose aprašė ryškius sapnus, kuriuose gimdavo muzikinių kūrinių, paveikslų ar apmąstymų idėjos. 9–12 klasių mokinės ir mokiniai kviečiami tyrinėti, kas kasnakt mūsų sapnuojamus sapnus paverčia vizijomis, galinčiomis įkvėpti naujas idėjas, mokslinius atradimus ar meno kūrinius ir net kultūrinius judėjimus.

Siūloma remtis bent savaitę vedamu sapnų dienoraščiu ir pamėginti suprasti, kaip sapno turinys gali virsti simboliais, kartu susipažįstant su sapnų neurofiziologija ir cheminiais procesais. Interpretacijoms pamokų cikle pasitarnaus įvairių svarbių Čiurlionio paveikslų kontekstas – bus nagrinėjami „Pasaulio sutvėrimas“, „Rex“, „Fantazijos“ ir „Karalių pasaka“. Galiausiai vykdamos vaizduotės pratybos ir kuriamas bendras sapno aprašymas, jungiantis Čiurlionio kūrybos elementus su mokinių sapnais. Siekiama atskleisti simbolių daugiareikšmiškumą, suprasti jų kultūrinės ir psichologinės reikšmės bei išmokti vertinti savo sapnų ir vaizduotės procesus kaip kūrybos šaltinį.

Pagrindinės sąvokos

Sapnas, vizija, REM miegas, sąmonė ir pasąmonė, simbolizmas

Dalykai:

biologija | lietuvių kalba ir literatūra | dailė | chemija

📌 Santrauka:

Pamokos tikslas – tyrinėti sapnus kaip biologinį reiškinį ir kaip kūrybinį impulsą. Mokiniam iš anksto duodama užduotis vieną savaitę vesti sapnų dienoraštį – kiekvieną rytą pabudus užrašyti bent vieną prisimintą sapną arba jo fragmentą, nebandant jo paaiškinti. Taip pat galima užrašyti anksčiau sapnuotus sapnus. Pamokos metu šie prisiminimai naudojami praktinėje kūrybinėje ir analitinėje veikloje: mokiniai analizuoja savo sapnus biologiniu, neurofiziologiniu, cheminiu ir kūrybiniu aspektu. Keliamas klausimas, kaip galima pasakojimą perkurti, kad jis taptų nuoseklus arba dar labiau sapniškas.

Tyrimas

Kiekvienas (-a) mokinys (-ė) pasiruošia mažą sąsiuvinį – sapnų dienoraštį (taip pat galima pildyti klasės elektroninį dokumentą). Rekomenduojama per savaitę užrašyti bent 5 sapnus arba bent jau jų fragmentus. Pamėginti pažymėti datą, rašyti pirmuoju asmeniu, stengtis užfiksuoti pojūčius, aplinkos detales, pasakojimo vingius, net jei jiems stinga nuoseklumo.

Alternatyva: jeigu nepakanka laiko vesti sapnų dienoraščio, galima pamokos metu skirti laiko prisiminti kokius nors ir kada nors sapnuotus sapnus ir pamėginti juos kuo išsamiau užrašyti.

- 01 Įžanga.** Sapnų atranka. Mokytoja (-as) paprašo mokinių iš savo sapnų dienoraščio pasirinkti didžiausią įspūdį palikusį sapną. Tam skiriamos 5 minutės.
- 02 Pasiskirstymas.** Norint klasę padalinti į dvi grupes: sapnuotojų ir aiškintojų, sužaidžiamas paprastas žaidimas, pvz., „Košmarų ruletė“ (tradicinė ruletė, kurioje juoda spalva reiškia košmarą) arba „Akmuo, žirklys, popierius“.

03 Grupinis darbas. Sapnuotojų grupės narės ir nariai surašo savo sapnus ant lapų, nenurodydami autorystės. Tuomet mokytoja (-as) surenka užrašytus sapnus ir juos paeiliui skaito garsiai. Tikslas – perskaityti bent 7–10 sapnų. Jeigu grupėje daugiau narių, galima lapus traukti užsimerkus (atsitiktine tvarka).

Aiškintojų grupės nariai turi:

- ▶ atspėti, kas šį sapną susapnavo;
- ▶ pateikti kiek įmanoma daugiau interpretacijų pagal formulę „Jeigu šis sapnas būtų simbolis, jis reikštų...“ (pamokoje su jaunesniais mokiniais: „Jeigu šis sapnas būtų slaptas pranešimas, jis reikštų...“);
- ▶ išsiaiškinti visų sapnų autorius ir išrinkti tris sapnus, kurie jiems paliko didžiausią įspūdį. Rekomenduojama sapnus atrinkti remiantis šiais ar panašiais kriterijais:
sapnas, iš kurio galima pasimokyti,
sapnas, kurį svarbu susapnuoti visiems,
sapnas, kurį noriu padovanoti.

04 Aptarimas. Klasėje kalbamasi:

- ▶ Kas vyksta su mūsų asmenybe, kai sapnuojame?
- ▶ Kuo šie sapnai artimi kiekvienam iš mūsų? Kodėl tokį sapną norėtume / nenorėtume susapnuoti?
- ▶ Kokiais meno kūriniais jie galėtų virsti? Kuris sapnas galėtų tapti kino filmu? O kuris paveikslu? O gal kompiuteriniu žaidimu? Kokie tai būtų žanrai?
- ▶ Ar šiuose sapnuose yra kas nors bendra? O gal juose esama simbolių, kurie atpažįstami visiems?

05 Neurofiziologinė reikšmė. Pamokoje trumpai paaiškinama apie biologinę, cheminę ir neurofiziologinę sapnų reikšmę. Pristatomos įvairios miego fazės, ilgiau aptariamas REM miegas, kalbama apie fiziologinius procesus, kurie vyksta sapnavimo metu, ir pabrėžiama jų reikšmė sveikos ir darnios asmenybės raidai.

Ilustracija iš Lewis Carroll kūrinio „Alisa stebuklų šalyje“, dailininkas John Tenniel

Kūrybinės užduoties idėja

02

Dalykai: biologija | lietuvių kalba ir literatūra | informacinės technologijos | dailė | medijų menas

👁 Santrauka:

Pamokoje mokiniai susipažins su Čiurlionio 13 paveikslų ciklu „Pasaulio sutvėrimas“, jo mitologinėmis, kosmogoninėmis ir evoliucinėmis sąsajomis bei simboliškai prasme. Paraleliai siekiama suteikti žinių apie įvairius komikso kūrimo būdus – nuo tradicinės grafikos iki dirbtinio intelekto įrankių. Atlikdami kūrybinę užduotį mokiniai remsis sapnų dienoraščiais, iš kurių bus atrenkami elementai pasaulio sutvėrimo siužetui. Pasitelkdami dailės ar skaitmenines priemones, mokinės ir mokiniai kurs 13 dalių komiksą „Jeigu pasaulio sutvėrimas būtų mano sapnas“. Kiekvienas komikso langelis taps atskiru sapno fragmentu, perteikiančiu vieną iš pasaulio kūrimo etapų.

„Pasaulio
sutvėrimas“.
13 paveikslų
ciklas

Kūrybinės dirbtuvės

- 01 Įvadas.** Mokiniam (-ėms) pristatomas Čiurlionio kūrinys „Pasaulio sutvėrimas. 13 paveikslų ciklas“. Trumpai pristatomos jo ištakos, pagrindinė tematika, sąsaja su mitologiniais, kosmogoniniais ir evoliuciniais kontekstais. Pamėginama atsekti šio paveikslų siužetą, suprasti jo simboliškai prasnę.
- 02 Pasiruošimas kūrybinei užduočiai.** Mokiniam pristatomos įvairios komikso kūrimo galimybės: grafika, dailė, grafinis dizainas, dirbtinio intelekto programėlės ir pan.
- 03 Dirbtuvės.** Mokiniai vėl grįžta prie savo sapnų dienoraščio. Dailės arba naujų technologijų priemonėmis kuriamas 13 dalių komiksas „Jeigu pasaulio sutvėrimas būtų mano sapnas“. Mokinės ir mokiniai iš savo sapnų atranka tuos elementus, kurie galėtų būti pasaulio sutvėrimo siužeto dalis. Svarbu ieškoti įvairių mitologinių, simboliškai detalių, taip pat augmenijos ir augalijos elementų, fiksuoti įvairius virsmus, naujų dalykų atsiradimą. Rezultatas – 13 langelių, kuriuose kiekvieno mokinio ir kiekvienos mokinės sapno fragmentai išreiškia įvairius pasaulio sukūrimo momentus.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis „Pasaulio sutvėrimas“ (fragmentas), III paveikslas iš 13 paveikslų ciklo, 1905–06 m.

👁 Santrauka:

Mokykloje surengiama paroda „Jeigu pasaulio sutvėrimas būtų mano sapnas“, kurioje greta mokinių darbų eksponuojamos ir Čiurlionio ciklo reprodukcijos. Kiekvienam kūrinui parengiamas trumpas aprašymas, paaiškinantis kūrybinius pasirinkimus. Parodos atidarymą lydi bendra diskusija, kurioje aptariama, kaip Čiurlionio ciklas įkvėpė kūrybą, kuo jis panašus į sapną ir kokį vaidmenį sapnai atlieka norint pažinti savo vidines būsenas. Diskusijoje taip pat keliama klausimai apie simbolių prasmę, jų bendrumą ir suprantamumą.

Pristatymas ir refleksija klasėje

- 01 Komiksų paroda.** Mokykloje surengiama paroda „Jeigu pasaulio sutvėrimas būtų mano sapnas“. Jos atidarymo metu eksponuojamos ir Čiurlionio ciklo reprodukcijos. Dalyvės ir dalyviai pristato savo darbus. Prie kiekvieno jų pateikiamas trumpas aprašymas, paaiškinantis kūrybinius pasirinkimus.
- 02 Diskusija.** Surengiama bendra moksleivių ir mokytojų diskusija. Čia keliama tokie klausimai:
- ▶ Kaip Čiurlionio ciklas įkvėpė mano kūrybą?
 - ▶ Kodėl svarbu galvoti apie pasaulio sukūrimą?
 - ▶ Kuo šis ciklas panašus į sapną? Ar galima teigti, kad sapnuose pasaulis sukuriamas kiekvieną naktį iš naujo?
 - ▶ Ar sapnai padeda ar trukdo paaiškinti mūsų vidines būsenas?
 - ▶ Kada svetimi sapnai tampa įdomūs? Ką jie mums praneša?
 - ▶ Kas yra simbolis? Kada jis pavirsta bendru ir suprantamu? Ar visi simboliai turi būti suprantami?

Integruotų pamokų ciklo idėja

Kodėl simboliai yra daugiareikšmiai?

Dalykai: lietuvių kalba ir literatūra | dailė | muzika | kinas ir naujosios medijos | filosofija | etika | tikyba

Santrauka:

Pamokoje nagrinėjama, kodėl simboliai yra svarbūs pažinimui ir kaip jie susiję su sapnų patirtimi. Remiantis Čiurlionio triptiku „Rex“, bus aptariama simbolizmo meno kryptis, simbolio ir ženklo skirtumai bei daugiaprasmiškumo svarba. Analizuojant kūrinį siekiama atskleisti Čiurlionio sąsajas su teosofinėmis idėjomis ir jų įtaką jo kūrybai. Kūrybinio žaidimo „Begalinis simbolis“ metu mokinės ir mokiniai ieškos kuo daugiau pateikto kūrinio prasmų ir jas palygins. Pamoka užbaigiama diskusija apie simbolio ir sapno bendrumus bei kinematografinės raiškos panašumą į sapno logiką.

Probleminiai klausimai:

Kodėl simboliai svarbūs pažinimui? Kaip jie siejami su sapnais? Kodėl sapno atmosfera simbolį paverčia įdomiu?

- 01 Įvadas.** Pamokoje Čiurlionis pristatomas kaip simbolizmo atstovas. Siūloma pristatyti ir aptarti triptiką „Rex“, kuriame galimai esama užšifruoto, bet neperskaitomo pranešimo. Ką šiuo ciklu Čiurlionis norėjo išreikšti?

Triptikas
„Rex“

- 02 Simbolizmo analizė.** Pristatomas simbolizmas kaip meninė srovė, įvairūs jo atstovai. Kuo simbolis skiriasi nuo ženklo? Taip pat nagrinėjamas klausimas – kodėl simbolizmo kūryboje simboliai įgauna daug prasmų?

- 03 Religinė ir filosofinė prasmė.** Pristatomas Čiurlionio susidomėjimas teosofija, jo ryšys su šių idėjų skleidėju ir jo tapybos mokytoju Kazimieru Stabrausku (Stabrowskiu). Aptariama simbolių reikšmė teosofiniame mąstyme. Siūloma išklausyti filosofo Gintauto Mažeikio paskaitą („YouTube“), kuri skirta šiai įtakai aptarti.

Gintauto Mažeikio paskaita
„Čiurlionio teosofinis
simbolizmas ir Žalčio mitas“

- 04 Žaidimas.** Žvelgiant į Čiurlionio ciklą „Rex“ siūloma sužaisti žaidimą „Bėgalinis simbolis“. Žaidimo esmė – užrašyti kiek įmanoma daugiau prasmių (išreikštų vienu ar keliais žodžiais), kurias siūlo šis ciklas. Užduotis atliekama po vieną ir tyloje, vėliau rezultatai palyginami. Apibendrinama, kiek esama pasikartojimų, o kiek visiškai nesusijusių variantų.
- 05 Simbolio ir sapno palyginimas.** Simbolį ir sapną sieja tai, kad jie neturi vienos reikšmės. Klasėje diskutuojama, ar ciklas „Rex“ galėtų būti sapnas. Kas jį paverčia sapnišku? O kada sapne atpažįstame simbolinę prasmę?
- 06 Kinematografija.** Cikle „Rex“ Čiurlionis pasitelkia kinematografinius vaizdavimo principus – vaizduodamas tą patį momentą, jis tarsi priartina arba nutolina vaizdą. Ar galima kiną palyginti su sapnu?
- 07 Grupinė užduotis.** Mokiniai peržiūri pasirinktą filmą, kuriame nagrinėjama sapnų tematika. Tai gali būti „Pradžia“ („Inception“), David'o Lynch'o „Malholando kelias“ („Mulholland Drive“) arba siurrealizmo kūriniai. Tuomet pasiskirstomos rolės: scenarijus, režisūra, aktorystė, filmavimo ir montažo darbai. Filmuoti siūloma pagal galimybes – telefonu arba kamera. Pasitelkiant norimo filmo atmosferą, sukuriamas vienos minutės trukmės filmas, kuriame pirmas ir paskutinis kadras visuomet yra kuris nors Čiurlionio paveikslas.

Filmas „Pradžia“
(„Inception“)

David'o Lynch'o filmas
„Malholando kelias“
(„Mulholland Drive“)

Joseph Goupy „Jokūbo sapnas“, 1720 m.

Kodėl smegenys sapnuoja?

Dalykai:

biologija | chemija

Santrauka:

Šioje pamokoje bus nagrinėjama, kodėl mes sapnuojame ir kaip tai aiškinama gyvybės mokslų požiūriu. Mokiniai bus supažindinami su skirtingomis miego fazėmis, ypatingą dėmesį skiriant REM miegui, kurio metu vyksta ryškiausi sapnai. Bus aptarta cheminė sapno formulė – neuromediatorių, tokių kaip acetilcholinai, serotoninas, dopaminas ar noradrenalinai, veikla ir sąveika. Mokinės ir mokiniai sužinos, kaip sapnų turinys gali atskleisti mūsų psichologinę būseną ir sveikatos pokyčius. Pamoka baigsis praktinėmis miego pratybomis ir patarimais, kaip pagerinti miego kokybę ir prisiminti sapnus.

Probleminiai klausimai:

Kodėl mes sapnuojame? Kokios yra miego fazės? Ar galime išvesti miego formulę? Ką sapnai pasako apie mūsų sveikatą?

- 01 Įvadas.** Pamokoje mokiniai tyrinėja REM (*rapid eye movement*) miego fazę, kurios metu smegenys yra itin aktyvios, o kūnas lieka paralyžiuotas. Aptariama, kaip ši fazė susijusi su sapnais, atmintimi ir emocijomis.
- 02 Cheminė sapno formulė.** REM fazėje smegenų veikla tampa panaši į budrumo būseną. Šios fazės metu padidėja neuromediatorių, tokių kaip acetilcholinai, vaidmuo. Pamokoje aptariamas šios medžiagos susidarymas, formulė ($C_7H_{16}NO_2$), cheminė specifika. Nagrinėjamos įvairių kitų neuromediatorių funkcijos ir tarpusavio sąveikos. Pvz., serotoninas, dopaminas, noradrenalinai veikia sapnų emocinį toną ir prisiminimus. Kai kurios medžiagos (pvz., triptofanas, kurio galima aptikti įvairiuose maisto produktuose) netiesiogiai skatina kokybišką miegą ir sapnavimą. Pabrėžiamos medžiagos, kurios sukelia ryškius sapnus, o kartu sustiprina atminties funkciją ar net palengvina mokymąsi. Taigi sveikam miegui būdingas cikliškas NREM ir REM fazių pasikartojimas ir tinkama neuromediatorių pusiausvyra.
- 03 Košmarų fiziologija.** Reguliarūs, įvairūs sapnai gali rodyti gerą REM miego kokybę. Sapnų nebuvimas ar nuolatiniai košmarai gali būti susiję su stresu, depresija, miego sutrikimais (pvz., nemiga, apnėja). Sapnų turinys kartais atspindi psichologinę įtampą ar net pradinę ligos stadiją.
- 04 Miego pratybos.** Nagrinėjami ir pristatomi būdai, kurie suteikia galimybę geriau miegoti ir daugiau sapnuoti. Pabrėžiamas mitybos, fizinio aktyvumo ir ekranų vaidmuo miego ir sapnavimo procesuose. Taip pat atliekamos sapnų užduotys, kad būtų lengviau prisiminti sapnus.

Vaizduotės pratybos

Dalykai:

lietuvių kalba ir literatūra | dailė | teatras | šokis | kūno kultūra | etika | filosofija

Santrauka:

Pamokoje tyrinėjama, kaip vaizduotė gali pratęsti sapno ir simbolio patirtis ir sapną paversti vizija. Remiantis Čiurlionio ciklu „Fantazijos“ ir Myriam'os Lefkowitz performanso „Pasivaikščiojimas, rankos, akys“ metodu, bus pateikta kūrybinė užduotis, skatinanti atsiriboti nuo perteklinio vaizdų srauto. Pratybų metu dalyviai atliks vedlio ir užsimerkusio „neregio“ vaidmenis, o trumpi atsimerkimai taps tarsi vaizdo fotografijomis atmintyje. Prieš pasivaikščiojimą ir po jo mokiniai stebės pasirinktą Čiurlionio paveikslą ir reflektuos savo pojūčių pokyčius. Pamokos pabaigoje, pasitelkę sapnų dienoraščius, jie kurs bendrą sapno istoriją tema „Kaip sapnavau kartu su Čiurlioniu“.

Probleminiai klausimai:

Ar vaizduotė gali pratęsti sapno ir simbolio patyrimus? Kaip sapną paversti vizija? Kaip vaizduotę išlaisvinti iš vaizdų taršos?

- 01 Įvadas.** Sapnas siejasi su kūrybine vaizduote, kuri šiandien patiria krizę dėl per didelio kasdienio iš visų ekranų sklindančio vaizdinių srauto. Todėl šioje pamokoje siūloma atsiriboti nuo vaizdų, bet kartu juos išryškinti.

- 02 Pasiruošimas.** Pristatomas Čiurlionio paveikslų ciklas „Fantazijos“. Mokinės ir mokiniai iš jo išsirenka po vieną patikusį paveikslą.

M. K. Čiurlionio
paveikslų ciklas
„Fantazijos“

- 03 Metodo įvedimas.** Papasakojama apie menininkės Myriam'os Lefkowitz performansą „Pasivaikščiojimas, rankos, akys“. Jame dalyvauja du žmonės – atlikėjas ir žiūrovas. Atrodo, kad čia tradiciškai imituojamas neregio ir jo vedlio santykis – vienas užsimerkia, kitas jį veda.

Myriam'os Lefkowitz
performansas
„Pasivaikščiojimas,
rankos, akys“

- 04 Taisyklės.** Mokiniai pasiruošia pasivaikščiojimui. Pasivaikščiojimo metu galioja keletas taisyklių. Visų pirma, dalyvis privalo užsimerkti ir visiškai pasitikėti vedliu sekdamas ten, kur nukreipiamas

jo kūnas. Negalima kalbėtis, išskyrus tuos atvejus, kai dalyviui prireikia pagalbos. Pati performansininkė Lefkowitz retkarčiais ištaria trumpus paliepimus, kuriais perspėja apie kliūtis, paprašo pasilenkti ar pasisukti. Priartėjus prie kokio nors objekto, aptikus įdomesnį rakursą ar susitikus praeivį, menininkė gali paprašyti žiūrovą atsimerkti ir įsidėmėti vaizdą, tarsi jis būtų žvilgsniu nufotografuojamas. Pasivaikščiojimui gali vykti įvairiose vietose – tiek mieste, tiek gamtoje. Jų trukmė – bent penkiolika minučių.

- 05 Pratybos.** Mokinės ir mokiniai pasiskirsto vaidmenimis ir atlieka šį pratimą. Dalis atlieka vedlių, dalis – neregijų vaidmenį. Pastarieji prieš prasidedant veiksmui turi dvi minutes neatitraukdami akių žiūrėti į pasirinktą Čiurlionio paveikslą, kuris pateiktas ekrane arba kaip spausdinta reprodukcija. Pasibaigus pasivaikščiojimui „neregys“ atsimerkia ir vėl dvi minutes žiūri į paveikslą. Tuomet susikeičiama vietomis.
- 06 Refleksija.** Pamokos pabaigoje buvę „neregiai“ užrašo, kokius potyrius patyrė žiūrėdami į Čiurlionio paveikslą prieš prasidedant pasivaikščiojimui ir jo pabaigoje.
- 07 Užduotis.** Pasitelkus sapnų dienoraščius, kuriamas bendras sapno aprašymas, kurį sudaro ir Čiurlionio paveikslų elementai, ir pačių mokinių sapnai. Paskutinės pamokos metu pristatoma šios trumpos istorijos tema „Kaip sapnavau kartu su Čiurlioniu“.

Nam June Paik „TV sapnas / Sapnų televizorius“, 1963 m.

1-4 klasių pamokos idėja

Karalių pasaka

Dalykai:

lietuvių kalba | dailė | etika

👁️ Santrauka:

Pamokoje mokiniai tyrinės Čiurlionio paveikslą „Karalių pasaka“, siekdami suprasti, kaip vaizduotė leidžia pamatyti tai, kas nematoma. Iš pradžių jie apibūdina, ką mato kūrinyje, ir svarsto, kas galėtų slypėti už jo ribų. Užmerkę akis, mokiniai įsivaizduoja, kad patenka į paveikslo erdvę ir tyrinėja vietas, kurios pačiame kūrinyje nepavaizduotos. Piešdami jie pratęsia Čiurlionio kūrinį – kuria savo vizualinius pasakojimus. Pamokos pabaigoje vaikai pristato darbus, aptaria savo atradimus ir svarsto, kokiais būdais galima pamatyti tai, kas paprastai lieka nematoma.

🌟 Priemonės:

Čiurlionio paveikslo „Karalių pasaka“ reprodukcija, rašymo priemonės, lapai, spalvotos piešimo priemonės (pieštukai, kreidelės arba flomasteriai).

❓ Probleminiai klausimai:

Kaip įmanoma patekti į paveikslą? Ką mums atveria vaizduotė? Kaip pamatyti tai, kas nematoma?

Įvadas ir paveikslo tyrinėjimas

01

👁️ Santrauka:

Mokiniai supažindinami su pamokos tema. Jie žiūri į Čiurlionio paveikslą ir aptaria matomas ir numanomas detales, ugdydami gebėjimą pastebėti daugiau, nei vaizduojama.

- 01 Paveikslo tyrinėjimas.** Vaikams parodomas Čiurlionio paveikslas „Karalių pasaka“. Keliamas klausimas, ką jie mato, kas jame vyksta. Taip pat prašoma papasakoti, ko jame nesimato, kas liko už paveikslo.

M. K. Čiurlionio
paveikslas
„Karalių pasaka“

- 02 Vaizduotės pratimas.** Vaikų paprašoma užsimerkti. Dabar jie savo galvoje patenka į paveikslo erdvę ir pradeda po jį vaikščioti. O svarbiausia – jie gali patekti į tas paveikslo dalis, kurių jame nesimato. Kur šis paveikslas veda?

👁 Santrauka:

Vaizduotės įspūdžiai perkeliami į kūrybinį darbą, pratęsiant paveikslą pasakojimą piešiniu.

- 03 Piešimas.** Vaikai gauna lapus, kuriuose gali nupiešti tai, ką pamatė nematomoje paveikslą dalyje. Savo piešiniais jie pratęsia Čiurlionio kūrinį.

Pristatymas ir aptarimas

03

👁 Santrauka:

Mokiniai pristato savo darbus, aptaria patirtį ir reflektuoja apie skirtingus būdus pamatyti nematomus dalykus.

- 04 Pristatymas.** Pristatomi piešiniai. Vaikai pakomentuoja, kas juose vaizduojama.
- 05 Aptarimas.** Vaikai aptaria tai, kas jiems buvo įdomiausia. Keliamas klausimas, kaip dar galima pamatyti nematomus dalykus.

Kosmosas

Ką dangus pasakoja apie mus?

Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kūrybai būdinga kosmoso tematika ir žvaigždynų simbolika. Tapybos ciklai, tokie kaip „Zodiakas“ ir „Žvaigždžių sonata“, liudija jo domėjimąsi astronomija ir siekį šią mokslo sritį pavaizduoti meniškai. Asmeninėje Čiurlionio korespondencijoje pasitaiko Zodiako ženklų datoms žymėti, o bibliotekoje būta astronomo Kamilio Flamariono darbų.

Mokiniai tyrinės dangaus kūnų judėjimą per fizikos, astronomijos, matematikos ir kultūros sąsajas. Pirmoje pamokoje jie atliks šešėlio stebėjimo eksperimentą ir analizuos žvaigždžių judėjimą naktiniame danguje, siekdami suprasti, kaip Žemės sukimasis lemia regimąjį dangaus objektų judėjimą. Ši pažintis su kampiniu greičiu taps tolimesnio žvaigždynų ir Zodiako tyrimo pagrindu. Vėliau mokiniai, dirbdami grupėse, sudarys alternatyvų Zodiako kalendorių. Remdamiesi realiomis žvaigždynų padėtimis (naudodamiesi programėle „Stellarium Web“), jie kurs šiuolaikines jų interpretacijas.

Atlikę užduotis mokiniai susipažins su M. K. Čiurlionio paveikslų ciklu „Zodiakas“. Šis dailininko kūrinys pristatomas kaip kultūrinis pavyzdys, o ne stiliaus gairė, skatinanti kalbėti apie kosmoso vaizdavimą mene.

Pagrindinės sąvokos

Kosmosas, Žemės sukimasis, žvaigždynas, konsteliacija, kampinis greitis, Zodiakas, simbolis, interpretacija

Dalykai:

fizika (astronomija) | matematika | geografija

Santrauka:

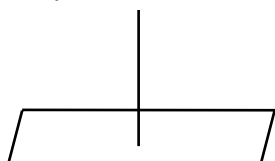
Per vieną pamoką mokiniai patiria du reiškinius – dieninį šešėlio judėjimą ir naktinį žvaigždžių sukimosi – ir sujungia juos į vieną dangaus dėsnį: abu atsiranda dėl Žemės sukimosi apie savo ašį. Paprastas eksperimentas su lazdele leidžia apskaičiuoti šešėlio poslinkį, o žvaigždžių judėjimas pagreitintame įrašė patvirtina tą patį kampinį greitį ($15^\circ/\text{val.}$). Šis supratimas tampa atrama tolimesniam konsteliacijų ir Zodiako tyrinėjimui tiek dangaus kūnų judėjimo, tiek kultūrinės jų reikšmės požiūriu.

Naktinio
dangaus
vaizdo
įrašas

Pamoka

- 01 Dieninio dangaus stebėjimas.** Jei diena saulėta, pamoką pradėkite lauke. Į žemę kiurai per A3 formato popieriaus lapą įsmeikite 1 m ilgio lazdelę. Naudodamiesi kompasu ant lapo pažymėkite šiaurės, pietų, rytų ir vakarų kryptis. Vieno mokinio paprašykite ant popieriaus pažymėti lazdelės šešėlio galo vietą nuo stebėjimo pradžios praėjus 6 minutėms. Šią užduotį galima atlikti ir klasėje, jei pro langą šviečia tiesioginiai saulės spinduliai. Jeigu pamokoje svarbu integruoti skaičiavimus ir turėti tikslesnius empirinius duomenis, rekomenduojama didinti matavimų skaičių.

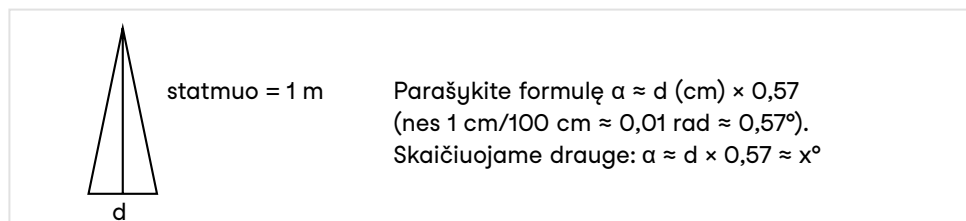
- 02 Naktinio dangaus stebėjimas.** Grįžkite į klasę. Parodykite mokiniams pagreitintą naktinio dangaus vaizdo įrašą, kuriame matyti, kad Šiaurinė žvaigždė, priešingai nei kitos žvaigždės, naktį savo vietos nekeičia. Paklauskite mokinių, ką jie pastebėjo. Pagalbiniai klausimai:
- ▶ Ar visos žvaigždės juda vienodai? Kaip manote, kodėl vienos juda greičiau, o kitos lėčiau?
 - ▶ Į kurią pusę sukasi žvaigždžių „ratukas“ – pagal laikrodžio rodyklę ar prieš ją?
 - ▶ Kodėl, jūsų manymu, viena žvaigždė lieka beveik tame pačiame dangaus taške?

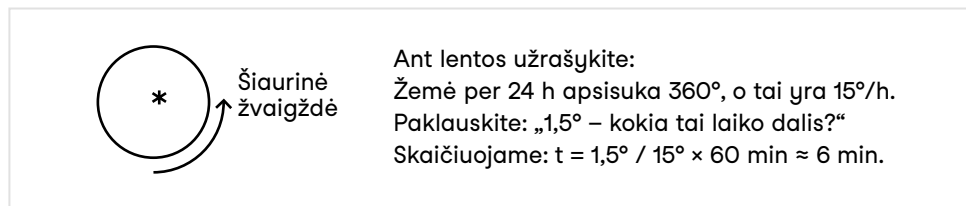
Mikalojus Konstantinas Čiurlionis „Saulė eina Mergelės ženklą“ (fragmentas), VIII paveikslas iš 12 paveikslų ciklo „Zodiakas“, 1906–07 m.

03 Dieninio ir naktinio dangaus stebėjimų susiejimas. Tikslas – parodyti, kad lazdelės metamas šešėlis ir žvaigždės įrašė juda tuo pačiu kampiniu greičiu ($15^\circ/\text{val.}$), nes juda Žemė.

Grįžtama prie A3 formato lapo, ant kurio stebėtas šešėlio judėjimas. Išmatuojamas atstumas (d) tarp dviejų taškų ir ant lentos apskaičiuojamas poslinkio kampas (šioje dalyje galite taikyti trigonometrijos žinias, skaičiavimus glaustai paaiškinti ant lentos arba, jei dirbate su jaunesniais mokiniais, šią dalį praleisti). Jei šešėlio stebėjimas pavyko, $x \approx 1,5^\circ$.

Tuomet skaičiavimu pademonstruokite, kad jei per 6 min. Žemė pasisuka $1,5^\circ$ kampu, tai per parą – 360° .

04 Apibendrinimas. Atlikę stebėjimus ir skaičiavimus, kartu su mokiniais apibendrinkite pagrindinę pamokos įžvalgą:

- Tiek dieną, tiek naktį dangaus kūnai danguje juda dėl to, kad sukasi Žemė. Tai pamatėme stebėdami, kaip juda lazdelės šešėlis saulėtą dieną ir kaip keičiasi žvaigždžių padėtys pagreitintame nakties įrašė. Abiejų šių objektų judėjimas vyksta vienodu kampiniu greičiu – maždaug 15° per valandą. Tai reiškia, kad sukimosi judėjimą sukuria ne Saulė ar žvaigždės (juk ir Saulė yra artimiausia mums žvaigždė!), o pati Žemė, sukdamasi aplink savo ašį. Vienintelė žvaigždė, kuri danguje išlieka beveik stacionari, yra Šiaurinė, nes ji beveik sutampa su šia sukimosi ašies kryptimi.
- Atidarykite programėlę „Stellarium Web“ ir pademonstruokite, kaip žvaigždynai juda aplink Šiaurinę žvaigždę tuo pačiu greičiu, kokį jau žinome iš šešėlio stebėjimo. Rekomenduojami nustatymai:

1. Apatinėje juostoje pasirinkite savo miesto vietą;
2. Įjunkite žvaigždynų ir jų iliustracijų rodymą („Constellations“ ir „Constellations Art“);
3. Įjunkite kraštovaizdžio rodymą („Landscape“);
4. Vaizdą nukreipkite taip, kad Šiaurinė žvaigždė būtų ekrano apačioje dešinėje. Judinkite laiko juostą po 1 valandą į priekį – matysite, kaip dangus lėtai sukasi ratu, o Šiaurinė žvaigždė išlieka vietoje.

Programėlė
„Stellarium Web“

- Paprasta lazdelė tampa dienos laikrodžiu, o Šiaurinė žvaigždė – nakties kompasu. Abu šie elementai padeda suvokti tą pačią dangaus tvarką – kad viskas, ką matome, priklauso nuo mūsų pačių padėties Žemėje ir jos judėjimo. Šis supratimas taps atrama kitoms pamokoms, kuriose tyrinėsime Zodiako žvaigždynų judėjimą per metus.

Steve Ryan „Žvaigždės aplink Šiaurinę – 62-oji diena“, 2006 m.

Kūrybinės užduoties idėja

02

Dalykai: dailė | lietuvių kalba ir literatūra | fizika (astronomija) | istorija | etika

Darbas grupėse

Padalinkite klasę į 12 grupių ir trumpai papasakokite, kad Zodiaką sudaro 12 (arba 13) žvaigždynų, kuriuos Saulė pereina per metus. Pademonstruokite, kaip tai atrodo, naudodamiesi programėle „Stellarium Web“.

Duokite laiko mokiniams individualiai pagalvoti, kam būtų galima skirti klasės Zodiaką. Galbūt tai nykstantys gyvūnai, fantastiniai personažai arba asmenys, keičiantys pasaulį (mokslininkai, aktyvistai, menininkai ir pan.), o gal net jūsų bendruomenėje svarbūs žmonės? Po balsavimo skirkite užduotis:

01 Pasiskirstymas vaidmenimis. Grupėje pasiskirstykite vaidmenimis ir atlikite nedidelį tyrimą.

VAIDMUO	KĄ DARO?
Tyrėjas	Naudodamasis programėle „Stellarium Web“ peržiūri priskirto žvaigždyno padėtį danguje (iš savo miesto vietos), pažymi, kuriuo laikotarpiu per metus pro jį eina Saulė, kur žvaigždės ryškiausios. Perpiešia žvaigždyno kontūrą ant A3 formato lapo.
Istorikas	Surenka informaciją apie žvaigždyno kilmę (graikų mitologija, kitų kultūrų interpretacijos, simbolinės reikšmės) ir glaustai aprašo.
Dizaineris	Ieško vaizdinių idėjų, kaip naujai interpretuoti šį žvaigždyną pagal klasės pasirinktą temą (pvz., zodiakas, skirtas nykstančioms rūšims).

02 Zodiako interpretacija. Pasidalinkite savo tyrimo rezultatais su grupės nariais. Tarpusavyje nuspręskite, kaip šiandien galėtų vadintis jūsų analizuojamas ir tiriamas žvaigždynas, ir užrašykite dvi tris priežastis, kodėl.

03 Kūryba. Naudodamiesi nurodytomis priemonėmis (A3 formato lapas, akvarelė / pastelės / kita), iliustruokite savo Zodiako žvaigždyną. Jis bus naudojamas bendrame klasės kalendoriuje.

Santrauka:

Mokiniai, suskirstyti į mažas grupes, tiria po vieną Zodiako žvaigždyną, naudodamiesi realiu dangaus vaizdu per programėlę „Stellarium Web“. Kiekviena grupė siūlo naują šiuolaikinę šio žvaigždyno interpretaciją – kas, jų nuomone, šiandien galėtų užimti šią vietą danguje. Visi kūriniai atliekami vienodu formatu (pvz., A3 formato lapuose akvarele ar pastelėmis), kad būtų galima sudaryti bendrą klasės ar mokyklos Zodiako kalendorių. Sukūrę mokiniai susipažįsta su Čiurlionio ciklu „Zodiakas“, kuris jiems gali pasitarnauti ne kaip šablonas, bet kaip kultūrinis įkvėpimas.

Paul Henry „Gulbės žvaigždyno dalis“, 1885 m. rugpjūčio 13 d.

👁 Santrauka:

Grupės pristato savo interpretacijas, aptaria, kokios vertybės atsispindi naujuose ženkluose, ir palygina savo darbus su Čiurlionio paveikslų ciklu „Zodiakas“. Refleksijos klausimai padeda suvokti, kaip menas, dangaus kūnai ir vertybiniai pasirinkimai gali jungtis į bendrą kūrybinį pasakojimą.

Pristatymas ir diskusija

01 Paroda. Išdėliokite klasės piešinius pagal Zodiako eilės tvarką nuo Avino iki Žuvų. Trumpai pristatykite savo piešinį visai klasei ir išklauskite kitų. Aptarimo klausimai:

- ▶ Kokį įspūdį jums paliko bendras klasės Zodiakas? Ar jis atspindi pasirinktą temą (pvz., nykstančios rūšys, bendruomenės žmonės)?
- ▶ Ar pastebite pasikartojančių motyvų ar spalvų? Kodėl taip galėjo nutikti?
- ▶ Ar buvo ženklų, kurių reikšmė jums pasirodė ypač aktuali šiandien? Kodėl?
- ▶ Kaip manote, kodėl svarbu, kas atsiduria danguje? Ką tai sako apie mūsų laikmetį ar vertybes?
- ▶ Jei kurtumėte iš naujo, ar ką nors darytumėte kitaip? Kodėl?
- ▶ Kaip pasikeitė jūsų požiūris į Zodiako ženklus ar žvaigždynus po šio projekto?
- ▶ Kuo dailininko žvilgsnis į dangų skiriasi nuo mokslininko? O kuo panašus?

02 Kalendoriaus sudarymas. Susekite darbus į bendrą klasės kalendorių. Papildomai jame galite pažymėti savo ir mokinių gimimo dienas ir pasidomėti, kuris žvaigždynas šiais metais žymėtų jūsų Zodiako ženklą.

03 M. K. Čiurlionio tapybos ciklo „Zodiakas“ peržiūra. Sukūrę kalendorių galite peržiūrėti ir aptarti Čiurlionio Zodiako interpretaciją. Kiekvienai grupei galite priskirti po vieną „Zodiako“ ciklo darbą ir paprašyti jį aptarti. Pagalbiniai klausimai:

- ▶ Kaip Čiurlionis vaizduoja žvaigždynus? Ar jie atpažįstami? Ar labiau simboliniai, abstraktūs?
- ▶ Koks Čiurlionio požiūris į dangų: mokslinis, dvasinis ar meninis? Kodėl taip manai?
- ▶ Kuo Čiurlionio vaizduojami ženklai panašūs ar skiriasi, palyginus su tavo (ar jūsų klasės) Zodiako versija?
- ▶ Jei Čiurlionis šiandien sukurtų Zodiako ciklą, kaip jis galėtų atrodyti? Kas jame atsirastų?

Integruotų pamokų ciklo idėja

Kas yra konsteliacija? Flamariono pradžiamokslis

Dalykai:

anglų kalba | prancūzų kalba | fizika | lietuvių kalba ir literatūra

Santrauka:

Pamokoje mokiniai susipažįsta su M. K. Čiurlionio mėgtu vaizdingai parašytu XIX a. astronomijos tekstu – Kamilio Flamariono populiariąja knyga „Astronomijos pradžiamokslis“ (*L'Astronomie populaire*, 1880). Mokytojas išdalina ištraukas iš antrojo skyriaus, kuriame aptariamos konsteliacijos. Kiekvienas mokinys analizuoja paskirtą ištrauką, apibendrina pagrindines idėjas ir parengia trumpą pristatymą. Pristatymai gali būti orientuoti plėsti užsienio kalbos (anglų ar prancūzų) žodyną arba gali būti išsamesni ir apimti edukacinį turinio interpretavimą.

Probleminiai klausimai:

Kas yra konsteliacija? Kaip ją atpažinti?

Ištraukos, kurias rekomenduojama mokiniams padalinti mažesniais fragmentais („Astronomijos pradžiamokslis“, 1904 m. leidimas anglų kalba):

- ▶ „Kas yra konsteliacija?“ (29–31 psl.)
- ▶ „Grįžulo Ratai“ (34–36 psl.)
- ▶ „Zodiakas“ (42–47 psl.)

Galite rinktis ir kitą knygą, kuri taip pat parašyta populiariuoju stiliumi – „The Marvels of the Heavens“, ir skaityti skyrelį, skirtą Zodiakui (74–88 psl.).

Skaitykite Kamilio Flamariono knygą „Astronomijos pradžiamokslis“ (*L'Astronomie populaire*, 1880)

Skaitykite knygą „The Marvels of the Heavens“

Koks tavo Zodiako ženklas šiemet?

Dalykai:

lietuvių kalba ir literatūra | etika | fizika

Santrauka:

Pamokoje mokiniai sudaro šių metų astronominį Zodiako kalendorių pagal realią Saulės padėtį žvaigždynuose. Jame pažymi savo gimtadienį datas ir jas palygina su tradiciniais astrologiniais Zodiako ženklais. Tuomet grupėse mokiniai analizuoja horoskopų tekstus: aptaria jų kalbinę formą, teminius motyvus ir retoriką. Po to kiekviena grupė sukuria alternatyvų pasirinktos (ar mokytojo priskirtos) konsteliacijos horoskopą, naudodama meninio teksto ir vaizduojamojo meno kūrimo raiškos priemones. Pamoka baigiama refleksija apie horoskopų pagrįstumą, funkciją ir kultūrinę reikšmę.

Ši veikla yra įkvėpta M. K. Čiurlionio kūrybos – jo ciklas „Zodiakas“ rodo, kad žvaigždynų reikšmės kultūroje gali būti interpretuojamos laisvai ir kūrybingai. Pamokos metu siūloma iliustruoti lankstinukus Čiurlionio darbų motyvais, juos pasitelkiant ne kaip stiliaus pavyzdį, bet kaip kultūrinę nuorodą, t. y. ne siekiant mėgdžioti, bet stengiantis tęsti lietuviškosios pasaulėžiūros tradiciją.

Probleminis klausimas:

Kokia šiandien horoskopų kultūrinė reikšmė?

Pamoka prasideda nuo kalendoriaus, kuris sudaromas remiantis tikromis šių metų Saulės padėtimis žvaigždynuose. Naudodamiesi programėle „Stellarium Web“, mokiniai padeda mokytoji nustatyti, kokiomis konkrečiomis dienomis ir kuriame Zodiako ženkle šiais metais yra Saulė. Šią informaciją jie pateikia bendroje kalendoriaus lentelėje ar spausdintiniame kalendoriuje, kuris tampa pamokos pagrindu. Šiame kalendoriuje kiekvienas mokinys pasižymi savo gimimo datą – tai leidžia aptarti, kaip jų „tikrieji“ ženklai pagal astronomiją gali skirtis nuo tradicinių astrologinių horoskopų.

Kitoje dalyje mokiniai, iš anksto paprašyti atsinešti horoskopų tekstų (iš žurnalų, naujienų portalų ar socialinių tinklų), suskirstomi į mažas grupes po 2–3. Atliekamos užduotys:

- 01 Kiekviena grupė gauna vieną Zodiako ženklą (pageidautina – tokį, kuris apimtų bent vieno nario gimtadienį). Jie peržiūri turimus horoskopus, skirtus tam ženklui, ir analizuoja jų turinį: kaip jie struktūruoti, kokia kalba vartojama, kokios temos kartojasi, kaip kuriamas įspūdis, kad pranašystė yra asmeniškai ir ja galima tikėti. Ši veikla padeda horoskopą suvokti kaip literatūrinį ir komunikacinį žanrą.
- 02 Po analizės mokiniai pereina prie kūrybinės užduoties – kiekviena grupė kuria alternatyvų jai priskirto ženklo horoskopą, tačiau remiasi ne tradicine astrologija, o tikrąja žvaigždyno padėtimi. Jie vartoja kūrybišką kalbą, naudoja šiuolaikinius motyvus ir aktualias temas. Rezultatas – vieno puslapio lankstinukas, kuriame pateikiamas jų ženklo metų horoskopas: apima svarbiausias gyvenimo sritis (pvz., veiklą, santykius, iššūkius), gali būti iliustruotas ar turėti specifinį dizainą. Kaip pavyzdį rekomenduojama pasitelkti M. K. Čiurlionio arba kitų Zodiako tema kūrusių menininkų darbus.
- 03 Pamokos pabaigoje vyksta refleksija klasėje. Mokiniai pasidalina savo lankstinukais, perskaito vieni kitų prognozes, o vėliau kartu diskutuoja apie horoskopų istoriją ir kultūrinę reikšmę, prognozių sudarymo principus. Aptariama, kuo jie žavi, kokią funkciją atlieka kasdienėje kultūroje, ar juos galima laikyti patikimais, ar greičiau – žaidimu, poezija ar savotišku socialiniu veidrodžiu.

Refleksijos klausimai:

- ▶ Kaip manote, kodėl žmonės noriai skaito horoskopus, net jei žino, kad jie nėra mokliškai pagrįsti?
- ▶ Ar kurdami horoskopą jautėte, kad galima paveikti skaitytoją – įkvėpti, nuraminti, prajuokinti? Kaip tai darėte?
- ▶ Ar jūsų ženklo prognozė jums tiko? Kodėl taip manote? Dėl turinio, stiliaus, tono?
- ▶ Kaip horoskopai susiję su literatūra ar kūryba? Ar juos galima laikyti tam tikra tekstų rūšimi, turinčia savo, kaip žanro, taisykles?
- ▶ Kaip, jūsų manymu, horoskopai formuoja (ar atspindi) kultūros vertybes, lūkesčius ar nuotaikas?

1-4 klasių pamokos idėja

Ar visi danguje matome tą patį?

Dalykai:

dailė | pasaulio pažinimas

👁️ Santrauka:

Pamokoje mokiniai, pasitelkdami savo vaizduotę, tyrinėja žvaigždynų formas ir kuria savas interpretacijas, kurias lygina su senoviniu Zodiako ženklų vaizdavimu. Pirmoje dalyje mokiniai gauna žvaigždynų šablonus – taškinius piešinius be pavadinimų. Pagal taškų išsidėstymą jie bando patys įžvelgti formas, jungia taškus, rašo pavadinimus. Vėliau aptariama, kokias figūras senovėje žmonės matė tuose pačiuose žvaigždynuose. Mokiniais parodomi M. K. Čiurlionio „Zodiako“ ciklo darbai – kaip menininkas savaip interpretavo astronominius objektus. Pamoka ugdo vaizduotę, kultūrinį sąmoningumą ir supažindina su dangumi kaip kūrybos įkvėpimo šaltiniu.

„Zodiakas“.
12 paveikslų
ciklas

👁️ Priemonės:

Piešimo priemonės, programėlė „Stellarium Web“, projektorius, lenta.

❓ Probleminis klausimas:

Ar visi danguje
matome tą patį?

Individuali užduotis

01

👁️ Santrauka:

Mokiniai gauna taškinius žvaigždynų šablonus, kuriuose pažymėtos realios žvaigždžių padėtys, bet nėra linijų ar pavadinimų. Jie žiūri į šiuos taškus kaip į galvosūkį ar debesų formas – ieško, ką galėtų ten įžvelgti.

Mokiniai jungdami taškus (žvaigždes) piešia figūras, sugalvoja savo žvaigždyno pavadinimą ir trumpai užrašo, ką jis reiškia. Kiekvienas mokinys pristato savo žvaigždyną klasei, o mokytojas ant lentos žymi visus sugalvotus pavadinimus – taip sukuriamas klasės dangus.

- 01 Mokytojas kiekvienam mokiniui duoda taškinį žvaigždyno šabloną (žvaigždžių padėtys pažymėtos taškais; nėra linijų ir pavadinimo).
- 02 Mokiniai žiūrėdami į taškus jungia juos linijomis ir kuria įsivaizduojamas figūras.
- 03 Kiekvienas mokinys savo figūrai sugalvoja pavadinimą ir trumpai aprašo, ką ji reiškia.
- 04 Mokiniai savo žvaigždynus pristato klasei, o mokytojas lentoje žymi visus jų pavadinimus – klasės dangaus kūrinys.

Santrauka:

Mokytojas rodydamas tuos pačius (kokius davė ir mokiniams) žvaigždžių taškų piešinius paaiškina, ką senovėje juose žmonės įžvelgė ir kaip juos vadino. Kiekvieną kartą mokiniai palygina, kuo jų sugalvota figūra skiriasi nuo senojo pavadinimo. Ar panašu? Kodėl senovės žmonės galėjo matyti tokį gyvūną ar simbolį?

Pabaigoje pristatomi keli M. K. Čiurlionio „Zodiako“ ciklo paveiksliai. Aptariama, kad net žinodamas, kas yra Liūtas ar Avinas, dailininkas matė juos kitaip – kaip simbolius, vaizdus, jausmus. Kiekvienas gali matyti savaip – ir tai yra kūrybos pradžia.

- 05 Mokytojas pasako tikrąjį kiekvieno žvaigždyno pavadinimą ir parodo jo iliustraciją (pvz., Skorpionas, Svarstyklės ir pan.).
- 06 Kartu su klase lyginami mokinių piešiniai ir istoriniai pavadinimai: kuo jie panašūs, kuo skiriasi? Kodėl galėjo kilti toks senovinis pavadinimas?
- 07 Mokiniams parodomi keli M. K. Čiurlionio „Zodiako“ ciklo darbai. Aptariama, kaip dailininkas kitaip matė žvaigždynus ir kitaip, kūrybiškai, vaizdavo Zodiako ženklus.

Refleksija ir aptarimas

03

Santrauka:

Pamokos pabaigoje mokiniai kalba apie tai, kokias figūras jiems pavyko įžvelgti, kas juos nustebino. Diskutuojama, kodėl žmonės skirtingose kultūrose tą patį dangų matė skirtingai ir kaip patys mokiniai šiandien papildė šią kūrybinę tradiciją. Refleksija padeda vaikams suprasti, kad dangaus stebėjimas gali būti ne tik mokslinis, bet ir meninis ar net žaidybinis užsiėmimas.

Klasėje aptariama:

- Ką pirmiausia pamatėte žiūrėdami į taškų piešinius – gyvūną, žmogų, daiktą?
- Ar kas nors kitas pamatė tą patį kaip tu?
- Kodėl skirtingi žmonės tuose pačiuose taškuose įžvelgia skirtingus vaizdus?
- Kaip manote, kodėl Čiurlionis žvaigždynus vaizdavo ne taip, kaip jie „tikrai atrodo“?

Agnes Giberne „Saulės, Mėnulio ir žvaigždžių istorija“, 1898 m., Hiparcho, graikų astronomo, iliustracija

Garsas

Kaip skamba tylą?

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis – kompozitorius ir dailininkas, ypač jautriai reagavęs į garsų pasaulį. Jo kūryboje nuosekliai perteikiamas garso virsmas vaizdu, garsinės erdvės suvokimas ir muzikos sąsajos su gamta ir žmogaus vidiniu pasauliu. Kompozitorius dažnai įkvėpimo sėmėsi iš gamtos garsų – miško, jūros, paukščių giesmių, o dailės darbuose ryškūs muzikinės kompozicijos principai: piešiniai leidžia įsivaizduoti garsus, netgi tylą.

Šis pamokų rinkinys kviečia 5–8 ir 9–12 klasių mokinius tyrinėti garsą ne tik kaip fizikinį reiškinį, bet ir kaip kultūrinę ir meninę patirtį. Ciklo pamokose nagrinėjami klausimai: kas lemia, kad vienus garsus laikome muzika, o kitus – triukšmu? kaip suvokiame tylą ir kodėl absoliučios tylos neįmanoma išgirsti? kaip garsas veikia emocijas, elgseną, kultūrinius ir meninius sprendimus? Mokiniai susipažins su akustika, garso bangomis, klausos fiziologija ir triukšmo tema.

Didelis dėmesys skiriamas patyrimui: praktiniams eksperimentams, klausymosi užduotims, garsų fiksavimui, kūrybinėms veikloms ir refleksijoms. Mokiniai įgis ne tik mokslinių žinių apie garsą, bet ir plėš meninę vaizduotę, analizuodami, kaip garsas kuria prasmę mūsų kasdienybėje ir kultūroje.

Pagrindinės sąvokos

Garsas, akustika, garso bangos, decibelai, klausos fiziologija, garso ekologija, triukšmo poveikis, garsovaizdis, garsas, triukšmas, tylą

Santrauka:

Pamokoje keliamas probleminis klausimas, ar įmanoma išgirsti tylą. Mokiniai kviečiami praktiškai tyrinėti, ką iš tiesų reiškia tylą – matuojamas triukšmo lygis klasėje: esant skirtingoms sąlygoms (kalbantis, šnabždantis, tyloje), naudojant įvairias garsų slopinančias priemones. Eksperimento metu mokiniai atranda, kad net ir visiškoje išorinėje tyloje vis dar girdimi vidiniai kūno garsai: pulsas, kraujo (širdies) užesys, spengimas. Tai tampa atspirties tašku diskutuoti apie 0 dB kaip teorinę ribą, kurios žmogaus klausa negali pasiekti. Pamoka užbaigiama žvilgsniu į M. K. Čiurlionio paveikslą „Tyla“ ir kvietimu reflektuoti apie tylą kaip nepatiriamą, bet įsivaizduojamą ir meninėmis priemonėmis išreiškiamą idėją.

Pamoka

- 01 **Pasiruošimas.** Paprašykite mokinių namuose rasti ir į pamoką atsinešti bet kokią garsą slopinančią priemonę. Tai gali būti ausų kamštukai, garsų slopinančios ausinės, statybinės ausų apsaugos ir kt. Jei turite galimybę, pamokos metu aplankykite vietas, kurios pasižymi garsų izoliuojančiomis savybėmis: garso įrašų studiją, beaidę patalpą (*anechoic chamber*), RF kabiną ir pan.
- 02 **Aktyvus klausymasis.** Paprašykite mokinių atidžiai klausytis, įvardyti skirtingomis sąlygomis girdimus garsus ir juos užrašyti lentelėje. Kiekvienai klausymosi sesijai skirkite bent 30 sekundžių. Lentelėje, kur reikia, įrašykite decibelų skaičių – išmatuokite triukšmo lygį naudodamiesi pasirinkta programėle.

SĄLYGOS	dB	APLINKOJE GIRDŽIU:	SAVO VIDUJE GIRDŽIU:
Kalbamės			
Šnabždamės			
Tylime			

KLASĖJE TYLA, NAUDOJAMASI SKIRTINGOMIS GARSŲ SLOPINANČIOMIS PRIEMONĖMIS:	APLINKOJE GIRDŽIU:	SAVO VIDUJE GIRDŽIU:

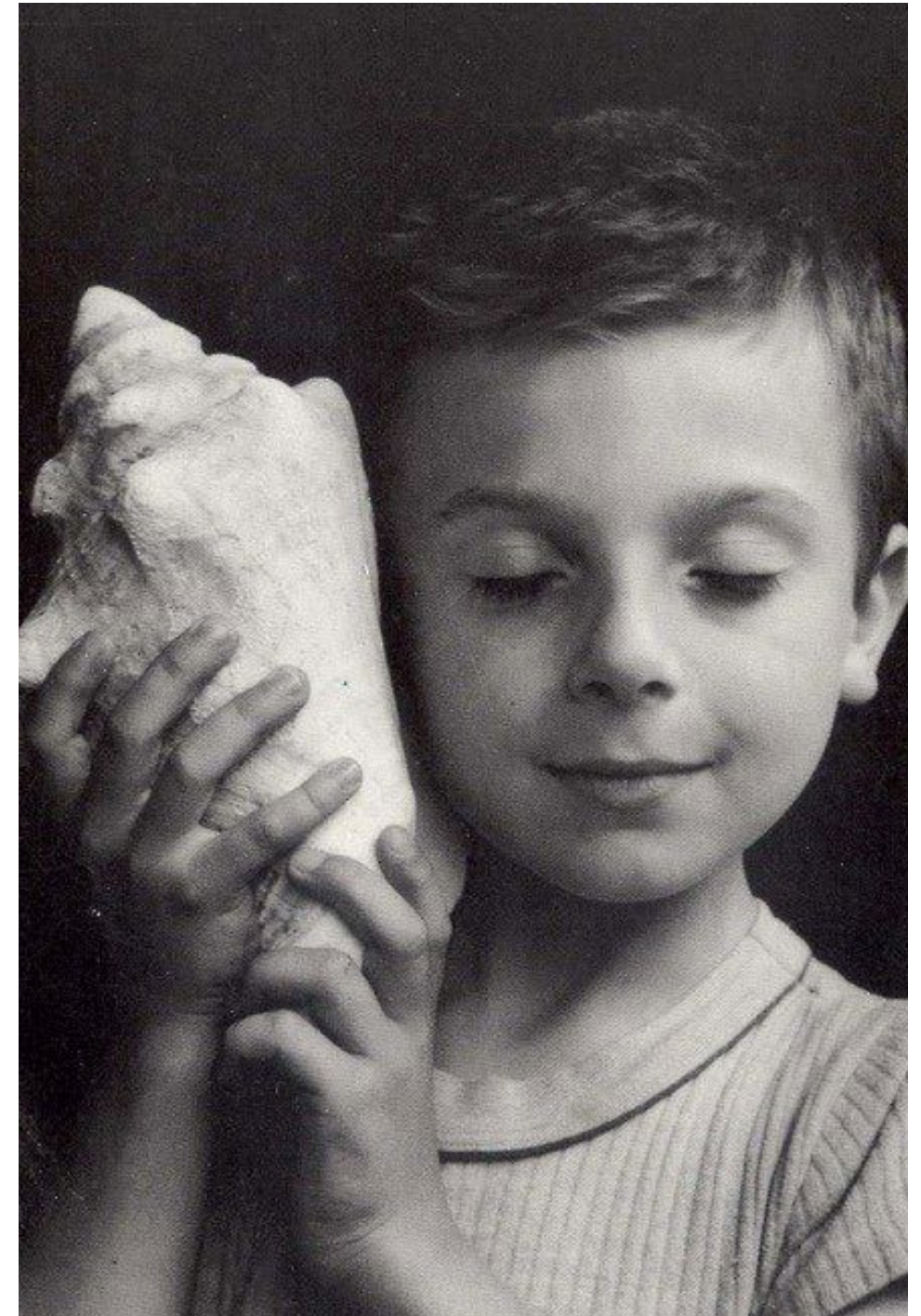
03 Aptarimas. Tikslas – parodyti, kad žmogui neįmanoma išgirsti tylos, o 0 dB nusako girdimumo slenkstį. Rekomenduojama klasei užduoti tokius klausimus:

- ▶ Kuri situacija buvo pati tyliausia pagal skaičius? O kuri atrodė tyliausia jums patiems? Kodėl taip nutiko?
- ▶ Ką girdėjote, kai aplinkoje buvo visiškai tylu? Kokie garsai sklido ne iš aplinkos, o iš jūsų vidaus?
- ▶ Ar buvo bent viena situacija, kai negirdėjote visiškai nieko?
- ▶ Ar įmanoma nieko negirdėti – nei išorėje, nei savyje? Kodėl taip yra?
- ▶ Ką tai sako apie tylą – ar įmanoma ją išgirsti, ar tik įsivaizduoti?
- ▶ Jei tylos negalime išgirsti, ar galime ją pavaizduoti? Kaip atrodytų tai, ko niekada neišgirstame?

Po diskusijos parodykite mokiniams M. K. Čiurlionio paveikslą „Tyla“. Pakvieskite į jį pažvelgti ne kaip į kraštovaizdį, o kaip į bandymą vaizdu perteikti tai, ko neįmanoma išgirsti. Aptarimą užbaikite įžvalga, kad absoliuti tyla – tai ne patirtis, o idėja. Tačiau ją vis tiek galime pabandyti išgirsti vaizduotėje ir pavaizduoti meninėmis priemonėmis.

Daugiau apie
paveikslą „Tyla“

Édouard Boubat „Remi klausosi jūros“, Paryžius, 1995 m.

Kūrybinės užduoties idėja

02

Dalykai:

dailė | muzika | teatras | lietuvių kalba ir literatūra | medijų menas | šokis

👁 Santrauka:

Šioje pamokos dalyje mokiniai reflektuoja ankstesnio eksperimento patirtį – bandymą išgirsti tylą – ir svarsto, kaip šį patyrimu nepasiekiamą reiškinį galima perteikti meninėmis priemonėmis. Kadangi absoliučios tylos fiziškai išgirsti neįmanoma, mokiniai kviečiami pasitelkti vaizduotę ir, pasirinkus sau artimą raiškos formą, sukurti individualią tylos interpretaciją. Mokiniai skatinami kūrybinio darbo metu apmąstyti, kaip skirtingos meninės kalbos – nuo vaizdo iki judesio ar garso – gali perteikti tylos įspūdį ir patirtį, net jei pati tylą lieka jausmai nepasiekiami.

Individualus darbas

01 Įvadas. Priminkite mokiniams, kad per eksperimentą jie bandė išgirsti tylą, bet taip ir neišgirdo. Skirkite keletą minučių individualiai pagalvoti apie tylos vaizdavimą. Jei tylos neįmanoma išgirsti, bet galima įsivaizduoti – kaip ji galėtų atrodyti, jei būtų meno kūrinys? Paprašykite mokinių pabandyti prisiminti kūrinius (filmus, knygas, vizualaus meno darbus, nuotraukas ir pan.), kuriuose aprašoma arba vaizduojama tylą.

02 Kūryba. Paašikinkite mokiniams, kad jų užduotis – vaizduotės pratimas: „Jei absoliuti tylą būtų meno kūrinys, ji atrodytų taip...“ Pabrėžkite, kad tikslas – pasirinkti sau artimiausią meninę formą ir parodyti, kaip tylą įmanoma perteikti ne per garsą, o per vaizdą, gestą, tekstą ar kt. Galimi formatai:

- ▶ trumpa muzikos improvizacija,
- ▶ teatrinė miniatiūra arba pantomima,
- ▶ literatūrinė miniatiūra,
- ▶ piešinys arba spalvinė kompozicija,
- ▶ nedidelė skulptūra ar objektas,
- ▶ trumpas vaizdo įrašas ar performansas,
- ▶ šokis.

Skatinkite mokinius rinktis tą meninę formą, kuri jiems natūraliausia. Taip sukursite sąlygas gimti autentiškoms, brandžioms ir įvairioms tylos interpretacijoms.

Pabrėžkite, kad nėra teisingų ar neteisingų sprendimų – svarbiausia atskleisti, kaip pasirinkta raiškos priemonė leidžia perteikti absoliučios tylos įspūdį. Tai ir yra pagrindinis kūrybinės užduoties tikslas.

👁 Santrauka:

Mokiniai organizuoja Tylos festivalį – viešą renginį, kuriame pristatomi jų kūrybiniai bandymai tylą perteikti meninėmis priemonėmis. Šio etapo tikslas – ne tik viešai pasidalinti atliktais darbais, bet ir sukurti erdvę bendruomeninei refleksijai apie tylą kaip nepatiriamą, bet įsivaizduojamą reiškinį. Festivalis tampa kūrybine kulminacija ir kolektyviniu atsakymu į klausimą „Ar tylą įmanoma išgirsti?“.

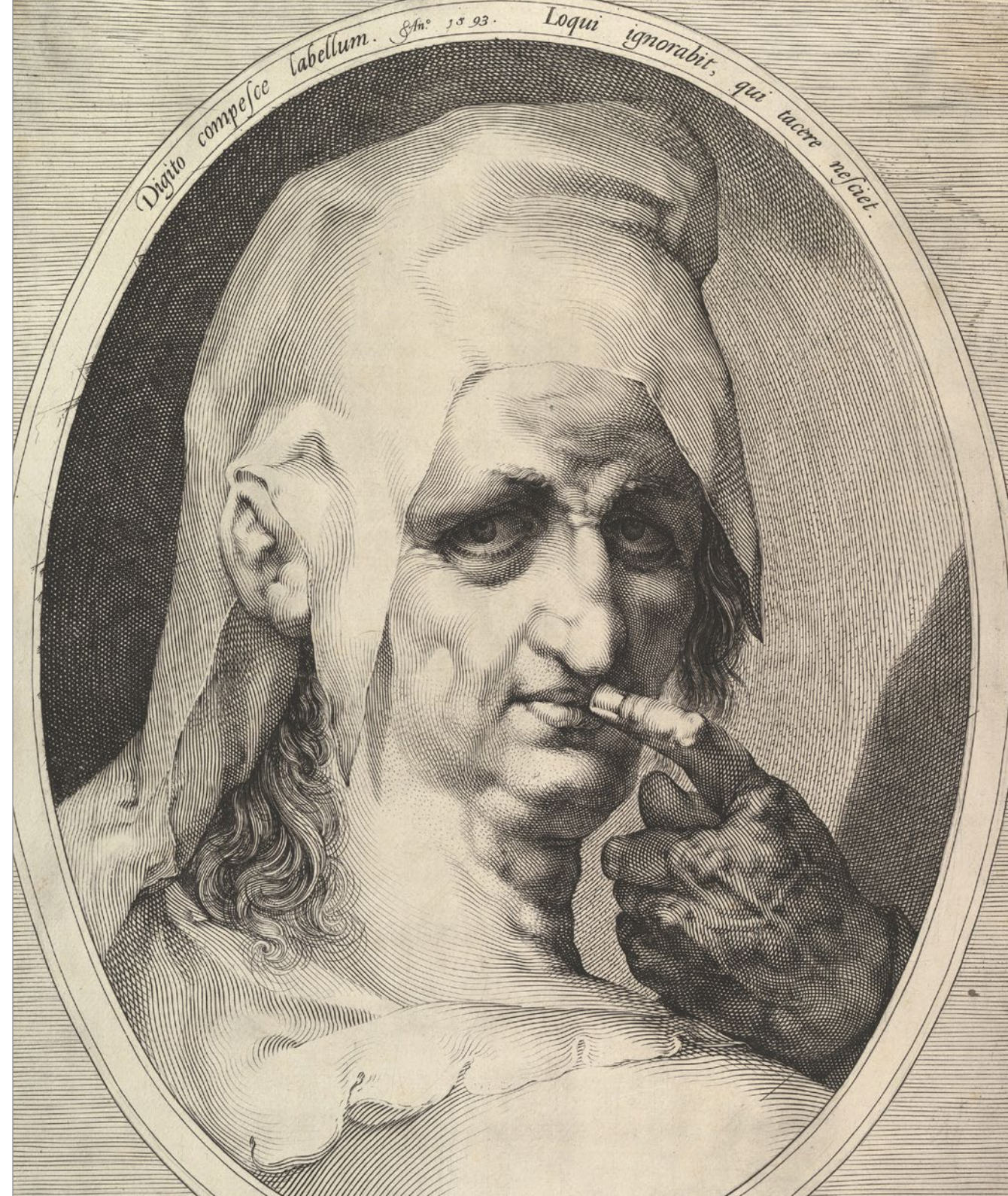
Tylos festivalis

01 Pasirengimas. Kartu su mokiniais pasirinkite tinkamą erdvę Tylos festivaliui. Pageidautina, kad ji būtų vizualiai ir akustiškai atskirta nuo įprasto mokyklos triukšmo. Paruoškite plakatus ar informacinius lankstinukus, kuriuose būtų glaustai pristatyta festivalio idėja: absoliuti tylą žmogui yra fiziškai nepasiekiamo, tačiau ją įmanoma įsivaizduoti ir perteikti meninėmis priemonėmis. Su mokiniais aptarkite galimas lankymosi taisykles, pavyzdžiui, tylos laikymasis festivalio metu, bendravimas tik gestais ar simboliu aprangos kodu.

Mokinių darbai paruošiami eksponuoti: vizualiniai kūriniai, tekstai ir objektai pateikiami kaip vientisa instaliacija. Garso ar vaizdo kūriniai demonstruojami per ausines ar ekranus, o pasirodymai (šokiai, pantomimos, muzikos improvizacijos) įtraukiami į festivalio programą arba rodomi kaip įrašai.

02 Refleksija. Festivalyje sukurkite atskirą erdvę refleksijai – tylos zoną. Čia išskleiskite didelio formato tylos žemėlapią – simbolinį festivalio erdvės atvaizdą ar abstraktų pagrindą, ant kurio lankytojai gali palikti savo žymę. Greta pateikite paprastų neverbalinės raiškos priemonių: lipnių lapelių, kreidelių, pieštukų. Kiekvienas dalyvis kviečiamas žemėlapyje palikti vieną žodį, ženklą ar formą – tai, kas atspindi jų patirtį.

Šis žemėlapis vėliau gali būti naudojamas kaip kolektyvinė festivalio refleksija arba integruotas į diskusiją klasėje apie tai, kaip tylą galima reprezentuoti, net jei jos negalime išgirsti.

Integruotų pamokų ciklo idėja

Kada garsas tampa triukšmu, o kada – muzika?

Dalykai:

muzika | biologija | fizika | etika

Santrauka:

M. K. Čiurlionis, kurdamas muziką, dažnai įkvėpimo sėmėsi atidžiai klausydamasis gamtos garsų – miško, jūros, paukščių giesmių. Jei tokie įvairūs aplinkos garsai gali tapti kompozitoriaus įkvėpimo šaltiniu, galime kelti klausimą, kodėl vienus garsus suvokiame kaip melodiskus ir muzikalius, o kitus – kaip triukšmą, net kai jų garsumo lygis (dB) būna toks pat? Ši pamoka kviečia mokinius tyrinėti kasdienius ir netikėtus aplinkos garsus, gilintis į garso suvokimo ribas ir suprasti, nuo ko priklauso, ar garsas laikomas muzika ar triukšmu. Užsiėmimas pradedamas praktine veikla – mokyklos teritorijoje klausomasi garsų ir jie klasifikuojami pagal asmeninį pojūtį (malonus / neutralus / nemalonus). Toliau mokiniai aptaria, kokios garso savybės (aukštis, ritmas, garsumas) ir jų keliamos asociacijos lemia vertinimą. Antroje pamokos dalyje atliekamas garsinis eksperimentas: mokiniai iš pradžių chaotiškai kuria triukšmą, o vėliau tuos pačius garsus sujungia į ritmingą, bendrą kompoziciją. Refleksijos metu analizuojami patyrimai, garsų poveikis emocijoms ir diskutuojama, kaip triukšmas gali virsti menu ir ar visi garsai gali būti muzikos dalis. Pamoka gali būti papildyta fizikos (garsų savybių) ar biologijos ir etikos (triukšmo poveikio žmogui) temomis.

Probleminiai klausimai:

Kada garsas tampa muzika, o kada – triukšmu?
Ar visi garsai gali būti muzika?

01 Aplinkos garsų klausymasis.

Kiekvienas mokinys gauna lentelę su trimis stulpeliais: „Nemalonus garsas“, „Neutralus garsas“, „Malonus garsas“. Vaikštinėdami mokyklos teritorijoje (klasėje, koridoriuje, kieme, valgykloje, parke, gatvėje ir pan.), 10–15 minučių mokiniai tyrinėja, kokius garsus girdi, ir juos įrašo į atitinkamą stulpelį.

02 Aptarimas. Aptariama, kurie garsai dažniausi, kas lėmė pasirinkimą, kodėl nuomonės skiriasi. Diskutuojama apie garso savybes (garsumą, ritmą, aukštį), asmenines asociacijas ir emocijas. Rekomenduojama trumpai aptarti šiuos klausimus:

- ▶ Kuris iš aplinkos garsų tau pasirodė maloniausias? Kodėl?
- ▶ Ar buvo garsų, dėl kurių nuomonės klasėje išsiskyrė? Kodėl taip galėjo nutikti?
- ▶ Kokį poveikį (nuotaikai, kūno pojūčiams, dėmesiui) turėjo skirtingi garsai?
- ▶ Kokios garso savybės (ritmas, aukštis, garsumas, pastovumas ar netikėtumas) nulėmė, kad vienas garsas buvo malonus, o kitas – nemalonus ar triukšmingas?

03 Eksperimentas. Mokytojas klasėje matuoja garso stiprumą (dB) ir rezultatą mokiniams rodo ekrane. Mokinių užduotis – abiem skirtingais atvejais išlaikyti 70–80 dB triukšmą:

- ▶ I sąlyga: mokiniai, naudodami paprastus objektus ar kūno dalis, visi kartu kuria chaotišką triukšmą be jokio susitarimo. Sukurtas garsas įrašomas diktofonu.
- ▶ II sąlyga: naudodami tuos pačius objektus ir kūno dalis, mokiniai kuria bendrą melodiją grandinės principu – kiekvienas paeiliui įsijungia į muzikinę grandinę, kartodamas tam tikrą ritmingą garsą. Sukurtas garsas įrašomas diktofonu.

04 Diskusija. Aptariama, kas padeda garsui tapti maloniam ar įsimintinam. Diskutuojama, ar triukšmas gali virsti menu, kada triukšmo ar muzikos ribos išsitrina. Rekomenduojama mokiniams užduoti tokius klausimus:

- ▶ Ar, tavo nuomone, kiekvieną garsą galima paversti muzika? Kaip tai reikia padaryti?
- ▶ Kada, tavo nuomone, garsas tampa muzika, o kada – triukšmu? Ar gali būti aiški riba, ar tai priklauso nuo mūsų požiūrio ir susitarimo?
- ▶ Ar pasikeitė tavo požiūris į triukšmą ir muziką po šios pamokos? Kodėl?
- ▶ Kaip tavo suvokimą apie garsus galėtų paveikti kultūra, išsilavinimas ar asmeninė patirtis?
- ▶ Ar gali triukšmas tapti menu? Pateik pavyzdžių, kodėl taip arba kodėl ne.

Kodėl žmogui neįmanoma išgirsti absoliučios tylos?

Dalykai:

muzika | biologija

👁️ Santrauka:

M. K. Čiurlionio kūrinys „Tyla“ atkreipia dėmesį į įdomų dalyką – absoliučios tylos žmogus negali išgirsti dėl klausos fiziologijos ypatumų, tačiau tai netrukdo tylos įsivaizduoti ir kurti jos įspūdžio įvairiomis meninėmis formomis. Šioje pamokoje mokiniai susipažins su žmogaus klausos sandara ir veikimo principais, aiškinsis, kodėl ausis niekada nefiksuoja visiškos tylos. Bus nagrinėjama, kaip garso bangos perduodamos per ausį ir paverčiamos nerviniais impulsais ir kas yra fiziologinis triukšmas (vidiniai organizmo garsai, kurių negalime eliminuoti net idealiai izoliuotoje aplinkoje). Praktinėje dalyje mokiniai atliks klausos testus, reflektuos asmeninę klausymo patirtį ir diskutuos apie klausos ribas ir jų reikšmę suvokiant garsus.

❓ Probleminiai klausimai:

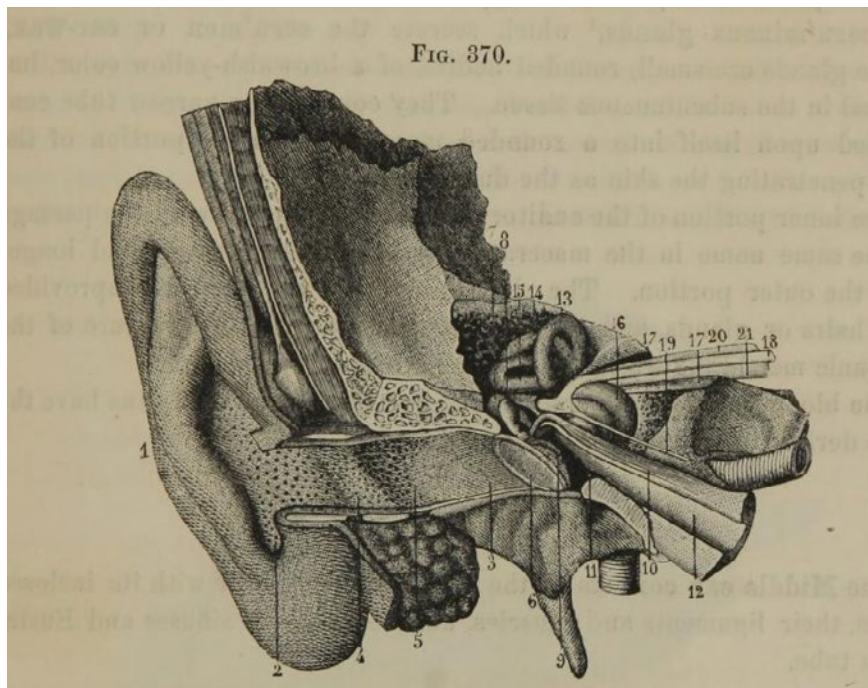
Kodėl žmogus negali išgirsti absoliučios tylos? Kaip veikia mūsų klausos sistema ir kokie yra fiziologiniai triukšmai? Ar tyla – labiau fiziologinis ar kultūrinis / psichologinis reiškiny?

01 Įžanga. Paprašykite mokinių prisiminti tyliausią aplinką, kurioje jie yra buvę. Ką girdėjo? Ar tikrai buvo visiškai tylu? Jei mokiniai jau atliko šiam pamokų cikle siūlomą kūrybinę užduotį, priminkite, kad jie jau patyrė, kad absoliučios tylos žmogui neįmanoma išgirsti, ją galima tik įsivaizduoti. Paprašykite kartu klasėje pasamprotauti, kokie fiziologiniai veiksniai tai lemia.

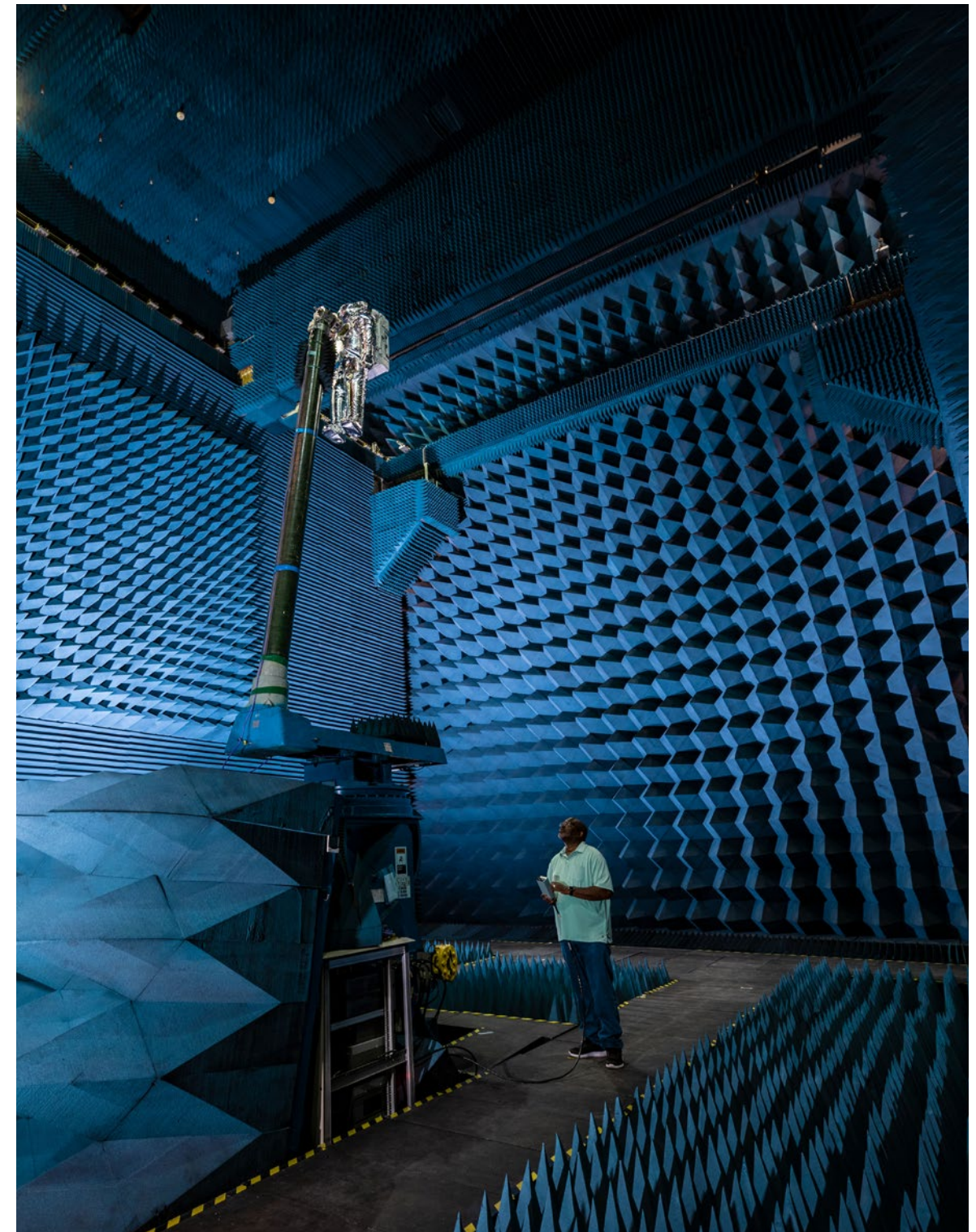
02 Klausos sistema. Trumpas pristatymas apie ausies sandarą (išorinė, vidurinė, vidinė ausis). Garso kelias: garso bangos → ausies kaušelis → būgnelis → klausomieji kauliukai → sraigė → klausos nervas → smegenys. Aptarkite, kas yra klausos slenkstis (apie 0 dB) ir kodėl mes negalime pasiekti šios ribos realiame gyvenime.

03 Fiziologinis triukšmas. Kas yra vidiniai garsai? Tai kraujo tekėjimas, pulsas, spengimas ausyse, kvėpavimas, raumenų judesiai, net neuronų veikla. Aptarkite spengimo ausyse reiškinį, kurį jaučia daug žmonių visiškoje tyloje. Pateikite beaidės kameros pavyzdį: žmonės, patekę į ją, pradeda girdėti savo kūno garsus, nes pašalinami visi išoriniai triukšmai.

- 04 Klausos slenkstis.** Naudojant garso generatorių arba mobiliąsias programėles, leiskite mokiniams išgirsti labai tylų garsą (artimą 0 dB) ir pažiūrėti, nuo kokio garsumo jie pradeda jį girdėti. Aptarkite, kodėl nėra žmonių, kurių klausos slenkstis būtų nulis. Paaiškinkite, kad tam trukdo ne tik ausies sandara, bet ir nuolatiniai vidiniai organizmo triukšmai.
- 05 Aptarimas.** Pasikalbėkite su mokiniais apie tai, ar tylą yra tik fizinis, ar ir subjektyvus (kultūrinis, psichologinis) reiškinys. Taip pat galite aptarti, kuo žmogaus ausis skiriasi nuo kitų gyvūnų – ar yra gyvūnų, kurių klausos slenkstis daug žemesnis nei žmogaus, ir kokia to nauda.

Iš Joseph Leidy „Įvadinio traktato apie žmogaus anatomiją“, 1861 m.

NASA Džonsono kosminis centras, Norah Moran, XEMU antenos bandymai JSC anechoinėje kameroje, 2021 m.

1-4 klasių pamokos idėja

Ar įmanoma išgirsti tylą?

Dalykai: pasaulio pažinimas | muzika | dailė

Santrauka:

Pamokoje mokiniai tyrinės, ką reiškia tylą ir ar ją iš tikrųjų galime išgirsti. Jie išbandys įvairias garsų slopinančias (ausų kamštukai, ausinės, rankos ant ausų) ir garsų stiprinančias (popierinis kūgis) priemones, klausysis aplinkos ir savo kūno garsų, pildys lentelę. Bus aptariama, kad visiškos tylos išgirsti neįmanoma – ausys visada pagauna bent jau kūno (vidinius) garsus. Mokiniai susipažins su M. K. Čiurlionio paveikslu „Tyla“ ir bandys perteikti savo tylos patirtį piešinyje.

Priemonės:

Ausų kamštukai, garsų slopinančios ausinės, popieriaus lapas kūgiui pasidaryti, rašymo priemonės, lapas lentelei pildyti, piešimo priemonės.

Probleminiai klausimai:

Ar galima išgirsti visišką tylą?
O įsivaizduoti?

Pamoka apie tylą

01

Santrauka:

Pirmojo etapo metu mokiniai tampa tylos tyrėjais ir praktiškai tiria, ar įmanoma visiškai nieko negirdėti. Jie klausosi aplinkos ir kūno garsų įvairiomis sąlygomis: kai klasėje kalbama, šnabždamasi, tylima, kai naudojami garsų slopinantys ar stiprinantys įrankiai (popierinis kūgis, ausų kamštukai, ausinės, rankos ant ausų). Kiekvieną kartą mokiniai fiksuoja savo pojūčius lentelėje, aptaria rezultatus su klase ir diskutuoja, kas buvo tyliausia ar netikėta. Etapo pabaigoje paaiškinama, kad visiškos tylos žmogus negali išgirsti, nes mūsų ausys visuomet pagauna bent kūno skleidžiamus garsus. Tai tampa refleksijos apie tylą kaip vaizduotės, o ne tikros patirties reiškinį įžanga.

01 Paaiškinkite mokiniams, kad jie taps tylos tyrėjais – bandys išsiaiškinti, ar iš tikrųjų galima nieko negirdėti. Skirkite po 30 sekundžių kiekvienai klausymosi sesijai (jos aprašytos toliau pateiktoje lentelėje). Kiekvieną kartą, išbandžius vieną sąlygą, paprašykite mokinių užrašyti arba pasakyti, ką girdi aplink save ir savo kūne, pavyzdžiui: „Aplink girdžiu draugus, laikrodžio tiksėjimą, kūne – širdies plakimą, kvėpavimą, pilvo burbuliavimą.“

SĄLYGOS	dB	APLINKOJE GIRDŽIU:	SAVO KŪNE GIRDŽIU:
Kalbamės			
Šnabždamės			
Tylime			

KLASĖJE TYLA, NAUDOJAMASI:	APLINKOJE GIRDŽIU:	SAVO KŪNE GIRDŽIU:
popieriniu kūgiu – ausies kaušeliu		
ausų kamštukais		
ausinėmis		
ausys uždengtos rankomis		

02 Mokiniai lygina savo užrašus lentelėje, dalinasi, kokius garsus girdėjo įvairiomis sąlygomis, kas jiems atrodė tyliausia ar netikėta. Kartu su mokytoju aptaria, ar buvo bent viena situacija, kai nieko negirdėjo, ir kodėl visi vis tiek ką nors išgirdo (pvz., kūno garsus).

03 Mokiniams paprastai paaiškinama, kad absoliučios tylos žmogus negali išgirsti. Net kai aplinkui labai tylu, mes vis tiek girdime įvairius savo kūno garsus: širdies plakimą, kvėpavimą, pilvo gurguliavimą, spengimą ausyse. Todėl visiškos tylos pojūčio negalime patirti – tylą tampa labiau mūsų vaizduotės kūrinys, o ne tikru išgirstu reiškiniu.

Santrauka:

Šio etapo metu mokiniai pasitelkia vaizduotę ir individualią patirtį – jie piešia, kaip įsivaizduoja tylą. Kūrybinėje užduotyje nėra teisingo ar neteisingo sprendimo: tyla gali būti įvairių spalvų, formų ar nuotaikų, abstrakti ar konkreti. Taip kiekvienas mokinys turi galimybę laisvai ir asmeniškai perteikti tylos pojūtį, lavinti meninę raišką ir vaizduotę.

- 04** Mokiniai gauna baltą lapą ir spalvotas piešimo priemones. Kiekvienas kviečiamas nupiešti, kaip įsivaizduoja tylą: kokios tai spalvos, formos, linijos, vaizdas abstraktus ar konkretus. Pabrėžiama, kad nėra vieno teisingo atsakymo – tyla gali būti skirtinga kiekvienam.

Refleksija ir aptarimas

03

Santrauka:

Mokiniai susirenka bendrai aptarti ir pasidalinti kūrybine patirtimi. Visi darbai pakabinami klasėje ar kitoje erdvėje – surengiama „Tylos paroda“. Kiekvienas mokinys trumpai pristato savo piešinį: paaiškina, kokias spalvas, formas ar nuotaikas pasirinko ir kaip įsivaizduoja tylą. Po mokinių pasidalinimo mokytojas pristato M. K. Čiurlionio paveikslą „Tyla“ ir kviečia vaikus palyginti savo interpretacijas su menininko darbu, aptarti, kuo panašios ar kuo skiriasi jų tylos vizijos. Diskusija užbaigiama refleksijos klausimais: ar tylą lengviau išgirsti ar įsivaizduoti, ar po šios pamokos pasikeitė jūsų supratimas apie tylą?

- 05** Mokytojas iškabina visų mokinių darbus – klasėje ar koridoriuje surengiama Tylos paroda.
- 06** Kiekvienas mokinys trumpai pristato savo piešinį: kodėl taip pavaizdavo tylą, kokių jausmų ar minčių kilo piešiant.
- 07** Mokytojas parodo Čiurlionio paveikslą „Tyla“ ir drauge su vaikais aptaria, kaip šį reiškinį interpretuoja menininkas. Mokiniams užduodami šie klausimai:
- Kaip jautėtės piešdami tylą? Ar buvo lengva ją įsivaizduoti?
 - Ką pastebėjai klasės draugų piešiniuose?
 - Ką pirmiausia pastebėjote žiūrėdami į Čiurlionio paveikslą?
 - Kaip manote, kodėl Čiurlionis tylą vaizdavo būtent taip? Kokių jausmų jums sukelia šis paveikslas?

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis „Pasaulio sutvėrimas“ (fragmentas), XI paveikslas iš 13 paveikslų ciklo, 1905–06 m.

Žemėlapis

Kada pasaulis pavirsta žemėlapiu?

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis savo kūryboje dažnai perteikdavo tiek realiai patirtas, tiek įsivaizduojamas vietas. Jo darbuose galima aptikti erdvių, maršrutų ir kraštovaizdžių vizualizacijų, kurios neretai primena netikslus, tačiau prasmingus asmeninius žemėlapius.

Šiose pamokose 5–8 ir 9–12 klasių mokiniai tyrinės, kaip pasaulis tampa žemėlapiu – kokie matematiniai, geografiniai ir kultūriniai sprendimai lemia, kaip vaizduojama erdvė, ir kaip žemėlapiai formuoja aplinkos suvokimą. Mokiniai praktiškai susipažins su kartografija: atliks eksperimentą bandydami rutulio (apelsino) sferos paviršių atvaizduoti plokštumoje (projekcija) ir tyrinės, kokią įtaką turi mastelio ir matavimo būdo pasirinkimas norint apskaičiuoti pakrantės ilgį. Šias praktines pamokas papildys satyrinis Umberto Eko tekstas apie 1:1 mastelio žemėlapių neįmanomybę.

Pamokų ciklo kulminacija – kūrybinė užduotis, kurios metu mokiniai grupėse kurs žemėlapi M. K. Čiurlioniui, netikėtai apsilankiusiam jų mokykloje šiandien. Mokiniai turės patys nuspręsti, kokias vietas vertėtų jam parodyti ir kaip pavaizduoti savo miestą ar rajoną, kad žemėlapis būtų ne tik informatyvus, bet ir prasmingas.

Pagrindinės sąvokos

Žemėlapis, mastelis, projekcija, kartografija, topografija, vaizdo iškreipimas, orientacija, simbolis, vieta, teritorija, kultūrinis peizažas, Raigardas

Integruota geografijos ir matematikos pamoka

Kiekvienam mokiniui duokite po vieną apelsiną, ploną permanentinį žymeklį, baltą A5 formato lapą, dvipusės lipniosios juostos (arba greitai džiuštančių klijų) ir 15 cm liniuotę. Svarbu, kad apelsino žievė būtų standi (tokių lengviau nulupti), o žymeklis – smailus ir greitai džiuštantis, kad būtų galima aiškiai pažymėti linijas. Turėkite drėgnų servetėlių rankoms nusivalyti. Šios priemonės leis kiekvienam mokiniui visą praktinę užduotį – nuo tinklo piešimo iki žievės klįjavimo ant plokštumos – atlikti savarankiškai.

Paprašykite mokinių atlikti užduotis:

- 01 Apelsiną padėkite taip, kad ta dalis, kur būna kotelis, būtų viršuje. Įsivaizduokite, kad tai šiaurės ašigalis.
- 02 Nubraižykite „ekvatorių“. Plona linija horizontaliai apibraukite apelsiną per vidurį, tarsi apjuostumėte juostą aplink plačiausią pilvo dalį.
- 03 Pažymėkite keturias „ilgumas“ („meridianus“). Nubrėžkite keturias vertikalias linijas nuo „šiaurės ašigalio“ iki „pietų ašigalio“ taip, kad jos apelsiną dalintų į maždaug lygias keturias skiltis (kaip gaublj kas 90°).
- 04 Pažymėkite pagrindinius kampus (pasirinktinai). Ant „ekvatoriaus“ ties kiekviena „ilguma“ parašykite 0°, 90°, 180° ir 270°, kad vėliau būtų lengviau sekti, kur kokia sritis atsidūrė apelsino žievę perkėlus ant lapo.

Pasakykite mokiniams, kad nereikia piešti sudėtingo tinklo – pakanka paprasto, bet aiškaus linijų išdėstymo, kuris padės pamatyti, kaip deformuojasi sferos paviršius, kai jį bandome ištiesti.

👁 Santrauka:

Šio užsiėmimo metu kiekvienas mokinys individualiai atlieka užduotį su apelsinu, siekdamas suprasti, kodėl neįmanoma sferos paviršiaus tiksliai perkelti į plokštumą. Mokiniai ant apelsino nupiešia paprastą platumų ir ilgumų tinklą ir atsargiai nulupę žievę mėgina ją priklijuoti ant plokščio popieriaus lapo. Mokiniai pamato, kad neišsėina žievės ištiesinti taip, kad joje nebūtų plyšių ar sluoksnių neuždengtų vienas kito. Taigi nepavyksta išvengti vaizdo iškraipymo. Šis paprastas eksperimentas leidžia tiesiogiai patirti vieną esminių kartografijos iššūkių: bet kuris 2D žemėlapis neišvengiamai iškraipo 3D paviršių, kaip tai matematiškai įrodo Karlo Frydricho Gauso *Theorema Egregium*. Refleksijos metu mokiniai aptaria, kokių deformacijų atsirado, kodėl jos neišvengiamos ir kuo tokia projekcija skiriasi nuo paveikslo ar Žemės paviršiaus nuotraukos. Pokalbis padeda suformuluoti klausimą, kuris lydės tolesnes pamokas: kas iš tikrųjų vaizdą paverčia žemėlapiu?

Anthony van Dyck „Lucas van Uffel“, Benjamin Altmano palikimas, 1622 m.

Toliau paprašykite mokinių atlikti šiuos veiksmus:

05 Atsargiai nulupkite apelsino žievę, stengdamiesi kuo mažiau ją suplėšyti. Galima lupti spirale arba nuimant kiekvienos skilties žievę atskirai pagal ką tik nubrėžtas „ilgumas“. Šią užduotį galite sužaidybinti paskelbdami sveikiausios žievės konkursą – taip sužadinsite norą užduotį atlikti kuo geriau.

06 Žievės gabalėlius dėkite ant A5 formato lapo, padengto dvipuse lipnia juosta arba klijaus, taip, kad atkartotumėte pradžioje nupieštą tinklą. Kuo mažiau paliksite tarpų tarp gabalėlių, tuo tikslesnis bus jūsų žemėlapis.

Priminkite mokiniams, kad svarbiausias šios užduoties dalies tikslas – kuo aiškiau pamatyti, kur ir kaip deformuojasi sferos paviršius bandant jį paversti plokščiu.

07 Bendro pokalbio klasėje metu aptarkite žemiau pateiktus klausimus:

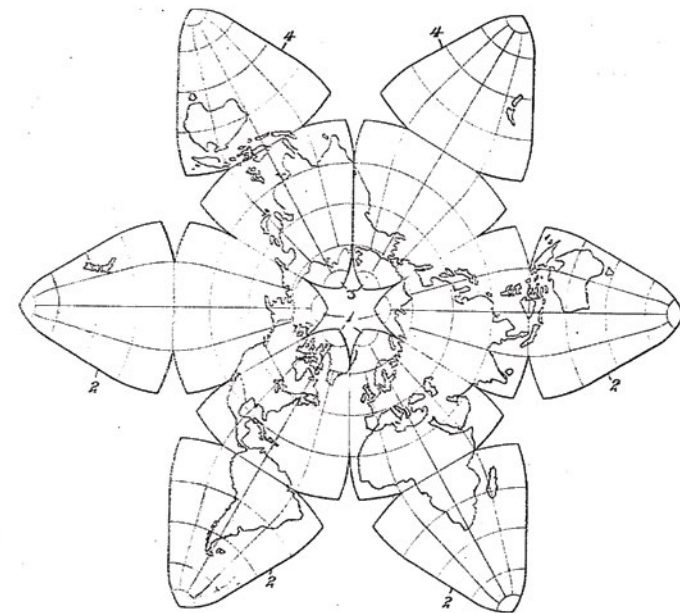
- ▶ Kuriose vietose žievė išsitiesino lengviausiai, o kur susidarė plyšių ar sluoksniai uždengė vienas kitą?
Tai įžanginis klausimas, kuris leidžia mokiniams reflektuoti apie bandymo rezultatus.
- ▶ Kas nutiko linijoms, kurias buvai nubraižęs ant apelsino? Kaip manai, kodėl?
Šie klausimai atkreipia dėmesį į skirtumą tarp 3D kūno ir 2D projekcijos.
- ▶ Ką šis bandymas su apelsino žieve sako apie Žemės paviršiaus vaizdavimą žemėlapiuose?
Šiuo klausimu norima priminti sferinių objektų vaizdavimo plokštumoje matematinius ypatumus.
- ▶ Kas, jei pabandytum žievės žemėlapio plyšius užpildyti piešdamas? Ar toks žemėlapis būtų patikimas? Argumentuok savo atsakymus.
Keliant šiuos klausimus norima mokiniams priminti sferinių objektų vaizdavimo plokštumoje matematinius ypatumus ir žemėlapių sudarymo (kartografijos) principus.

Papasakokite mokiniams apie Karlo Frydricho Gauso *Theorema Egregium*, jos istoriją ir Gauso susidomėjimą kartografija bei geodezija atsižvelgdami į mokinių mokymosi lygį – pasakojimas gali būti trumpas ir paprastas arba išplėstas ir sudėtingesnis. Integruotą užsiėmimą baikite paskutiniu diskusiniu klausimu ir pavyzdžiais.

- ▶ Jei visi žemėlapiai šiek tiek meluoja, kas lemia, kad vienus Žemės atvaizdus laikome žemėlapiais, o kitus – tik nuotraukomis, iliustracijomis arba peizažais?
Šis klausimas atskleidžia paradoksą: žemėlapis gali būti ir klaidingas, ir patikimas vienu metu. Patikimumą lemia ne vien geometrinis tikslumas, bet ir sutartiniai ženklai, paskirtis, kultūrinis kontekstas.

Aptardami šį klausimą, mokiniams galite parodyti:

- ▶ peizažą, pavyzdžiui, M. K. Čiurlionio triptiką „Raigardas“ – realų slėnį primenantį vaizdą be mastelio, šiaurės rodyklės ar legendos;
- ▶ palydovo nuotrauką, pavyzdžiui, skirtingos raiškos (10 m/px, 0,5 m/px ar 0,3 m/px) to paties slėnio aerofotografinę nuotrauką;
- ▶ topologinį žemėlapią, pavyzdžiui, Londono metro linijų schemą (Harry Beck, 1933);
- ▶ simbolinį žemėlapią, pavyzdžiui, *Mappa Mundi* (1459);
- ▶ fantastinio pasaulio žemėlapią, pavyzdžiui, R. R. Tolentino Viduržemio žemėlapią;
- ▶ kartogramą, pavyzdžiui, populiacijos tankio kartogramą;
- ▶ iliustraciją, pavyzdžiui, žemėlapią „M. K. Čiurlionio kelias“.

Bernard J. S. Cahill „Naujojo pasaulio žemėlapis“, Scottish Geographical Magazine, 1909 m.

Kūrybinės užduoties idėja

02

Dalykai:

geografija | dailė | lietuvių kalba ir literatūra

👁 Santrauka:

Mokiniai grupėse kuria tikslų ir patikimą miesto žemėlapių svečiui – M. K. Čiurlioniui, kuris netikėtai atsiduria jų mokykloje šiandienos pasaulyje. Jie patys sprendžia, kokias vietas jam būtų svarbu pamatyti, kaip aiškiai parodyti kelią nuo mokyklos ir kokius kartografinius elementus – mastelį, legendą, simbolius – pasirinkti, kad žemėlapis būtų praktiškas ir informatyvus. Dirbdami mokiniai supranta, kad žemėlapis yra sąmoningai supaprastintas vaizdas: reikia nuspręsti, ką jame parodyti, ką praleisti ir kaip tvarkytis su neišvengiamu vaizdo iškraipymu, kad orientacija išliktų patikima.

Žemėlapis
„M. K. Čiurlionio
kelias“

Darbas grupėse

Pasakykite mokiniams užduotį ir paprašykite individualiai jai pasiruošti:

„Įsivaizduokite, kad M. K. Čiurlionis atkeliauja į mūsų laiką ir netikėtai atsiduria prie jūsų mokyklos durų. Jis nori kelias valandas pasivaikščioti po miestą – susipažinti su šiandiena, ją patirti ir galbūt net ką nors nupiešti ar užrašyti. Jūs turite padėti jam susiorientuoti – turite parengti žemėlapi, kuris padėtų Čiurlioniui pamatyti tai, kas svarbiausia.“

- 01 Pagalvokite apie ką tik į mūsų laiką atvykusį M. K. Čiurlionį. Kiek jam metų? Kas jam įdomu? Kuo jis dabar užsiima?
- 02 Lankytinų vietų sąrašo sudarymas. Kiekvienas pagalvokite, ką jūsų mieste ir rajone būtų įdomu pamatyti M. K. Čiurlioniui, ir sudarykite 7 vietų sąrašą.

Padalinkite klasę į grupes po 3–4 mokinius ir paprašykite atlikti užduotį:

- 03 Paeiliui pasidalinkite savo idėjomis apie lankytinas vietas. Glaustai papasakokite, kodėl jūsų įsivaizduojamam Čiurlioniui būtų įdomu jose apsilankyti. Jus gali įkvėpti žemėlapis „M. K. Čiurlionio kelias“.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis „Raigardas“ (fragmentas), II paveikslas iš triptiko, 1907 m.

- 04** Vienas kitą išklause bendru sutarimu užpildykite žemiau pateiktą lentelę, kuri padės pasiruošti nubraižyti žemėlapi. Galutinis žemėlapis turi atitikti šiuos kriterijus:
- ▶ patikimas ir neturint telefono,
 - ▶ sudarytas iš 5–7 vietų,
 - ▶ kiekviena vieta kuo nors įdomi M. K. Čiurlioniui,
 - ▶ maršruto trukmė nuo išvykimo iš mokyklos iki grįžimo atgal – iki 5 val.,
 - ▶ žemėlapis – tikslus ir patikimas (tai užtikrina kartografiniai elementai, kaip mastelis, legenda, sutartiniai simboliai, šiaurės krypties rodyklė, vadovavimasis informacijos apibendrinimo taisyklėmis ir pan.).

VIETA	KODĖL M. K. ČIURLIONIUI ĮDOMU TEN APSILANKYTI?
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	

REKOMENDUOJAMO MARŠRUTO TRUKMĖ:	
KELIAVIMO BŪDAS (-AI): (pėsčiomis, dviračiu, viešuoju transportu, kita)	
MASTELIS:	

- 05** Nubraižykite ir iliustruokite savo žemėlapi. Žemėlapi galite iliustruoti, o savo rekomenduojamą maršrutą – aprašyti kaip kelialapį (apie 150–200 žodžių).

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis „Sonata Nr. 6 (Žvaigždžių sonata). Andante“, 1908 m.

📺 Santrauka:

Mokiniai pristato savo sukurtus žemėlapius klasėje, vertina savo ir kitų darbus. Rekomenduojama žemėlapius parodyti ir apie juos papasakoti kitų klasių mokiniams, taip pat jiems pasiūlyti išbandyti maršrutą. Ši veikla padeda mokiniams įsivertinti savo darbą ir patikrinti, ar jų sukurti žemėlapiai yra aiškūs ir patikimi.

Pristatymas ir refleksija

Kiekviena grupė:

- 01** Trumpai pristato savo žemėlapi ir maršrutą. Pristatymas turi būti toks, kad kitus mokinius sudomintų išbandyti maršrutą.
- 02** Įvertina kitų darbus. Vertinimas atliekamas pagal du kriterijus:
 - ▶ Kurį žemėlapi labiausiai norėtume įsigyti apsilankę turizmo informacijos centro krautuvėlėje?
 - ▶ Kuriuo maršrutu būtų smagiausia keliauti?

Papildomai klasėje ar mokyklos koridoriuje galite surengti žemėlapių parodą su trumpais keliaplais, kuriuos galima skaityti kaip pasakojimus. Jei norite sukurti šventę kitiems mokiniams, įkurkite savo klasės „kelionių agentūrą“ ir reklamuokite savo siūlomus maršrutus bei surenkite keletą žygių.

Integruotų pamokų ciklo idėja

Ar įmanoma nubraižyti imperijos žemėlapi masteliu 1:1?

Dalykai:

anglų kalba | geografija | filosofija | dailė

Santrauka:

Pamokoje analizuojamas satyrinis Umberto Eko tekstas „Apie tai, kodėl neįmanoma nubraižyti imperijos žemėlapi masteliu 1:1“ (*On the Impossibility of Drawing a Map of the Empire on a Scale of 1 to 1*, 1994, p. 95–106) ir nagrinėjama jame slypinti kartografijos kritika. Ši pamoka lavina akademinį skaitymą anglų kalba ir išplečia supratimą apie kartografijos ribas. Mokiniai dirba grupėmis: kiekviena grupė analizuoja trumpą teksto fragmentą kalbiniu ir idėjiniu lygmeniu ir vėliau apie jį papasakoja klasei. Aptarimo metu mokiniai svarsto klausimą, kas nutinka žemėlapiui, kai jis praranda savo paskirtį.

Probleminis klausimas:

Kas nutinka žemėlapiui, kai jis praranda savo paskirtį?

- 01 Padalinkite po trumpą teksto ištrauką kiekvienam mokiniui ir paprašykite paruošti 100–150 žodžių pristatymą apie tai, kas ten kalbama.

Knygos nuoroda –
Umberto Eko tekstas

- 02 Išklauskite mokinių pristatymus ir pasikalbėkite, kaip jiems atrodo, kuo pavirsta žemėlapis, kai praranda savo funkciją.
- 03 Jei turite galimybę, filosofijos pamokoje analizuokite nagrinėtose ištraukose pateikiamus argumentus.
- 04 Dailės pamokoje paprašykite mokinių sukurti nefunkcionalų žemėlapi – tokį, kuris iš pirmo žvilgsnio atrodo kaip konkrečios vietovės atvaizdas, tačiau yra nepritaikytas orientacijai (pvz., neturi mastelio, turi per daug arba per mažai detalių, viename plane sutampa kelios vietos ir pan.). Kaip pavyzdį mokiniams galite parodyti M. K. Čiurlionio triptiką „Raigardas“.

Ar įmanoma pakrantės ilgį išmatuoti, ar tik dėl jo susitarti?

Dalykai:

anglų kalba | geografija | filosofija | dailė

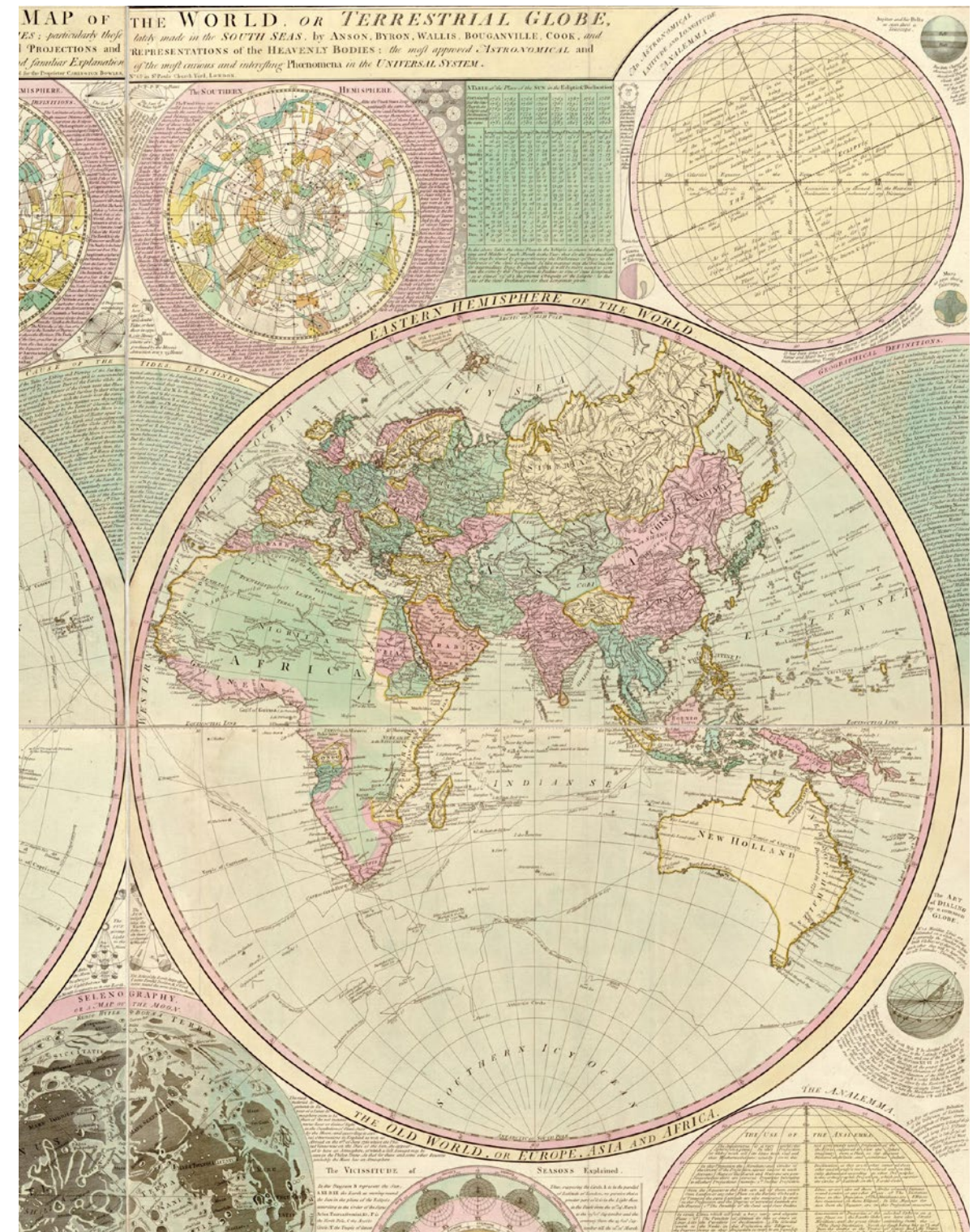
👁️ Santrauka:

Pamokos metu mokiniai tyrinėja, kokių įtaką turi mastelio ir matavimo būdo pasirinkimas norint apskaičiuoti geografinio objekto, pvz., pakrantės, ilgį. Dirbdami poromis ar grupėmis, jie realiai matuoja artimiausio vandens telkinio (ežero, upės, tvenkinio) pakrantės atkarpą skirtingomis priemonėmis, pavyzdžiui, tiesiomis 15 ir 30 cm liniuotėmis, trumpu 5 cm matavimo įrankiu (pvz., siūlu ar lenktu segtuku) ir t. t. Rezultatai skirtingi – kuo detalesnis matavimas, tuo ilgesnė pakrantė. Taip mokiniai patiria vieną esminių kartografijos principų, kad objekto ilgis nėra pastovus ir galutinis – jis priklauso nuo pasirinkto mastelio ir matavimo įrankio. Pamoka baigiama diskusija, ar įmanoma tiksliai išmatuoti objektus ir juos tiksliai pavaizduoti žemėlapiuose ir kokių politinių padarinių gali būti dėl matavimo paklaidos.

❓ Probleminis klausimas:

Ar įmanoma pakrantės ilgį išmatuoti, ar tik dėl jo susitarti?

- 01 Suskirstykite mokinius poromis ir kiekvienai porai duokite skirtingą matavimo įrankį (liniuotę, siūlą, popierinę juostelę, taškinę seką ir pan.).
- 02 Gautu įrankiu mokiniai matuoja pažymėtą artimiausio vandens telkinio atkarpą.
- 03 Kiekviena grupė pakrantės ilgį turi apskaičiuoti naudodama savo matavimo įrankius ir gautus duomenis pažymėti brėžinyje.
- 04 Supažindinkite mokinius su pakrantės paradoksu. Taip pat galite papasakoti apie Didžiosios Britanijos pakrantės matavimų atvejį.
- 05 Pamoką užbaikite pokalbiu su mokiniais – paklauskite, kaip jiems atrodo, kokių padarinių gali turėti pakrantės paradoksas.

1-4 klasių pamokos idėja

Peizažas virsta žemėlapiu

Dalykai:

pasaulio pažinimas | dailė

👁️ Santrauka:

Mokytojas mokiniams duoda spalvotą peizažo atvaizdą (rekomenduojama naudoti M. K. Čiurlionio triptiko „Raigardas“ fragmentą) arba patys mokiniai jį gali išsikirpti, pvz., iš žurnalo, laikraščio ar kt. leidinio (svarbu, kad tai būtų tapybos kūrinys). Ant peizažo uždėję permatomą, pvz., riebalams atsparų, popierių jame pažymi svarbiausius objektus, nupiešia šiaurės krypties rodyklę, sukuria legendą ir paprastą mastelio juostą. Taip vaikai praktiškai patiria, kad vaizdas žemėlapiu tampa tik tuomet, kai jame atsiranda sutartinių ženklų, kryptis ir mastelis.

M. K. Čiurlionio
triptikas
„Raigardas“

★ Priemonės:

Kiekvienam mokiniui – A5 arba A4 formato spalvotas peizažas, tokio pat dydžio permatomas, pvz., riebalams atsparus, popierius, segtukas arba lipnioji juosta tam popieriaus lapui pritvirtinti, plonas juodas flomasteris, spalvotos piešimo priemonės. Taip pat reikalingas žemėlapių simbolių rinkinys (kelias, vanduo, medis, pastatas, tiltukas), kompasas klasės kryptčiai nustatyti ir projektorius (Raigardo atvaizdai parodyti).

❓ Probleminis klausimas:

Kada vaizdas virsta žemėlapiu?

Individuali užduotis

01

👁️ Santrauka:

Mokiniai apžiūri peizažą, įvardija 3–4 svarbiausius objektus (kalnas, upė, medis, takelis) ir žodžiu paaiškina kaimynui, kodėl jie svarbūs orientacijai.

01 Mokiniais išdalinkite peizažo kopijas.

02 Paprašykite jų 1 min. tylaus tyrinėjimo – vaikai akimis keliauja po paveikslą.

03 Kiekvienas mokinytis savo suolo draugui taria: „Jei eičiau pro čia, pirmiausia pamatyčiau...“

Santrauka:

Vaikai ant peizažo uždeda permatomo, pvz., riebalams atsparaus, popieriaus lapą, jį pritvirtina kampuose, pasirinktus objektus perpiešia tušinuku arba pažymi simboliais, nubraižo šiaurės krypties rodyklę, sukuria paprastą legendą ir mastelio juostą (pvz., 1 nykštys ≈ 10 žingsnių).

- 04 Parodykite simbolių pavyzdžius (plonas mėlynas vingis = upė, žalia eglutė = miškas ir t. t.).
- 05 Vaikai apveda 3–4 objektų kontūrus, perbraižo pasirinktą taką ir objektams priskiria legendos ženklus.
- 06 Prieš tai visiems kartu su kompasu nustačius, kur klasėje yra tikroji šiaurė, viršutiniame kampe vaikai pažymi N rodyklę. Šiaurės kryptį taip pat galima nustatyti kartu su mokytoju, naudojantis tikromis Čiurlionio lango į Raigardo slėnį koordinatėmis.
- 07 Lapo apačioje vaikai nubraižo 2 cm mastelio juostą ir užrašo, ką ji reiškia.

Aptarimas

03

Santrauka:

Kiekvienas vaikas parodo savo iš dviejų lapų sudarytą atvaizdą: apačioje – peizažas, viršuje – jo sukurtas žemėlapis. Diskutuojama, ar būtų įmanoma kelių rasti vien pagal peizažo paveikslą. O gal padėtų jų žemėlapiai?

Klasėje aptariama:

- Koks simbolis buvo naudingiausias? Kodėl?
- Ar visi žemėlapiai atrodė vienodi? Kokie skirtumai?
- Ką dar reikėtų pridėti žemėlapyje, kad nepažįstamas žmogus tikrai rastų kelių?
- Kaip manote, kodėl Čiurlionio triptikas „Raigardas“ vis dėlto nėra tikras žemėlapis?

Kūnas

Kaip liaudies kūryboje susilieja kūnas, darbas ir gyvenimas?

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis svariai prisidėjo prie lietuvių liaudies muzikos atnaujinimo XX a. pradžioje. Harmonizuodamas liaudies dainas choriniam atlikimui, jis išsaugojo jų melodinį savitumą, tačiau praplėtė meninės raiškos galimybes. Čiurlioniui liaudies daina buvo gyvas, kūrybai atviras reiškiny, o ne sustingęs paveldas. Jo požiūris grindžiamas idėja, kad liaudies kūryba turi būti gyvybinga ir šiuolaikiškai interpretuojama – neatsiejama nuo tautinės savimonės, bet atvira meninėms transformacijoms. Jis laikė liaudies melodijas profesionaliosios lietuvių muzikos pamatu ir tikėjo, kad jos gali skambėti naujai, neprarasdamos savo šaknų. Dalyvaudamas tautinio atgimimo kultūrinėje veikloje, Čiurlionis vadovavo Varšuvos lietuvių chorui, o vėliau – „Vilniaus kanklių“ chorui, kuriame skambėjo jo paties harmonizuotos dainos. Ši veikla turėjo ne tik meninį, bet ir visuomeninį poveikį – ji padėjo telkti bendruomenę, stiprino tautinę tapatybę ir kėlė klausimus apie liaudies muzikos vietą šiuolaikiniame kultūriniame gyvenime.

Šis tarpdisciplininis pamokų ciklas kviečia 5–8 ir 9–12 klasių mokinius tyrinėti, kaip kūno judesys ir ritmas tampa muzikos pagrindu, o daina – darbo proceso dalimi. Tradicinėje kaimo aplinkoje ritmas kilo iš fizinių veiksmų – šienavimo, verpimo, kūlimo – ir natūraliai peraugdavo į dainavimą. Tokios dainos padėdavo palaikyti darbo tempą, mažinti nuovargį ir stiprinti bendruomenės ryšį. Šiandien, kai darbas vis dažniau atliekamas skaitmeninėje erdvėje – prie klaviatūros ar telefono, – ritminiai elementai išlieka, tik įgyja kitą formą. Pamokų metu mokiniai analizuoja įvairių laikotarpių darbo dainas ir sutartines, siedami jas su kūno judesiais, darbo struktūra ir socialiniu kontekstu. Aptariama ir liaudies dainų sampratos kaita – nuo gyvai atliekamo kolektyvinio reiškinio iki sceninio folkloro ar saugotino paveldo. Mokiniai atlieka kūrybinę užduotį – perkuria darbo dainų tekstus, pritaikydami juos šiuolaikinėms profesijoms. Taip skatinama reflektuoti apie darbą kaip fizinio kūno potencialo išraišką, istorines tapatybes ir dainos vaidmenį šiuolaikiniame gyvenime.

Šiuolaikinėje kultūroje, kur kūryba dažnai suvokiama kaip įkvėpimo blyksnis ar talentų privilegija, svarbu permąstyti, kaip meninis darbas susijęs su rutina, pastangomis ir įgūdžių ugdymu. Šis pamokų rinkinys taip pat kviečia pažvelgti į kūrybą kaip į treniruotę – veiklą, kuri reikalauja valios, laiko ir kūno įsitraukimo. Analizuodami menininko figūrą šiuolaikinėje visuomenėje, mokiniai tyrinėja, koks yra susiformavęs požiūris į kultūrinį darbą, kaip toks darbas vertinamas ir koks socialinis menininko statusas.

👁 Pagrindinės sąvokos

Liaudies darbo dainos, sutartinė, harmonizacija, ritmas, šiuolaikinė liaudies daina

Integruota muzikos ir lietuvių kalbos ir literatūros pamoka

01 Dainų klausymas. Paleiskite mokiniams tris skirtingų laikotarpių ir stilių dainas, kurios leistų pamatyti liaudies dainų įvairovę ir kismą laikui bėgant:

- ▶ lietuvių liaudies darbo daina, pavyzdžiui, „Arė bernas dirvelį“ (atl. „Obelija“);

Klauskite dainos „Arė bernas dirvelį“

- ▶ choriniam atlikimui harmonizuota liaudies daina, pavyzdžiui, M. K. Čiurlionio harmonizuota chorinė versija „Šėriau žirgelį“;

Dainos „Šėriau žirgelį“ žodžiai

Klauskite dainos „Šėriau žirgelį“

- ▶ šiuolaikinė autorinė daina, kurioje naudojami tradicinių lietuvių liaudies darbo dainų arba sutartinių motyvai, pavyzdžiui, „Ofisėli, stiklainėli“ (atl. „Šventinis bankuchenas“).

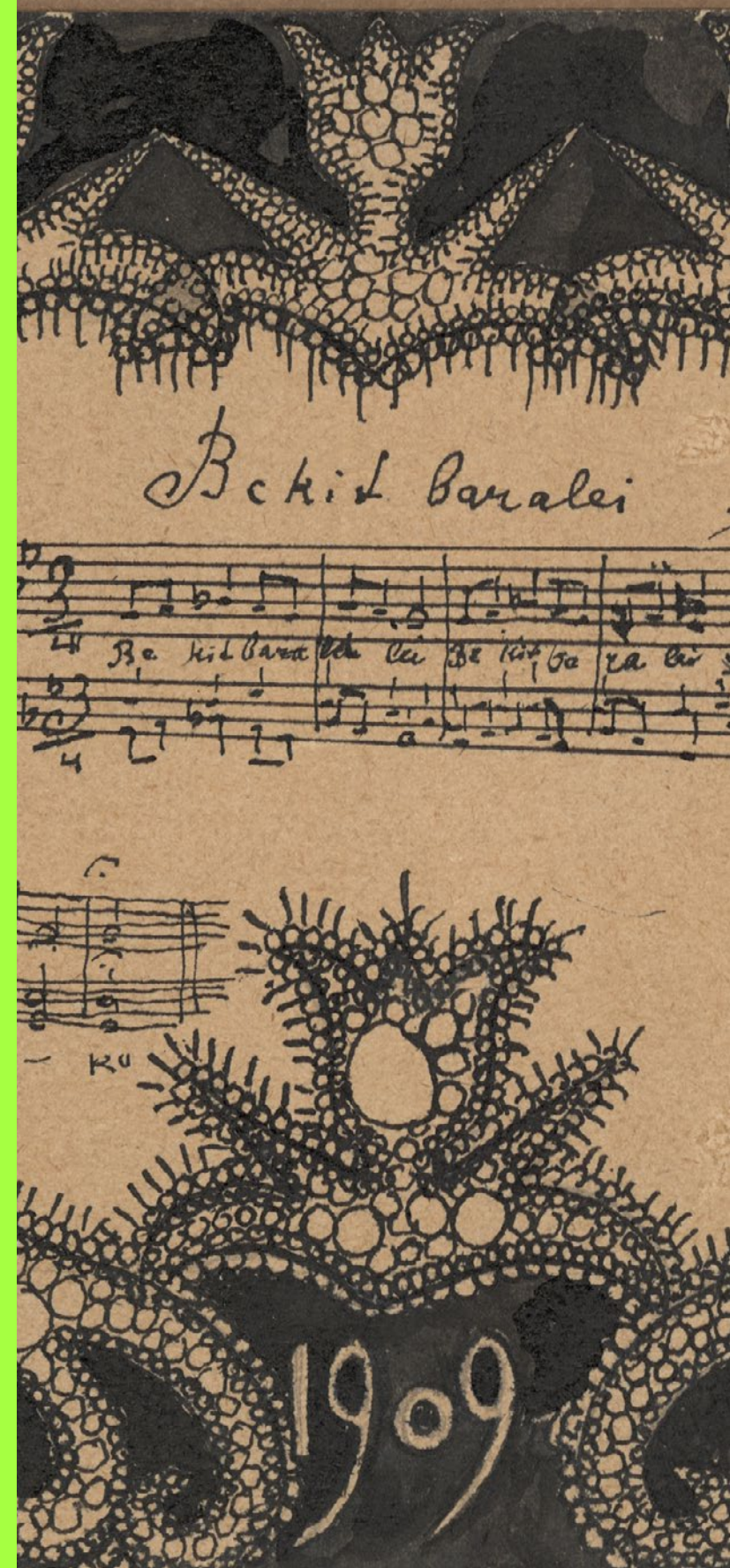
Klauskite dainos „Ofisėli, stiklainėli“

Išklause dainas su mokiniais aptarkite šiuos klausimus:

- ▶ Ką bendro pastebite tarp šių trijų dainų?
- ▶ Kuo šios dainos skiriasi? Pagalvokite apie melodiją, ritmą, autorystę, atlikimo kontekstą.
- ▶ Koks žmogaus gyvenimo būdas (darbas, buitis, aplinka) atsispindi šiose dainose?
- ▶ Ar įsivaizduojate veiksmą, atliekamą pagal ją? Ar melodijos ritmas sutampa su atliekamo veiksmo ritmu? Kokį įspūdį tai kuria?
- ▶ Ar visos trys dainos, jūsų manymu, galima laikyti liaudies dainomis? Kodėl taip arba kodėl ne?

👁 Santrauka:

Užsiėmimo metu mokiniai per klausymą, diskusiją ir skaitymą tyrinėja, kaip skirtingais laikotarpiais keitėsi lietuvių liaudies dainų paskirtis, forma ir suvokimas. Pasitelkus tradicines, chorui pritaikytas bei šiuolaikines dainas, kviečiama permąstyti, kas iš tiesų yra liaudies daina. Vėliau analizuojamos ištraukos iš tyrėjų tekstų, kurios padeda suprasti, kaip dainos buvo siejamos su darbu, bendruomeniškumu, tautiškumu ir kaip jas transformavo Čiurlionio meninė vizija.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis
„Bėkit bareliai“ (fragmentas), 1909 m.

02 Teorija. Padalinkite mokinių grupėms nedideles ištraukas iš žemiau pateiktų tekstų. Atsižvelgdami į mokinių poreikius, ištraukose pateiktą informaciją galite išdėstyti arba padalinti į trumpesnius teksto gabalėlius skaityti individualiai.

**Zenono Slaviūno straipsnis
„Darbo dainos“ (iš knygos
„Sutartinės“, p. 27–37)**

Knyga
„Sutartinės“

Šioje ištraukoje aptariama sutartinių funkcija tradiciniame lietuvių gyvenime, akcentuojant, kad jos būdavo atliekamos kolektyviai sunkių, svarbių žemės ūkio darbų metu, pvz., rugiapjūtės ar linaraučio talkose. Sutartinės buvo glaudžiai susijusios su fiziniu darbu ir jo judesiais, padėdavo išlaikyti darbo tempą ir sustiprinti bendrumo jausmą tarp dirbančiųjų. Tekste taip pat kalbama apie socialinį darbų kontekstą, kaip laikui bėgant sutartinių temose atsirado išnaudojimo ir socialinės nelygybės kritika.

Klausimai aptarti porose arba grupėse:

- ▶ Kodėl žmonės seniau dainuodavo dirbdami sunkius darbus (pvz., per rugiapjūtę)?
- ▶ Kodėl sutartinės dainuodavo dažniausiai poromis arba keturiose? Kaip dainavimas kartu veikia žmonių santykius?
- ▶ Ar jūsų klausyta daina „Arė bernas dirvelį“ šiandien atrodo aktuali? Kodėl taip arba ne?

**Jurgos Sadauskienės straipsnio „Liaudies dainos
kanoninė samprata: nuo XVIII a. iki šių dienų“
ištraukos: „Iš privačios erdvės į sceną: liaudies
daina virsta tautine“ (p. 20–22) ir „Liaudies
daina – tautos dvasios reiškėja“ (p. 22–27)**

Straipsnis
„Liaudies
dainos kanoninė
samprata: nuo
XVIII a. iki šių
dienų“

Šiose ištraukose analizuojama, kaip istoriškai formavosi liaudies dainos kanonas, iškeliant idealizuotą, romantizuotą lietuvių liaudies dainos įvaizdį, susietą su kaimo gyvenimo būdu, gamtos pasaulėjauta, aukštais moraliniais standartais. Aptariama, kaip folkloristai dažnai ignoravo dainas, kurios neatitiko šio idealaus kanono, pavyzdžiui, humoristines, naujesnes miesto ar autorines dainas. Poskyryje „Iš privačios erdvės į sceną: liaudies daina virsta tautine“ parodoma, kaip liaudies dainos, pradėtos suvokti kaip tautos reprezentacijos forma, prarado intymumą ir tapo viešos, sceninės. Skyriuje „Liaudies daina – tautos dvasios reiškėja“ aptariama, kaip dainų rinkėjai ir folkloristai pradėjo sieti liaudies dainas su tautiniu charakteriu, taip suformuodami jų, kaip tautos sielos, sampratą, turėjusią politinę ir kultūrinę reikšmę.

Klausimai aptarti porose arba grupėse:

- ▶ Kaip anksčiau buvo įsivaizduojama „tikra“ liaudies daina?
- ▶ Kokios dainos nepatekdavo į rinkinius ir kodėl?

- ▶ Kodėl liaudies daina buvo pradėta vadinti tautos siela? Ką tai sako apie jos svarbą tautinei tapatybei?
- ▶ Ar manote, kad dainą „Ofisėli, stiklainėli“ galima vadinti liaudies daina? Kodėl taip ir kodėl ne?

**Austės Nakienės monografijos „Nuo
tradicinės polifonijos iki polifoninės
tradicijos“ ištrauka apie M. K. Čiurlionio
darbą su liaudies dainomis (p. 67–75)**

Monografija
„Nuo tradicinės
polifonijos iki
polifoninės
tradicijos“

Šioje ištraukoje aptariamas M. K. Čiurlionio unikalus indėlis į lietuvių liaudies muzikos modernizavimą, akcentuojant, kad kompozitorius harmonizavo liaudies dainas, tokiu būdu integruodamas jas į profesionaliosios muzikos kontekstą. Nakienė pažymi, kad Čiurlionis liaudies dainą vertino ne kaip muziejinį eksponatą, o kaip gyvą medžiagą, kurią galima kūrybiškai keisti ir interpretuoti. Tai sukūrė pagrindą liaudies dainų gyvybingumui ir naujai jų sampratai miesto aplinkoje.

Klausimai aptarti porose arba grupėse:

- ▶ Kaip M. K. Čiurlionis pakeitė liaudies dainą? Kodėl jo sprendimas harmonizuoti dainas laikomas drąsiu ir svarbiu?
- ▶ Ką reiškia „liaudies dainą traktuoti kaip gyvą medžiagą“? Kodėl svarbu leisti liaudies dainoms keistis?
- ▶ Kuo klausyta Čiurlionio harmonizuota daina „Šėriau žirgelį“ skiriasi nuo paprastos liaudies dainos? Ką naujo jai suteikė Čiurlionio harmonizacija?

03 Apibendrinimas. Pamokos pabaigoje pakvieskite mokinius, remiantis perskaitytais tekstais, pagalvoti: kas bendra ir kas skiriasi tarp trijų klausytų dainų? Paprašykite grupėmis trumpai pristatyti savo atsakymus į duotus klausimus. Aptarkite, kaip laikui bėgant keitėsi liaudies dainų forma, funkcija ir atlikimo kontekstas. Užduokite diskusinį klausimą klasei:

- ▶ Kokias šiuolaikines dainas jūs vadintumėte naująja liaudies kūryba? Kodėl?

Tikslas – padėti mokiniams suvokti, kad liaudies daina yra kintantis reiškiny, susijęs su žmonių gyvenimu, jo ritmu ir bendryste, o jos forma gali keistis, neprarasdama esmės.

Kūrybinės užduoties idėja

02

Dalykai:

muzika | lietuvių kalba ir literatūra | karjeros ugdymas

👁 Santrauka:

Mokiniai grupėse pasirenka vieną profesiją, būdingą jų gyvenamajai vietai, ir remdamiesi pasirinkta darbo daina arba sutartine kuria savo šiuolaikinį jos variantą. Naujas tekstas ir atlikimas atspindi tiek šiuolaikinio darbo fizinius aspektus, tiek tradicinės dainos struktūrą ir dvasią. Užduotis leidžia per meninę praktiką įsijausti į tai, kaip liaudies dainos gimdavo iš konkretaus darbo ritmo, ir kartu mąstyti, kaip jos galėtų gyvuoti šiandien.

Knyga
„Sutartinės“

Darbas grupėse

Padalinkite klasę į nedideles grupes arba paskirstykite mokinius poromis ir paprašykite atlikti užduotis:

- 01 Vietovės profesijų tyrimas.** Grupėse išsiaiškinkite, kokios yra 3–5 populiariausios ar išskirtinės jūsų miesto, miestelio ar kaimo profesijos. Galite pasikalbėti su šeimos nariais, prisiminti, ką matote gatvėse, turgavietėse ar įstaigose. Nepamirškite savo mokyklos! Pasirinkite vieną profesiją, kuriai norėsite kurti dainą.
- 02 Liaudies dainos pasirinkimas.** Pasirinkite vieną darbo dainą arba sutartinę. Galite rinktis iš Zenono Slaviūno darbo dainų rinkinio „Sutartinės“ ar mokytojo pateikto sąrašo. Jei turite galimybę, rinkitės savo gyvenamajai vietai būdingą darbo dainą.
- 03 Kūrybinis darbas.** Perrašykite pasirinktos liaudies dainos tekstą taip, kad jis kalbėtų apie jūsų pasirinktą profesiją. Galutinis rezultatas turi atitikti tokius kriterijus:
 - ▶ Dainos žodžiai turi būti susiję su pasirinktos profesijos kasdienybe – konkrečiomis užduotimis, įrankiais, judesiais, kylančiais sunkumais, asmeninėmis profesijos atstovų godomis.
 - ▶ Pasirinktos liaudies dainos ritmas ir melodija turi išlikti atpažįstami.

Vaizdo pamoka „Jei X būtų Y: Lina Lapelytė ir Baltijos kelias“, stopkadras, režisierius Titas Sūdžius, muzikinio kūrinio idėjos autorė Lina Lapelytė

Jūs gali įkvėpti ištraukos iš Linos Lapelytės operos „Geros dienos“. Šiame kūrinyje kasdieniškos pardavėjų istorijos ir patirtys virsta muzika, o paprasti darbai įgauna meninę ir emocinę vertę. Atkreipkite dėmesį, kaip kūrėja jungia dokumentinį tikslumą su poetiniu skambesiu.

Vaizdo pamoka
„Jei X būtų Y: Lina
Lapelytė ir Baltijos
kelias“

Opera
„Geros dienos“

- 04 Ritmo ir melodijos išbandymas.** Išmokite trumpą pasirinktos dainos melodijos fragmentą. Patikrinkite, ar jūsų tekstas natūraliai skamba dainuojant – ritmas neturi „lūžti“. Jei reikia, pakoreguokite. Jei pasirinkote sutartinę, išbandykite, kaip dera balsai, kada kuris įstoja.
- 05 Įrašas.** Galutinį rezultatą įrašykite diktofonu. Jei norite, įrašą galite apdirbti tam tinkamomis programėlėmis – pagerinti savo balsų skambesį, įtraukti asociatyvių garsų iš profesijai būdingos darbo aplinkos.

Santrauka:

Mokiniai pristato savo sukurtas dainas kaip šiuolaikinę darbo dainų interpretaciją. Kūriniai vertinami ne tik pagal meninę išraišką, bet ir pagal ryšį su profesijos kasdienybe, darbo ritmu ir tradicinės dainos forma. Pamokos pabaigoje vyksta refleksija ir diskusija apie tai, kas šiandien galėtų būti vadinama naująja liaudies kūryba.

Pristatymas ir diskusija

01 Konkursas. Organizuokite nedidelį Darbo dainų festivalį ar Gyvųjų profesijų dainų konkursą. Kiekviena grupė: pristato savo pasirinktą profesiją (1–2 sakiniai), trumpai paaiškina dainos tekstą ir idėją, atlieka ar paleidžia įrašą.

Pristatymų klausosi mokinių ir mokytojų komisija. Kiekvienas mokinys gauna balsavimo kortelę (pvz., „Šokiui tinkamiausia daina“, „Geriausias ritmas“, „Geriausiai perteikta profesija“, „Originaliausias tekstas“, „Naujoji liaudies daina“ ir pan.). Jei turite galimybę, nominacijas ir vertinimo sistemą sukurkite kartu su mokiniais. Taip pat rekomenduojama, kad mokytojas pakomentuotų kiekvieną kūrinį, akcentuodamas, kas pavyko geriausiai.

02 Aptarimas. Po pristatymo – kvietimas į atvirą pokalbį. Pavyzdiniai klausimai:

- ▶ Ką naujo supratote apie liaudies dainas ir jų paskirtį?
- ▶ Ar jūsų požiūris į senąsias dainas pasikeitė? Kodėl?
- ▶ Kokia šiandienos muzika jums atrodo liaudiška? Ar galite įvardyti šiuolaikinių autorių, kurie kuria panašiai?
- ▶ Kaip manote, kodėl žmonėms svarbu dainuoti apie savo darbą?

Pokalbį apibendrinkite pasikalbėdami apie tai, kad liaudies daina nėra vien praeities reiškinys, bet ir gyvas, bendruomenę vienijantis veiksmas. Ji gali skambėti tiek rugiapjūtėje, tiek biure, tiek klasėje – jei tik išlaikomas santykis su žmogaus gyvenimo ritmu ir aktualijomis.

Integruotų pamokų ciklo idėja

Į kūrybą pasižiūrėtume kaip į kūno kultūros pratimą

Dalykai:

kūno kultūra | dailė | etika | karjeros ugdymas

👁️ Santrauka:

Mikalojų Konstantiną Čiurlionį dažnai laikome tautos genijumi, išskirtine asmenybe, kurios kūryba neva kilo iš vidinio įkvėpimo, paslapties ar talento. Tokia išaukštinta vizija pabrėžia menininko unikalumą, bet kartu užgožia kasdienį, nuoseklų darbą, be kurio neįmanoma jokia, net ir Čiurlionio, kūryba. Genijaus mitas skatina kūrybinius gebėjimus laikyti įgimtais ir nepasiekiamais daugumai, taip nuo eksperimentų ar mokymosi atgrasindamas tuos, kurie galėtų būti kūrybingi, jei tik leistų sau tai išbandyti. Be to, šis mitas prisideda prie žemos darbo kultūros meno srityje – menininkų darbas dažnai nevertinamas kaip kvalifikuotas ir ilgalaikis įgūdžių lavinimas, todėl jų laikas, resursai ir pastangos lieka neįkainoti. Kitaip tariant, genijaus mitas dažnai eina koja kojoni su skurstančio menininko stereotipu.

Pamokoje mokiniai tyrinėja profesionalumo sampratą, atsirandančią per kartojimą, rutiną ir nuoseklų įgūdžio lavinimą. Vaizdinė pažintis su Augusto Serapino paroda „Kūno kultūra“ tampa atspirties tašku svarstyti, kaip menininkų darbas dažnai reikalauja tokios pat drausmės, kaip ir sportininkų treniruotės. Klasėje atliekamas praktinis tyrimas – greito eskizo kūrimo iššūkis, padedantis patirti, kaip keičiasi rezultatai per sistemingą kartojimą. Pamoka užbaigiama refleksija apie meninio darbo nematomumą, genijaus mitą ir kultūros bei kūno kultūros sankirtas.

🔍 Probleminis klausimas:

Ar menininko darbas yra įkvėpimo proveržis, ar kantri, kūnų ir valių ugdanti praktika?

01 Pažintis su Augusto Serapino paroda „Kūno kultūra“. Rodykite mokiniams kelias nuotraukas ar trumpą vaizdo įrašą iš Augusto Serapino parodos „Kūno kultūra“. Akcentuokite eksponatus – klasikiniai biustai sporto salės aplinkoje, treniruokliai, svoriai. Užduokite mokiniams palengva sudėtingėjančius refleksijos klausimus:

- ▶ Ką matai šiame vaizde? Kas patraukė dėmesį?
- ▶ Parodos pavadinimas – „Kūno kultūra“. Kaip jis keičia tavo požiūrį į tai, ką matai?
- ▶ Ar kultūra ir kūno kultūra – giminingi dalykai?
- ▶ Kaip kartojimas ir disciplina veikia tiek sporte, tiek mene?

Augusto Serapino paroda „Kūno kultūra“

Suteikite mokiniams konteksto apie rodytas nuotraukas. Paaiškinkite, kad tai menininko Augusto Serapino paroda, kurioje eksponuojami iš M. K. Čiurlionio menų gimnazijos paimti gipsiniai

biustai – klasikinių skulptūrų kopijų kopijos. Jie, įtaisyti ant treniruoklių, „treniruoja“ raumenis sporto salėje. Paroda kelia klausimus apie edukacinę sistemą: ar kartojimas lavina, ar riboja? Ar menas – įkvėpimo rezultatas ar ištvermės treniruotė? Ir kodėl kultūrinis darbas dažnai nuvertinamas, nors reikalauja tokios pat drausmės kaip sportas?

Augustas Serapinas „Kūno kultūra“, ekspozicijos vaizdas. Šiuolaikinio meno centras (ŠMC), Vilnius, 2025 m. Fotografas Jonas Balsevičius

02 Eskizavimo iššūkis: kai piešimas tampa sportu. Paaiškinkite, kad dabar vyks piešimo varžybos, ir paprašykite mokinių įsivaizduoti, kad piešimas yra sportas:

„Įsivaizduokite, kad piešimas – tai kūno kultūros pratimas. Šioje pamokos dalyje pieštukas tampa jūsų sporto įrankiu, o eskizas – treniruotės rezultatu. Dirbsite poromis: vienas bus „atletas“, kitas – „treneris“, atsakingas už tikslų laiko matavimą ir bandymų eigą. Jūsų iššūkis – per 30 sekundžių nupiešti to paties gipsinio biusto eskizą. Tada keičiatės vaidmenimis ir kartojate veiksmą. Kiekvienas iš jūsų atliks po 10 bandymų – tai tarsi treniruočių serija, padedanti pastebėti, kaip kinta rezultatas nuosekliai lavinant įgūdį.“

Svarbu, kad kiekvienas piešinys būtų kuriamas ant atskiros lapo. Po kiekvieno bandymo sportininkas užrašo eskizo eilės numerį ir įsivertinimą – balą nuo 1 iki 10 – tiesiai ant lapo. Jei norisi, galima pridėti vieną žodį ar trumpą frazę, atspindinčią piešimo momentą: „susikaupiau“, „nuobodulys“, „geriau nei prieš tai“, „naujas atradimas“ ir pan. Tai padės vėliau įžvelgti ne tik piešinio, bet ir patirties progresą.

03 Refleksija su „treneriu“ – kaip sekėsi treniruotė? Kai abu poros nariai bus atlikę visus 10 bandymų, laikas atsigręžti į rezultatus. Kiekvienas „atletas“ išdėlioja savo eskizus eilės tvarka (nuo 1 iki 10) ir pakviečia savo „trenerį“ peržiūrėti visą seriją. „Trenerio“ uždutis – reitinguoti piešinius nuo labiausiai pavykusio iki silpniausio (gali naudoti lipdukus, skaičius ar žvaigždutes). Tada abu poros nariai trumpai pasikalba:

- ▶ Kada tavo piešimas pradėjo gerėti?
- ▶ Ką darytum kitaip, jei reikėtų piešti dar 10 kartų?
- ▶ Ar labiausiai pavykęs piešinys buvo paskutinis?

Tai savotiškas „trenerio“ komentaras – padedantis mokiniui pamatyti savo progresą iš šalies ir įvardyti, ką jam pavyko išlavinti per šią piešimo treniruotę. Galite palikti 1–2 minutes trumpai užsirašyti pagrindinę išvadą: „Man geriausiai sekėsi, kai...“, „Ką supratau apie piešimą...“, „Mano progresas buvo...“.

04 Apibendrinimas. Paskutinė pamokos dalis – trumpa, bet svarbi. Paprašykite mokinių atsistoti, trumpai pajudėti – lyg išsitemptų po treniruotės – ir tada vėl susėsti ratu arba pusračiu diskusijai. Rekomenduojama užduoti tokius arba panašius klausimus:

- ▶ Ar po šios pamokos kitaip žiūrėsi į menininko darbą?
- ▶ Kaip keistųsi mūsų požiūris į meną, jei dažniau galvotume apie jį kaip apie ilgą treniruočių procesą?
- ▶ Kodėl svarbu, kad kūrybinis darbas būtų vertinamas ne tik dėl rezultato, bet ir dėl pastangų?
- ▶ Kuo sportininko ir menininko veiklos panašios – pagal pastangas, laiko investiciją, grįžtamąjį ryšį?
- ▶ Kodėl sportas dažnai laikomas rimtu, profesionaliu darbu, o menas dažniausiai – hobiu arba įkvėpimo vaisiumi?
- ▶ Kaip manai, ar abiejose srityse žmonės uždirba tiek, kiek vertas jų darbas? Kodėl taip yra?
- ▶ Pamoką galima užbaigti kvietimu įsivardyti vieną įgūdį – meninį ar kitokį, – kurį mokinytis norėtų treniruoti kaip sportininkas. Tai gali būti simbolinis pirmas žingsnis į savo asmeninę kūrybos „treniruočių salę“ – vietą, kur talentas nėra dovana, o rezultatas.

Santrauka:

Dainavimas dažnai laikomas įgimtu talentu – gebėjimu, kurį turi tik išrinktieji. Toks požiūris susijęs su plačiai paplitusiu genijaus mitu, kuris išaukština įkvėpimą, bet dažnai užgožia kasdienį, nuoseklų darbą. Tačiau net ir tokio masto kūrėjo kaip M. K. Čiurlionio veikla ir ilgas lavinimosi kelias rodo, kad meninis rezultatas neatsiejamas nuo kruopštaus balso lavinimo, fizinio pasiruošimo ir praktikos. Šioje pamokoje mokiniai tyrinėja dainavimą kaip kūnišką veiksmą – per kvėpavimą, laikyseną ir ritmą – ir patiria, kad balsas yra lavinamas įgūdis, reikalaujantis ne mažiau pastangų nei sportas. Pamokoje praktiniai kvėpavimo ir laikysenos pratimai jungiami su trumpu liaudies dainų atlikimu. Per patyrimą, refleksiją ir pokalbį mokiniai supranta, kad dainininko darbas reikalauja tiek pat valios ir fizinės ištvermės kaip sportininko, o meninis rezultatas yra nuoseklaus lavinimosi pasekmė.

Probleminis klausimas:

Ar dainavimas – tai įgimtas talentas ar lavinamas fizinis įgūdis?

01 Įžanga. Kas vyksta kūne, kai dainuojį? Biologijos pamokos metu pristatykite, kad šiandien dainavimą nagrinėsite ne kaip talentą, o kaip fizinį veiksmą. Rodykite schemą, trumpą animaciją ar paveikslėlį, aiškinantį kvėpavimo ir balso aparato veikimą (diafragma, balso stygos, rezonatoriai, laikysena). Paskatinkite mokinius aptarti:

- ▶ Ar manai, kad dainavimas yra fizinis darbas? Kodėl taip arba ne?
- ▶ Kokie kūno raumenys veikia, kai dainuojį garsiai, aukštai ar ilgai?

02 Kūno pasiruošimas: kvėpavimas, laikysena, tempimas. Prieš pradėdant dainuoti, pakvieskite mokinius trumpai paruošti kūną: atlikite lengvus tempimo pratimus, atpalaiduojančius pečius, kaklą ir nugarą. Tada išbandykite kvėpavimo pratimą – įkvėpkite per nosį, trumpai sulaikykite orą, o iškvėpkite lėtai šnypšdami. Paprašykite mokinių atsistoti tiesiai, tada susikūprinti ir palyginti, kaip kinta balsas. Pabaigoje trumpai paaiškinkite, kaip veikia diafragma, ir pabandykite kvėpuoti ją sąmoningai aktyvuodami.

03 Dainavimas kaip koordinuotas judesys. Muzikos pamokoje atlikite dainavimo pratimus. Pavyzdžiui, pasirinkite trumpą darbo dainos ar sutartinės fragmentą, tarkime, dvi eilutes iš „Arė bernas dirvelį“. Paprašykite mokinių

grupėse ar poromis atlikti šį fragmentą trimis etapais: pirmiausia – tik ritmingai alsuojant („ššš-ššš-ššš“), tada – skiemenuojant („ta-ta-ta-ta“), galiausiai – dainuojant. Kiekviename etape stebėkite kūno laikyseną, kvėpavimą ir garso stiprumą. Po užduoties aptarkite, kas buvo sunkiausia, ką reikėjo labiausiai kontroliuoti ir kas padėjo dainuoti tiksliau.

04 Aptarimas. Užsiėmimo pabaigoje pakvieskite mokinius trumpai pamąstyti: ar po šios veiklos jų požiūris į dainavimą pasikeitė? Leiskite jiems atsakyti žodžiu arba raštu. Pasvarstykite kartu, kuo dainavimas priminė sportą, kaip kūnas reagavo į kvėpavimo kontrolę ir kodėl verta mokytis dainuoti net tiems, kurie nesijaučia balsingi. Pamoką užbaikite kvietimu kiekvienam įsivardyti, kokį įgūdį – balsu ar kūnu – jie norėtų treniruoti toliau.

Augustas Serapinas „Kūno kultūra“, ekspozicijos vaizdas. Šiuolaikinio meno centras (ŠMC), Vilnius, 2025 m. Fotografas Jonas Balsevičius

1-4 klasių pamokos idėja

Mūsų klasės sutartinė

Dalykai:

muzika | lietuvių kalba | pasaulio pažinimas

👁️ Santrauka:

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis domėjosi liaudies muzika ne kaip praeities reliktu, bet kaip gyva bendruomeninio gyvenimo ir kultūros forma. Harmonizuodamas liaudies dainas, jis siekė jas išlaikyti atpažįstamas, bet kartu – šiuolaikiškas. Šios pamokos metu mokiniai kuria trumpas daineles pagal sutartinės principus, remdamiesi jiems žinoma kasdienybe – mokyklos gyvenimu. Veiklos pradžioje mokiniai aptaria smagias ar eilines situacijas klasėje, fiksuoja kasdienybės momentus (pvz., pamiršti sportbačiai, ilgos eilės valgykloje, skubėjimas į pertrauką). Tuomet grupėse sukuria trumpus tekstus ir pritaiko juos pasikartojančiai melodijai. Galiausiai vaikai kartu atlieka bendrą kūrinį. Užsiėmimas padeda vaikams suprasti, kad daina gali gimti iš kasdienio gyvenimo ritmo, o muzika – būti linksma bendrystės kūrybos forma.

★ Priemonės:

Lenta ir rašikliai, atskiri popieriaus lapai grupėms, instrumentai (pvz., būgnelis, skambutis), pasirinkta liaudies dainos melodija (gali būti įrašas arba gyvai atliekama).

❓ Probleminiai klausimai:

Ką reiškia kurti dainą kartu? Kodėl žmonės tai darė ir seniau, ir dabar?

Kasdienybės tyrinėjimas

01

👁️ Santrauka:

Mokiniai ratu aptaria smagiausius ar atpažįstamiausius klasės įvykius. Ieško situacijų, kuriose galėtų gimti dainelė. Tai gali būti tiek juokingi nutikimai, tiek dažnai pasikartojantys įpročiai ar rutiną lydintys garsai.

01 Klasėje vyksta pokalbis:

- Kas dažniausiai nutinka mūsų klasėje?
- Kokie garsai, žodžiai, situacijos kartojasi kasdien?
- Kas mums patiems juokinga ar ypatinga?

02 Mokytojas užrašo idėjas lentoje: „Klasės garsai“, „Klasės situacijos“, „Juokingi nutikimai“.

Santrauka:

Grupės kuria trumpas eilutes iš klasės kasdienės aplinkos situacijų. Iš jų visa klasė pasirenka kelias, kurios taps bendros dainelės tekstu. Su mokytojo pagalba tekstas pritaikomas žinomai melodijai ir repetuojamas.

- 03 Temos pasirinkimas: kiekviena grupė išsirenka vieną situaciją ar garsą iš klasės gyvenimo (pvz., ryto žadintuvas, skambutis, valgyklos kvapas, kuprinė krenta).
- 04 Trumpų eilučių kūrimas: grupė sugalvoja 1–2 ritmiškas ir žaismingas eilutes apie pasirinktą situaciją (pvz., „Skambutis skamba – mes visi stojam, / Klasės durys girgžt ir plačiai atsidaro“).
- 05 Klasės tekstas: visa klasė išrenka kelias mėgstamiausias eilutes ir sudeda jas į vieną trumpą dainelę. Mokytojas tekstą užrašo lentoje.
- 06 Melodijos pritaikymas: mokytojas pasiūlo lengvai įsimenamą liaudies darbo dainos melodiją, kuriai pritaikomas mokinių tekstas.
- 07 Repeticija: kartu išmokstama dainelė – ją galima padainuoti kelis kartus, pridėti plojimą, ritminį trepsėjimą ar tylų mušimą į stalą.

Pasirodymas ir aptarimas

03

Santrauka:

Visa klasė atlieka bendrą sukurtą dainelę – klasės sutartinę. Po pasirodymo mokiniai pasidžiaugia kūrinio, pasidalina įspūdžiais apie kūrybinį procesą ir svarsto, ką daina gali pasakyti apie jų kasdienybę ir bendrumą klasėje.

Sudainavusi dainelę klasė susėda ratu ir trumpai pasidalina mintimis:

- Kas tau labiausiai patiko šiandien kuriant ir dainuojant?
- Ką ši dainelė pasako apie mūsų klasę?

Pamokos pabaigoje mokytojas trumpai paaiškina, kad liaudies darbo dainos ir sutartinės seniau buvo kuriamos panašiai – žmonės dainuodavo apie tai, ką patiria, o dainos ritmas padėdavo judėti, dirbti kartu ir jaustis vieningiems. Jei turite galimybę, galite pasiūlyti mokiniams savo klasės sutartinei sukurti vinjetę.

Mikalojaus Konstantino Čiurlionio atvirlaiškis broliui Povilui iš Varšuvos į Vilnių „Miško ošimas“ (fragmentas), 1903 m.

● pagrindinis
○ ne pagrindinis, tačiau rekomenduojamas
— neįtrauktas į pamokų rinkinį

Humanitarinių mokslų / menų dalykai

	Dalykų integracija									
	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10
	SINESTEZIJA	LAIŠKAS	PAUKŠTIS	TAPATYBĖ	TVANAS	SAPNAS	KOSMOSAS	GARSAS	ŽEMĖLAPIS	KŪNAS
Lietuvių kalba ir literatūra	●	●	●	○	○	●	●	○	○	●
Kitos kalbos (prancūzų, vokiečių, rusų, lenkų...)	○	●	○	○	○	○	○	○	○	—
Dailė	●	●	●	●	○	●	○	○	●	—
Muzika	●	—	●	—	○	○	—	○	—	●
Šokis	○	—	—	—	○	○	—	○	—	○
Teatras	○	—	—	—	○	○	—	○	—	○
Medijų menas	—	—	●	●	—	○	○	○	○	○

Socialinių mokslų dalykai

Istorija	—	●	●	●	●	●	●	—	●	●
Geografija	—	●	○	○	●	—	●	—	●	—
Etika	○	○	○	●	●	○	○	○	●	○
Tikyba	—	—	—	—	●	○	—	—	—	—
Psichologija	●	—	—	—	○	○	○	●	—	—
Filosofija	○	—	—	○	○	○	○	○	—	—
Ekonomika ir verslumas	—	○	—	●	—	—	—	—	—	○
Pilietinis ugdymas	—	○	●	●	○	—	—	—	●	○

Gamtos ir gyvybės mokslų dalykai

Biologija	●	—	●	—	●	●	—	●	○	○
Chemija	—	—	—	—	●	●	●	—	—	—
Fizika	●	—	—	—	—	—	●	●	—	—
STEAM	●	—	—	—	—	—	○	—	—	—

Matematika ir informatika

Matematika	○	—	○	—	—	—	●	—	●	—
Informacinės technologijos	○	○	●	●	—	○	●	—	●	○

Praktiniai dalykai

Kūno kultūra	—	—	○	—	—	○	—	—	○	●
Technologijos	—	○	—	●	—	—	—	—	○	—

